

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ, 1865.

ΤΟΜΟΣ ΙΓ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 370.

ΠΕΡΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

(Κατὰ τὸ 16 ἄρθρον τοῦ Συντάγματος.)

Τὸ 16 ἄρθρον τοῦ συντάγματος δὲν μετεβλήθη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Β΄ Συνελεύσεως, ἀπορρίφθεισῶν διαφόρων τροπολογιῶν, ὧν ἡ σπουδαιότερα ἦν, ἵνα ἀναλάβῃ ἡ κυβέρνησις καὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων τὴν ὀκράτειαν (α).

Μόνη ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ τοῦ λαοῦ ἀνατροπὴ δύναται νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἰκανὸν καὶ συνάμα πρόθυμον ἵνα διαγινώσκῃ καὶ παρακολουθῇ τὰ δημόσια πράγματα καὶ μὴ ἐγκαταλιμπάνῃ αὐτὰ ἄνευ ἐξελέγξεως εἰς ἀπίστους ἢ ἀνικάνους ἐντολοδόχους. Μόνη ἡ διάδοσις τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἐκπαίδευσως εἰς πάσας τῆς κοινωνίας τὰς τάξεις, ἡ καὶ εὐχερέστερον προβιβάζουσα τὰ ὕλικά τοῦ ἔθνους συμφέροντα, δύναται νὰ εἰσαγάγῃ κατ' ὀλίγον τὰς ἀμύθητους λειτουργίας καὶ καταπολεμήσῃ τὴν ὀσμὴν αὐξήσασαν τῶν ὑπουργηματοθηρῶν τάξιν, ἧτις ἐπιδιώκουσα ἴδια ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἧτοι ἄλλα παρὰ τὰ τῶν πολλῶν συμφέροντα, γίνεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ

τυφλὸν καὶ ἐπίφοβον τῆς τυραννίης καὶ τῆς διαφθορᾶς ὄργανον.

Τὸ δεῦτερον ἐδάφιον τοῦ ἄρθρου λύει τὸ μέγα ζήτημα, ἂν τὸ δικαίωμα τῆς διδασκαλίας εἶναι ἀτομικὸν ἢ κοινωνικόν. Ἐπιτρέπει μὲν τὸ ἡμέτερον σύνταγμα εἰς ἕκαστον νὰ συσταίῃ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, ἀλλ' ἀναθέτει εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν νὰ ρυθμίσῃ τὰ περὶ τούτου, ἀπομακρυνθὲν τοῦ ἀντιθέτου συστήματος τοῦ 17 ἄρθρου τοῦ Βελγικοῦ συντάγματος, καθ' ὅ, « ἡ διδασκαλία εἶναι ἐλευθέρη, ἀπαγορευομένης πάσης προληπτικῆς διατάξεως ». Καὶ τῷ ὄντι δικαιούται μὲν πᾶς τις νὰ μεταδίδῃ τὰς ἰδέας του εἰς ἄλλους διὰ τοῦ λόγου, τῆς γραφῆς ἢ τοῦ τύπου (ἄρθρ. 10), ἀλλ' ἡ εἰς ἐπαγγέλματος διδασκαλία εἶναι ἐπιτήδευμα, ἧτοι ὑπηρεσία ὑποκειμένη εἰς τὴν ἐποπτεῖαν τῆς πολιτείας, οὐχὶ δὲ καὶ ἀπόλυτον τοῦ ἀτόμου δικαίωμα. Κατὰ τοῦτο δὲ μόνον ἐπροστατεῖται ἡ διδασκαλία ὑπὸ τοῦ συντάγματος, ὅτι νόμος καὶ οὐχὶ ἄπλοῦν διάταγμα, δύναται νὰ θέσῃ ὄρια εἰς αὐτήν. Μόνος ὁ πατὴρ ἔχει τὸ φυσικὸν δικαίωμα νὰ ἐκπαιδεύῃ τὰ ἴδια τέκνα καὶ νὰ μεταδίδῃ εἰς αὐτὰ τὰς φιλοσοφικὰς ἢ θρησκευτικὰς αὐτοῦ ἰδέας. Ἄμα ὅμως ἐξέλθωσι τὰ τέκνα τοῦ πατρικοῦ οἴκου, εἰσέρχονται εἰς τὴν κοινωνίαν, ἧτις ἐκπροσωποῦμένη ὑπὸ τῆς πολιτείας, δικαιούται καὶ ὀφείλει νὰ λάβῃ πρόνοιαν περὶ αὐτῶν,

(α) Ὅρα Ἐπίσ. Ἐφημ. Συνελ. ς' σελ. 229-234 καὶ 238.

ὡς ἔχουσα συμφέρον ἵνα μορφωθῶσιν ἀγαθοὶ πολῖται καὶ ἀγαπῶσι καὶ προσκίψωσι τοὺς θεσμοὺς αὐτῆς καὶ νόμους. Ἄρα πλὴν τῆς ἐν οἴκῳ ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων, τῆς γινομένης εἴτε παρ' αὐτοῦ τούτου τοῦ πατρὸς, εἴτε παρ' ἄλλου ὑπ' αὐτοῦ ἐντεταλμένου προσώπου, οὐδεμία δύναται νὰ ἐνεργηθῇ δημοσίως διανοητικὴ ἢ θρησκευτικὴ διδασκαλία ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τῆς κεντρικῆς ἢ δημοτικῆς ἀρχῆς καὶ παρὰ τοὺς ὅρισμους τῶν ὑφισταμένων νόμων καὶ διαταγμάτων· τὸ δὲ δικαίωμα τοῦ πατρὸς ἐπὶ τῶν τέκνων καταλήγει εἰς τὸ νὰ πέμπῃ αὐτὰ κατ' ἐκλογὴν εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ δημόσιον, δημοτικὸν ἢ ἐγκριμένον ἰδιωτικὸν σχολεῖον.

Ἄλλο δ' ἐστὶ τὸ δικαίωμα παντὸς ἀνθρώπου νὰ ἀποκτήσῃ γνώσεις, ἧτοι νὰ τείνῃ εἰς τελείωσιν ἑαυτοῦ, τὸ συνεπαγόμενον τὸ καθήκον τῆς πολιτείας τοῦ νὰ παρέχῃ αὐτῷ τὰ μέσα τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς του ἀναπτύξεως. Πᾶσα πεπολιτισμένη πολιτεία, καὶ εἴτε μᾶλλον ἢ ἀντιπροσωπικὴ, ἧτις προϋποθέτει τὴν μετοχὴν τῶν πολλῶν εἰς τὰ δημόσια πράγματα, πρέπει κύριον μέλημα νὰ ἔχῃ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, ὅπως οὗτος διδασκόμενος τὰ τε δικαιώματα καὶ καθήκοντα ἑαυτοῦ, συντελῇ οὐ μόνον εἰς τὴν ἰδίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων εὐμερίαν καὶ προαγωγὴν, γινόμενος οὕτω τῆ πατρῴδι ἢ καὶ πάσῃ τῇ ἀνθρωπότητι χρήσιμος. Ἄλλ' ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ βίαιαι μεταπολιτεύσεις, μόνη ἢ διανοητικὴ ἀνάπτυξις, ἢ ἀποκαλύπτουσα τῷ ἀνθρώπῳ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, δὲν ἀρκεῖ ν' ἀναγκαιότης καὶ τὰ ἐγώστικα πάθη του, τῆς συναισθήσεως τῶν καθηκόντων, ἧτοι τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν δικαιωμάτων τῶν ἄλλων, οὐδ' ἐκπροσωπεῖ ἐν συνόλῳ ἢ πολιτεία, ἐκ μόνης τῆς ἠθικῆς ἀνατροπῆς πηγαζούσης. Ἄρα ἡ διανοητικὴ διδασκαλία πρέπει νὰ ἦναι ἀχώριστος ἀπὸ τῆς ἠθικῆς· βᾶσις δὲ τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς τελοῦσιν ἀναντιρρότως αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι, ὧν ἄνευ οὐδὲ πολιτικὰ ἦθη νὰ σχηματισθῶσι δύνανται. Εἶναι δὲ ἀσυγχώρητος ἀναχρονισμὸς κατὰ τῆς οἰκονομολογικῆς ἐπιστήμης καὶ αὐτόχρομα βλασφημία κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος ὁ ἰσχυρισμὸς τινῶν, ὅτι πρέπει νὰ περιορίζηται ὁ ἀριθμὸς τῶν δυναμένων νὰ ἐγγραφῶσι κατ' ἔτος εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὰ γυμνάσια μαθητῶν, νὰ ἐπιβάλλωνται δὲ βάρη διδάκτρα πρὸς μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ φοιτητῶν. Ἀντιπαρῆλλον ἀνεπιστημονικὸν αἰ παρ' Αἰγυπτίους καὶ ἄλλοις ἀρχαίοις λαοῖς τάξεις τῶν μερμημένων εἰς τὰ τῆς θρησκείας, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πολιτικῆς μυστήρια. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἔχῃ ὡς προνόμιον τὸ ἐκπαιδεῖν τὰ ἴδια τέκνα, ὅπως εἰς αὐτὰ καὶ μόνον μένουσιν ἀνοικταὶ τῶν πολιτικῶν ἀξιομάτων καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ σταδίου αἱ θύραι. Πᾶν μέλος τῆς πολιτείας δικαιοῦ-

ται ν' ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτῆς πᾶσαν εὐκολίαν εἰς τὴν διανοητικὴν του ἀνάπτυξιν· ἡ δὲ πολιτεία οὐδὲν ἄλλο ἔχει δικαίωμα, ἢ νὰ διευθετήσῃ οὕτω τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὥστε νὰ συμβαδίξῃ μετὰ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἀνάπτυξης, διδασκόμενου συνήκοντα τοῦ πολίτου τὰ τε δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ. Ὅθεν οὐδεὶς περιορισμὸς, οὐδὲν προσόν, οὐδεμία διάκρισις δύναται νὰ τεθῇ εἰς τοὺς μαθητὰς οἰομένηποτε ἐκπαιδευτικοῦ καταστήματος, μὴ ὑπαγορευόμενος ἐκ γενικοῦ τινος συμφέροντος.

Διαφέρει ὅμως τὸ ζήτημα, ἂν δαπάνη τῆς πολιτείας πρέπει πᾶσα ἢ τῶν πολιτῶν ἐκπαίδευσιν νὰ γίνηται. Παραπέμποντες περὶ τῆς ἀνωτέρας ἐκπαίδευσιν ἐν τοῖς ἐπομένοις, προτάττομεν ὡς βέβαιον, ὅτι πᾶς πολίτης, ὡς ἀντάλλαγμα τῶν ἔνεκα τῆς δημοσίας τάξεως περιορισμῶν τῆς προσωπικῆς του ἐλευθερίας καὶ τῶν χάριν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος πληρονομένων παρ' αὐτοῦ φέρων, δικαιούται νὰ ἔχῃ πρόχειρον ἐν τῷ τόπῳ τῆς κατοικίας του οὐ μόνον τὸν ἐφημέριον καὶ εἰρηνοδίκην καὶ εἰρηνοφύλακκα, ἀλλὰ καὶ τὸν πρὸς διόδοσιν τῶν στοιχειωδῶν γνώσεων διδάσκαλον. Ὑπὸ τὴν ἐποψίν δὲ ταύτην δικαιολογεῖται ἡ ἀξίωσις, ὅτι καθήκον τῆς πολιτείας εἶναι νὰ συστήσῃ ἰδίαις αὐτῆς δαπάναις ἀνὰ ἐν ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον εἰς πάντα δῆμον καὶ πᾶν χωρίον (α). Ἐν τισὶ μάλιστα πολιτείαις, οἷον ἐν Πρωσίᾳ, τὸ καθήκον τῆς πολιτείας περὶ τὴν παιδαγωγίαν τῆς νεότητος ἐλογίσθη καὶ ὡς δικαίωμα αὐτῆς ἵνα καταναγκάζῃ ἐπὶ ποιναῖς τοὺς γονεῖς νὰ πέμπωσι τὰ τέκνα των εἰς τὰ σχολεῖα. Τοιοῦτος ὁμῶς καταναγκασμὸς οὐδόλως πρὸς τοὺς συνταγματικούς θεσμοὺς συμβιβάζεται, ὡς ἀντικείμενος εἰς τὴν φυσικὴν αὐτονομίαν τῶν ἀτόμων καὶ τὴν αὐτενέργειαν αὐτῶν. Μόνον δὲ πλάγιά τινι μέσῳ δύναται καὶ ὀφείλει νὰ μεταχειρισθῇ ἢ πολιτεία ὡς ἠθικὴν ποινὴν κατὰ τῶν ἀμελούντων τὴν ἑαυτῶν ἢ τῶν τέκνων των ἐκπαίδευσιν, οἷον νὰ ἐπιβάλλῃ ὡς προσόν τοῦ ἐκλογέως ἐν ταῖς βουλευτικαῖς ἢ καὶ ἄλλαις ἐκλογαῖς, ἢ ὡς ὅρον ἐνασκήσεως καὶ τῆς ἐλαχίστης δημοσίας ἢ δημοτικῆς λειτουργίας, τὸ νὰ γινώσκῃ τις γράμματα. Τὸ δὲ μᾶλλον πρόσφορον μέσον, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς παιδείας καὶ συνάμα τελειοποίησιν τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, εἶναι ἡ καθιέρωσις προσόντων ἰκανότητος εἰς πᾶσαν ὁποσοῦν σημαίνουσιν δημοσίαν ἢ δημοτικὴν θέσιν· προχειρότερον δὲ καὶ γενικώτερον τῆς ἰκανότητος τεκμήριον εἶναι τὰ τῶν πανεπιστημίων, γυμνασίων ἢ καὶ ἄλλων εἰδικῶν σχολῶν ἀπολυτήρια, ὧν ὁ προσδιορισμὸς, ὡς εἰς μηδένα πολίτην ἀπαγορευομένης τῆς προσκλήσεως αὐτῶν, οὐ μόνον δὲν ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἀναγραφείσαν ὑπὸ

(α) Guizot, mémoires pour servir à l'histoire. III, σελ. 63.

τοῦ συντάγματος ἰσότητι, ἀλλὰ δύναται καὶ νὰ συμβάλῃ ἐν τῷ μέλλοντι, διὰ τῆς προαγωγῆς τῆς ἰκανότητος καὶ ἀρετῆς, εἰς παγιωτέραν καὶ ἐντελεστέραν τῆς κοινωνίας διοργάνωσιν καὶ διακόσμησιν.

Τὸ καθήκον τῆς πολιτείας, ἵνα παιδαγωγῇ τὴν νεότητα καὶ ἐκτρέφῃ αὐτὴν κατὰ τοὺς πατρῴους θεσμούς καὶ νόμους, ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐκτείνεται. Βᾶσις τοῦ οἰκιακοῦ, ὅ ἐστι τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ, εἶναι ἡ ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ τῶν γυναικῶν διάπλασις. Ἀπὸ τῶν μητέρων λαμβάνουσι τὰ τέκνα τὴν πρώτην αὐτῶν ἀνατροφήν· ἐν αὐταῖς δὲ κεῖται τὸ ὄρητήριο καὶ τὸ κέντρον τῶν ἠπίων καὶ φιλανθρώπων αἰσθημάτων. Πρὸς δὲ τούτοις διὰ τῶν γυναικῶν εἰσχωροῦσιν εὐκολώτερον καὶ κραταιοῦνται ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι, αἰτινές εἰσι τὸ ἔρεσμα τῶν χρηστῶν ἠθῶν.

Δευτερεύον εἶναι τὸ ζήτημα, ἂν ἢ περὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ μέρος τῆς πολιτείας πρέπει νὰ ἐνασκήται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ἢ κατὰ βαθμὸν τινὰ καὶ ὑπὸ τῶν δημοτικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν ἀρχῶν. Τὸ ζήτημα τοῦτο συνέχεται θεωρητικῶς μετὰ τοῦ γενικωτέρου ζητήματος περὶ ἀποκεντρώσεως ἢ συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας, περὶ οὗ πολλὰ νεωστὶ ὑπὲρ καὶ κατὰ ἐγράφησαν. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι τὸ ἄτομον ἐμφανιζόμενον ἀπέναντι τῆς πολιτείας ὡς ἀσθενεστάτη τις μονάς, εὐρίσκει μᾶλλον ἀκόλυτον τὴν ἑαυτοῦ ἀνάπτυξιν ἐν τῷ δήμῳ. Πλὴν δὲ τούτου, οἱ δῆμοι ἐμφαίνουσιν ἠθικὰ πρόσωπα, ἴδιον ἔχοντα συμφέροντα· οὐδὲ πιστεύεται ὅτι θέλει καταβάλλει ἢ κυβερνήσεις εἰς συντήρησιν τῶν πολυπληθῶν τῆς κατωτέρας παιδείας σχολείων τὴν ἐνδραχῆ ἐκείνην προσοχὴν, ἧτις προσδοκᾶται ἐκ τῶν ἐγγύτερον ἐνδιαφερομένων φυσικῶν ἢ ἠθικῶν προσώπων. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ γράμματος τοῦ πρώτου ἐδαφίου τοῦ 16 ἄρθρου τοῦ συντάγματος, ἐξηγουμένου διὰ τῶν γενομένων ἐν ταῖς δυνάμει ἐν Ἀθήναις Συνελεύσεσι συζήτησεως, συνάγεται ὅτι ἡ προκαταρκτικὴ ἐκπαίδευσιν ἀνετέθη κυρίως εἰς τοὺς δήμους, συντρέχουσιν εἰς τὰς δαπάνας τούτων καὶ τῆς κυβερνήσεως διὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους. Ἀρκούντως δὲ θέλει ἐκπληροῖ τὸ ἑαυτῆς καθήκον ἢ κυβερνήσεις, ἐὰν φροντίξῃ ἵνα μὴ μόνον οὐδὲν χωρίον ἄνευ σχολείου καὶ καταβάλλῃ προθύμως τὴν ἐλλείπουσαν δαπάνην.

Ἐἰς εἶδος ἀνωτέρω, τὸ ἡμέτερον σύνταγμα δὲν ἀναγνωρίζει τὴν ἀπόλυτον τῆς διδασκαλίας ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὑποβάλλει τὴν ἐκτὸς τοῦ πατρικοῦ οἴκου ἐκπαίδευσιν εἰς τοὺς νομοθετικούς κανονισμούς τῆς πολιτείας, ἧτις συμφέρον ἔχει ἵνα ἐκπαιδευτῆται ὁμοιόμορφως ἡ νεότης καὶ ἐπιτηρηθῆται ὑπὸ τῆς ἐξουσίας ἢ διδασκαλίας αὐτῆς. Ἡ ἐκπαίδευσιν διαιρεῖται καθόλου εἰς ἀνωτέραν καὶ κατωτέραν. Ἀνωτέρα εἶναι

ἢ τῶν πανεπιστημίων ἢ ἄλλων εἰδικῶν σχολῶν, οἷον τῆς στρατιωτικῆς, τῆς ναυτικῆς, τῶν ὠραίων τεχνῶν, κτλ. Ἡ δὲ κατωτέρα δύναται νὰ ὑποδικαιωθῇ εἰς μέσσην, ἧτοι τὴν τῶν γυμνασίων ἢ ἄλλων ἀνωτέρων δημοσίων, δημοτικῶν ἢ ἰδιωτικῶν σχολείων, δι' ὧν σπουδάζων τις τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν, λαμβάνει ἐλευθέρου καὶ πεπολιτισμένην ἀγωγὴν, καὶ εἰς προκαταρκτικὴν, ἧτοι τὴν τῶν ἀλληλοδιδασκτικῶν καὶ τῶν ἐν οἷς παραδίδονται στοιχειωδῶς ἢ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἢ ἀριθμητικὴ, ἢ γεωγραφία, ἢ ἱστορία καὶ ἢ ἀπλὴ γεωμετρία. Καὶ κατὰ μὲν τὴν μέσσην καὶ κατωτάτην ἐκπαίδευσιν δύναται καὶ πρέπει πρὸς τὴν δημοσίαν ἢ δημοτικὴν νὰ συναγωνισθῇ καὶ ἢ ἰδιωτικὴ διδασκαλία, βαδίζουσιν ἐκ παραλλήλου καὶ συναμειλωμένων ἀμφοτέρων· διὸ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ συγκεντρωτικῇ Γαλλίᾳ πλείονα παρὰ τὰ τῆς κυβερνήσεως εἰσι τὰ ὑπὸ κληρικῶν καὶ ἰδιωτῶν συντηρούμενα ἐκπαιδευτήρια, οἷον γυμνάσια· διότι οὕτω λογίζεται ἡ διδασκαλία ἐλευθέρου καὶ οὐχὶ μονοπόλιον τῆς κυβερνήσεως οὕσα. Περὶ δὲ τῆς ἀνωτέρας ἐκπαίδευσιν ἀμφιβάλλεται, ἂν πρέπει καὶ εἰς ἰδιώτας ν' ἀφειθῇ, ὡς ἐν Βελγίῳ (α). Τούλάχιστον ἐν κοινωνίαις μὴπο ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς μεμορφωμέναις, μόνη ἢ πολιτεία πρέπει νὰ παρέχῃ τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν, καθ' ἃ καὶ τὸ ἡμέτερον σύνταγμα ἐνδεικνύει· ὁ δὲ πρὸς αὐτὴν συναγωνισμὸς τῶν ἰδιωτῶν γίνεται διὰ τῶν ὑψηλῶν καὶ ἰδίως διὰ τῆς ἐλευθεροτυπίας, δι' ἧς ἐνεργεῖται ἢ ἀπόλυτος τῆς διδασκαλίας ἐλευθερία καὶ διοχετεύονται εἰς τὸν λαὸν πᾶσαι αἱ μεγάλαι ἀλήθειαι. Καὶ ὄντως ὅταν ὁ τύπος ἦναι ἐλεύθερος, ἀποβαίνει ματαία ἡ μέμφις, ὅτι ἢ ἐπίσημος ἀνωτέρα ἐκπαίδευσιν διακωλύει τὴν ἀπανταχοῦ τῶν ὠφελίμων ἀληθειῶν διάχυσιν.

Τὸ καθήκον τῆς πολιτείας, ἵνα ἐπιμελῆται τῶν τῆς παιδείας, δύναται ν' ἀναλυθῇ εἰς δύο θετικὰς αὐτῆς ὑποχρεώσεις·

Α') Ἡ πολιτεία ὀφείλει οὐ μόνον εἰς ἑαυτὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μέλη αὐτῆς, νὰ παρέχῃ εἰς πάντα πολίτην τὰ μέσα τοῦ νὰ λαμβάνῃ οὗτος τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, ἧτις εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τε τὰ βιωτικὰ αὐτοῦ ἔργα καὶ εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων του ὡς πολίτου, ἐν οἷς ἐστὶ καὶ τὸ κατανοεῖν τοὺς νόμους, τὰ διατάγματα καὶ ἄλλα τῆς κεντρικῆς ἢ δημοτικῆς ἐξουσίας προσταγμάτων, καὶ ὑπόκεισθαι εἰς αὐτὰ ἅμα δημοσιευθέντα· πρὸς τοῦτο δὲ ὀφείλει νὰ προνοήσῃ, ὥστε εἰς πάντα δῆ-

(α) Ὅπου ἡ διδασκαλία εἶναι ἀπόλυτος ἐλευθέρου· διὸ καὶ ὁ μὲν Ῥωμαϊκαθολικὸς κληρὸς συνέστησεν ἴδιον πανεπιστήμιον ἐν Λουδάνῳ, οἱ δὲ φιλελεύθεροι ἴδρυσαν ἕτερον ἐν Βρουξέλλαις· ταῦτα δὲ ἀνταγωνίζονται πρὸς τὰ ἐν Γάνδ καὶ ἐν Λιεγγίῳ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως συντηρούμενα.

μον, και εις πᾶν χωρίον ἔχον πληθυσμὸν ἀνώτερον ὠρισμένου ἀριθμοῦ, οἷον πεντακοσίων ψυχῶν, νὰ ὑπάρχη ἀνά ἐν τοῦλάχιστον δημοτικὸν σχολεῖον, εἰς πᾶσαν δὲ ἔδραν ἐπαρχείου, ἢ καὶ εἰς πᾶσαν πόλιν ἔχουσιν πληθυσμὸν τινα ὠρισμένον, ἀνά ἐν ἑλληνικὸν σχολεῖον. Τὸ κυριώτερον τῆς πολιτείας καθήκον εἶναι νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ νὰ συμπληρώσῃ οὕτως αὐτὰ, ὥστε οἱ ἀποφοιτῶντες μαθηταὶ νὰ ἔχωσι τὰς ἀναγκαίας εἰς τὸν πρακτικὸν βίον τοῦ μὴ ἀπλῶς ἐργάτου ἢ ναύτου γνώσεις. Καὶ ὅμως παρ' ἡμῖν τὰ μὲν μαθήματα τῶν ἑλληνικῶν σχολείων εἶναι ἐλάχιστα καὶ ἀνεπαρκῆ εἰς τὸ νὰ μορφώσωσι πολίτας δυναμένους νὰ γράφωσιν ἐλευθέρως καὶ νὰ ἐννοῶσιν ἐντελῶς τὰ παρ' ἄλλων γραφόμενα, νὰ ἔχωσι δὲ καὶ ἀρκούσας εἰς τὸν βίον τῶν ὡς ἰδιοκτητῶν, βιομηχάνων, ἐμπόρων καὶ ναυτιλομένων γνώσεις. Τούναντιον ἡ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ συστήσῃ προνομιακῶς τέλεια ἑλληνικὰ σχολεῖα, ὑπὸ τὸ ὄνομα γυμνασίων, εἰς τὰς ἔδρας τῶν νομῶν χάριν τῶν ἐν αὐταῖς οἰκούντων. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ σκάνδαλον π. γ. ὅτι τρεῖς μὲν χιλιάδες κατοίκων τῆς Χαλκίδος ἀπολαύουσι τῆς εὐκολίας νὰ διδάσκωνται τὰ τέκνα τῶν δωρεᾶν οὐ μόνον ἑλληνικὰ, μαθηματικά καὶ ἱστορικὰ, ἀλλὰ καὶ γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ ἰγνογραφίαν, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐξήκοντα πέντε χιλιάδες, κάτοικοι τοῦ νομοῦ τῆς Εὐβοίας, μὴ εὐτελεστάτην τὴν προκαταρκτικὴν ἐκπαίδευσιν ἔχουσιν. Ἐὰν λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη διαίρεσις τῶν ἑλλήνων εἰς Σπαρτιάτας καὶ Εἰλωτας, ἀνάγκη νὰ λείψῃ ἡ ἀνωμαλία αὕτη, τῆς δημοσίας δαπάνης χάριν συντηρήσεως καλῶς κατηρητισμένων ἑλληνικῶν σχολείων διανεμομένης ἐξίσου εἰς πάσας τὰς ὕψωσιν ἀξίας λόγου πόλεις· διότι οὐδεμίαν περιοχὴν τῆς ἑλλάδος κέκτηται τὸ προνόμιον νὰ προστατεύηται μᾶλλον τῶν ἄλλων ἄνευ λόγου, ἐκ γενικοῦ συμφέροντος πηγάζοντος. Ἀπόκειται δὲ εἰς τοὺς εὐπωρωτέρους δήμους ἀντὶ ἐνὸς νὰ συστήσωσιν ἰδίᾳ δαπάνῃ πλείονα σχολεῖα, ἢ καὶ νὰ αὐξήσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν διδασκάλων καὶ μαθημάτων.

Β') Μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὡς ἀνωτέρω θετικοῦ καὶ κατ' ἴσον λόγον πρὸς πάντας τοὺς δήμους ἐκπληρωτέου καθήκοντος, ἐπέρχεται ἕτερον τῆς κυβερνήσεως καθαρῶς πρὸς ἑαυτήν, ἥτοι πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον, καθήκον, τὸ νὰ προνοήσῃ περὶ συστάσεως πανεπιστημίων καὶ ἄλλων εἰδικῶν σχολείων, δι' ὧν νὰ μορφώνωνται οἱ ἀναγκαῖοι εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας ἐπιστήμονες, ἅμικ δὲ καὶ νὰ προάγωνται ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀτόμων αἱ ἐπιστήμαι καὶ αἱ τέχναι. Ὁ δὲ λόγος εἶναι, ὅτι δὲν συμφέρει τῇ πολιτείᾳ νὰ λαμβάνωσι τὴν τελείαν ἑαυτῶν διὰ πλάσιν οἱ πολῖται ἐν ξένοις ἐκπαιδευτηρίοις, ἐν οἷς οὐδεμίαν ἐνσκαεὶ ἐπιβλεψὴν ἐντεῦθεν δὲ

καὶ τὸ δύσκολον, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἀδύνατον, νὰ διακιολογηθῇ ἡ ἔγκρισις ἀδείας εἰς ἰδιώτην, ἢ εἰς ἑταιρίαν, νὰ συστήσῃ ἀνώτερον ἐκπαιδευτήριον, διότι ἡ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις στενωπῶς μετὰ τῶν θεσμῶν τοῦ ἔθνους καὶ τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ παραδόσεων συνέχεται, διοριζομένων ἐπὶ τούτῳ καθηγητῶν, οἵτινες ὡς ὑπάλληλοι τῆς πολιτείας ἀρχαί, ἀναδέχονται καὶ προσωπικὴν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐυθύνων.

Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ἡ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις προϋποτίθεται μαθητὰς ἔχοντας ἤδη ὠρισμένας γνώσεις, ἀνάγκη ἵνα ὑπάρχωσι καὶ γυμνάσια, ἅτινα ὅμως ὀφείλει ἡ πολιτεία νὰ συστήσῃ ἀποβλέπουσα οὐχὶ εἰς ἀτόμων ἢ πόλεων τιῶν τὴν ὠφέλειαν, ἀλλ' εἰς τὴν κοινωνικὴν χρεῖαν τοῦ νὰ παρασκευάζωνται δι' αὐτῶν οἱ μέλλοντες νὰ διακούσωσι τῆς ἀνωτέρας ἢ εἰδικῆς τινος ἐκπαίδευσως τὰ μαθήματα. Ἄν δὲ χάριν πληρεστέρως τῶν ἀτόμων μαθήσεως ἀναφαινεταὶ ἡ χρεῖα συστάσεως ἀνωτέρων σχολείων πλὴν τῶν εἰρημένων γυμνασίων, ἡ πλήρωσις τῆς χρεῖας ταύτης δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἐπιβαρύνῃ τὸν πρῶπολογισμὸν τοῦ Κράτους, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνηται τῇ ἐνεργείᾳ καὶ δαπάνῃ τῶν δήμων ἢ ἰδιωτῶν, ἢ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ νομῶν. Διότι καὶ ἂν ἡ οἰκονομικὴ τοῦ Κράτους κατάστασις ἐπιτρέπῃ μείζονας δαπάνας, ἢ συνταγματικὴ ἰσότης ὑπαγορεύει ἵνα γείνωσιν αἱ δαπάναι αὐταὶ οὐχὶ μονομερῶς χάριν ἐντελεστέρως ἐκπαίδευσως τῶν κατοίκων τῆς δεῖνα πρωτεύουσας νομοῦ ἢ ἄλλης εὐνοουμένης ὑπὸ τῆς ἐξουσίας πόλεως, ἀλλὰ συμμετρῶς χάριν πάντων τῶν κατὰ δήμους καὶ πόλεις σχολείων, καθ' ὅσον ἡ τελειότερα τούτων κατάρτισις θέλει γενικώτερον ἐπενεργήσῃ εἰς τὸ νὰ παραχθῇ εὐρύτερον εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον στάδιον. Ὅθεν ἡ μέση ἐκπαίδευσις μόνον ὡς ἀναγκαία εἰς μόρφωσιν μαθητῶν τοῦ πανεπιστημίου καὶ τῶν εἰδικῶν σχολῶν λογίζεται οὐσὰς εἰς βάρος τῆς κυβερνήσεως, ἥτις διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὀφείλει οὕτω νὰ διοργανήσῃ αὐτήν, ὥστε μετὰ τῆς δικνοητικῆς νὰ τελεῖ ἀχώριστος καὶ ἡ ἠθικὴ ἀνάπτυξις τῶν μαθητῶν, ὧν οἱ πλείστοι διάγοντες μακρὰν τῆς πατρικῆς ἐπιβλέψεως, καὶ μήπω τῆς ἠθικῆς ἡλικίας ἐξεληθόντες, χρῆζουσιν ἐπὶ τούτῳ κηδεμονίας περὶ τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν τῶν ἀγωγῆν. Τὴν κηδεμονίαν δὲ ταύτην ὀφείλει νὰ ἐνεργῇ συντόμως ἡ πολιτεία οὐ μόνον ἐπὶ τῶν κυρίως γυμνασίων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἀνωτέρων σχολείων, τῶν χάριν τῆς ἐγκυκλίου μαθήσεως ὑπὸ δῆμων ἢ ἰδιωτῶν συντηρουμένων· διότι μόνον οἱ συνδυάζοντες τὴν παιδείαν μετὰ τῆς ἠθικῆς δύνανται νὰ γείνωσι τῇ πατρίδι χρήσιμοι, ἥτοι νὰ μὴ ὠθίζωσι τὰ ἑαυτῶν δικαιώματα μέχρι προσβολῆς τῶν δικαιωμάτων τῶν ἄλλων. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τῆς ἠθικῆς τῶν ἐν γυμνασίοις μαθητῶν διαπλάσεως, πρέ-

πει νὰ περιβληθῶσιν οἱ γυμνασιάρχαι μετὰ τῆς δεύσης δικαιοδοσίας, ὥστε νὰ ἐπιτηρώσιν αὐστηρῶς τὴν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ γυμνασίου διαγωγὴν αὐτῶν καὶ νὰ τοὺς τιμωρῶσι, παρεκτρεπομένους τῶν ἀρχῶν τῆς αὐστηρᾶς ἠθικῆς καὶ τῆς θρησκείας, διὰ ποινῶν. Ἰσως δὲ πάντες οἱ μαθηταὶ, πλὴν τῶν ἐχόντων τὴν πατρικὴν οἰκίαν ἐν τῇ ἔδρᾳ τοῦ γυμνασίου, πρέπει νὰ διακτιῶνται ἐν σωφρονιστηρίῳ μετὰ τοῦ γυμνασιάρχου καὶ τῶν καθηγητῶν· διότι ἡ παιδεία ἄνευ τῆς ἀρετῆς, πολυπλασιάζει καὶ καλύπτει τὴν κακοήθειαν.

Τὸ ἄρθρον λέγον, « ὅτι ἡ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις ἐνεργεῖται δαπάνῃ τοῦ Κράτους, » δὲν ἐννοεῖ ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἐπιβληθῶσι τοῖς μαθηταῖς διδάκτρα (α), ἀλλὰ κηρύττει μόνον ὡς καθήκον τῆς πολιτείας τὴν συντήρησιν τῶν τῆς ἀνωτέρας ἐκπαίδευσως σχολείων, κατ' ἀντίθεσιν τοῦ καθήκοντος τῶν δήμων ἵνα συντηρῶσιν ἰδίαις δαπάναις τὰ κατώτερα σχολεῖα. Εἰς τὴν νομοθετικὴν δὲ ἐξουσίαν ἀνήκει νὰ ὄρισῃ, ὁμοιωμένη ἐκ σκέψεων γενικοῦ συμφέροντος, ἂν καὶ κατὰ πόσον πρέπει δωρεᾶν νὰ ἀκροάζωνται τῶν μαθημάτων οἱ φοιτηταὶ, τίνι τρόπῳ θέλουσι διορίζεσθαι οἱ καθηγηταὶ, ἂν καὶ ὅποιοι πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν ὑπότροφοι τῆς κυβερνήσεως, κτλ. Αἱ ὑπότροφίαι καλῶς διὰ νόμου ρυθμιζόμεναι, δύνανται νὰ συντελῶσιν εἰς προαγωγὴν τῆς εἰδικῆς ἱκανότητος, ἢ καὶ νὰ χρησιμεύωσιν ὡς μέσα ἀμοιβῆς τῶν παρὰσχόντων τῇ πατρίδι ἐκδουλεύσεις· ἄλλως ἀποβαίνουσι κεκαλυμμένα εὐνοουμένων συντάξεις καὶ μέσα ὑποτροφικῆς διαφθορᾶς.

Τὸ ἄμισθον τῆς διδασκαλίας οὐδ' εἰς τὴν κατωτέρην ἐκπαίδευσιν καθόλου ἰσχύει, ὀφειλούσης μόνον τῆς κυβερνήσεως, κατὰ τὸ σύνταγμα, ἵνα συντρέχῃ τοὺς ἀπόρους δήμους. Ἀπόκειται δὲ εἰς τὰς δημοτικὰς ἀρχὰς νὰ ἐπιβάλλωσιν ἢ οὐ, ἀναλόγως τῶν δημοτικῶν πόρων, διδάκτρα εἰς τοὺς φοιτῶντας εἰς τὰ παρ' αὐτῶν συντηρούμενα ἀλληλοδιδασκτικὰ ἢ ἑλληνικὰ σχολεῖα, τῆς χυμίστου διδασκαλίας ἀνηκούσης κυρίως εἰς τὰ τέκνα τῶν ἀπόρων δημοτῶν. Ἔργον τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας εἶναι ν' ἀποφανθῇ, ἂν οἱ διδασκαλοὶ τῆς κατωτέρας ἐκπαίδευσως πρέπει νὰ διορίζωνται ὑπὸ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν ἢ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἐπηρεαζομένου τοῦ ζητήματος τούτου καὶ ἐκ τῶν μέσων, δι' ὧν θέλουσι συντηρεῖσθαι τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Ἐν πάσει ὅμως περιπτώσει ἡ χάριν τῶν γενικῶν συμφερόντων ἔγκρισις καὶ ἐπιτήρησις τῆς κυβερνήσεως

(α) Οὐδ' αὐτὰ τὰ δημοκρατικὰ συντάγματα ὀρίζουσιν ἄμισθον τὴν διδασκαλίαν, καὶ μάλιστα τὴν ἀνωτέραν. Καὶ τὸ Βελγικὸν σύνταγμα (ἄρθρ. 17) κηρύττει τὴν ἐκπαίδευσιν ὡς δαπάνῃ τοῦ Κράτους γινόμενην. Καὶ ἔμμεν διὰ νομοθετικῆς πράξεως οἱ φοιτηταὶ πληρόνουσι διὰ πᾶσαν ἐτησίαν ἐγγραφὴν φράγκα δεκαπέντε. Bivort, code constitut. de la Belgique, art. 17.

εἶναι: καὶ ἐπ' αὐτῶν λυσιτελεῖ, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν συντηρουμένων παρ' ἰδιωτῶν σχολείων. Ἀλλ' ἡ τῆς κυβερνήσεως ἀνάμιξις καὶ ἐποπτεία ἐπὶ τῶν συντηρουμένων ὑπὸ τῶν δήμων ἢ ἰδιωτῶν σχολείων δὲν πρέπει νὰ προχωρῇ μέχρι τοῦ νὰ θυσιάσῃ τῶν ἰδρυτῶν τὴν προαίρεσιν καὶ αὐτενεργείαν. Ἰδίως ἐπὶ τῆς μέσης ἐκπαίδευσως ἀναφύεται τὸ ζήτημα, τίνα τὰ ὅρια τὰ χωρίζοντα τὸ κοινωνικὸν ἀπὸ τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος; Ὅπως δὴ ποτε δέον ν' ἀφίεται μείζων τις εὐρύτης εἰς τῶν μαθημάτων τὴν ἐκλογὴν καὶ εἰς τὴν τῆς ἱκανότητος τῶν διδασκάλων ἐκτίμησιν, διότι τότε μόνον δύναται νὰ ὑπάρχη ἀληθὴς συναγωνισμὸς τῆς ἰδιωτικῆς πρὸς τὴν δημοσίαν διδασκαλίαν.

Ἰδιαιτέρας φροντίδος χρῆζει ἡ ἐξέτασις τῆς τε δημοσίας καὶ τῆς ἰδιωτικῆς τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν διαγωγῆς, ὡς κατοπτριζομένης συνήθως ἐν αὐτῇ καὶ τῆς τῶν μαθητῶν διαπλάσεως. Τὸ συζητηθὲν ἐν Γαλλίᾳ τῷ 1844 νομοσχέδιον, περὶ μέσης καὶ κατωτάτης ἐκπαίδευσως, περιβάλλει διὰ πολλῶν ἐγγυήσεων τὴν βεβαιώσιν τῆς ἠθικότητος τοῦ ζητούντος νὰ διορισθῇ δημοσίως ἢ ἰδιωτικῶς διδάσκαλος. Διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ δύνανται νὰ διορισθῶσι καὶ ἀλλοδαποὶ, καθ' ὅσον ἐπιτρέπει τούτο νόμος. Καὶ ἀλλοδαποὶ δύνανται νὰ συστήσωσιν ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα τῇ ἀδείᾳ καὶ ἐγκρίσει τῆς ἀρχῆς· ἀλλ' ἡ ἐν τοῖς καταστήμασι τούτοις διδασκαλία δὲν πρέπει νὰ ἀντιβιβῇ εἰς τοὺς ὑφισταμένους νόμους καὶ τὰ διατάγματα. Ἄν εἰς τὰ τῶν ἑτεροδοξούτων ἡμεδαπῶν ἢ ἀλλοδαπῶν σχολεῖα φοιτῶσι καὶ ὀρθοδόξων τέκνα, ἀνάγκη ἵνα ὑπάρχη ἐν αὐτοῖς καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως διδασκαλία· τούναντιον ἡ διδασκαλία αὕτη δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ εἰς τοὺς ἑτεροδοξοῦντας μαθητὰς τῶν δημοσίων ἢ δημοτικῶν σχολείων. Πλὴν τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας, ἥτις πρέπει νὰ ἀποτελῇ οὐσιωδέστατον τῶν μαθητῶν τῆς κατωτάτης καὶ μέσης ἐκπαίδευσως μέρος, δύνανται νὰ συστηθῶσι, τῇ ἀδείᾳ καὶ ἐγκρίσει τῆς ἀρχῆς, καὶ ἐκκλησιαστικὰ τῆς ὀρθοδόξου ἢ ἄλλης ἀνεγνωρισμένης θρησκείας σχολεῖα.

Τὸ ἔθνικὸν πανεπιστήμιον κατὰ τούτο λογίζεται ὡς πρόσωπον ἠθικόν, ὅτι κέκτηται ἰδίαν περιουσίαν ἐκ δωρησῶν ἰδιωτῶν, δὲν εἶναι ὅμως καὶ καθίδρυμα ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἥτις δικαιοῦται μάλιστα νὰ ἐπιβλέπῃ καὶ τῆς περιουσίας αὐτοῦ τὴν διαχείρισιν, ὡς καὶ παντὸς ἄλλου ἠθικοῦ προσώπου, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσο αἱ ἐκπροσωποῦσαι τὸ πανεπιστήμιον ἀρχαὶ εἰσιν ὑπάλληλοι, οἷον καθηγηταὶ ὑπὸ τῆς πολιτείας διοριζόμενοι καὶ μισθοδοτούμενοι (α). Οὐδὲ δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἀλλοίωσις

(α) Οὐδὲ τῆς Ἀγγλίας τὰ πανεπιστήμια λογίζονται ἀνεξάρτητα. Ἴδε ἐν τῇ Revue des deux mondes, 1860. Τόμ. 29 ἄρθρον τοῦ Charles de Rémusat, σελ. 830.—

τις και αν μισθοδοτηθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι οἱ καθηγηταὶ ἐκ πλεοναξίας τοῦ πανεπιστημίου περιουσίας διότι οὐδέποτε πρέπει νὰ ἀπεκδυθῆ ἡ κυβέρνησις τοῦ δικαίωματος τοῦ διορίζειν τοὺς καθηγητάς εἴτε ἀμέσως, εἴτε διὰ συναγωνισμοῦ, εἰ καὶ τὸν συναγωνισμὸν θεωροῦμεν μὴ πρόσφορον ἐν ταῖς πανεπιστημιακῆς θέσεσιν, ὡς κλείνοντα τὴν θύραν εἰς τὴν ἐξοχὸν ἰκανότητα.

Διακρίτεον τὴν περὶ τὸν τρόπον τῆς διδασκαλικῆς ἐπιστημονικῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ καθηγητοῦ, ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τῶν παραδοτέων μαθημάτων, ἅτινα διακρίονται νὰ ὀρίσῃ ἡ πολιτεία εἴτε διὰ νόμου, εἴτε διὰ διατάγματος ἐκδομένου ἐντολῇ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Ἡ ἐλευθερία τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλικῆς ἀρμύζης εἰς τὰ πανεπιστήμια, ἐν οἷς φοιτῶσι μαθηταὶ τὸ πλεῖστον ἐνήλικες καὶ δυνάμενοι νὰ κρίνωσι τὸν καθηγητὴν, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰ γυμνάσια καὶ ἄλλα κατώτερα σχολεῖα, ὧν ἡ πρὸς τοὺς ἀνήλικους ἢ ἐφήβους διδασκαλία εἶναι ἀπὸ τῆς παιδαγωγίας αὐτῶν ἀδιάσπαστος. Περιορίζοντες λοιπὸν τὸν λόγον ἐπὶ τῆς πανεπιστημιακῆς ἐκπαιδύσεως λέγομεν μετὰ τοῦ Σαβιγιῦ, « ὅτι οὐδέποτε ἡ διανοητικὴ ἐπιμιξία, ἥτοι ἡ διδασκαλία, ἔσεται γόνιμος, ἐὰν μὴ ἡ ἐλευθερία ». Ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ αἱ ἀξιώσεις τινῶν προβαίνουσι μέχρι τοῦ νὰ διατυπώσωσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς διδασκαλικῆς διὰ τῶν ἐξῆς λέξεων τοῦ περιωνύμου καθηγητοῦ τοῦ δημοσίου δικαίου Κ. Δάλμαν. « Ἐλευθερία εἶναι τὸ δικαίωμα, ὅπερ ἔχει ἕκαστος καθηγητῆς ἵνα διδάσκη ἐν τῇ τεταγμένῃ αὐτῷ σχολῇ πᾶν ὅ,τι τῷ φαίνεται ὀρθόν, χωρὶς νὰ περιορίζηται οὔτε περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ αντικειμένου τῶν παραδόσεων αὐτοῦ ὑπὸ προγράμματος ὑπουργικοῦ, οὔτε περὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν ἰδεῶν τοῦ ὑπὸ πολιτικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ συστήματος (α) ».

ΔΙΟΜΗΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥ.

ΑΠΟΣΗΑΣΜΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ.

... Μετὰ τοῦ Ἀντωνίου Κριεζῆ συνφικεῖσθαι ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1834 ἔτους, ὅτε αὐτὸς μὲν διεύθυνε τὴν κατὰ τὸ Αἰγαῖον ναυτικὴν μοῖραν, ἐγὼ δὲ τὸν νομὸν τῶν Κυκλάδων ἐπηξήθη δὲ ἡ οἰκειότης ἡμῶν ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἐφ' ἰκανοὺς κύκλους ἐναιαυτῶν, γραμματέως ὄντος τῆς ἐπικρατείας ἐκείνου ἐπὶ τῶν ναυτικῶν, διεύθυνα τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο. Ἐν Σύρῃ ἔβλεπον αὐτὸν συνεχῶς, καὶ συνεχῶς ἐπιβάνοντες εἰς λέμβον τῆς μοιραρχίδος *Λέβου Κόδριγκτων*, τῆς διοικουμένης ὑπὸ τοῦ γενναίου Γ. Πιπίνου, ἐπλέομεν χάριν διατριβῆς, τῆς πετρῶδους νήσου ἀμοιρούσης περιπάτων, ἢ καὶ ἐπεδιδόμεθα εἰς Ἀλυσίαν. Καὶ τότε

(α) *Révue Germanique*, 31 juillet 1861, σελ. 240 ἐπ.

δὲ καὶ μετὰ ταῦτα, κατὰ τὰς διεξοδικὰς καὶ ἀπερίττους ἡμῶν συνεντεύξεις, ἑτεροπόμην ἀναπολῶν τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, καὶ ἠρέθιζον αὐτὸν εἰς διήγησιν τῶν κατὰ θάλασσαν ἀνδραγαθημάτων. Καὶ διηγείτο μὲν αὐτὰ, ἐξιστορῶν συγχρόνως τὸν χαρακτῆρα, τὰς ιδιότητες, τὸν βαθμὸν τῆς ἀνδρίας καὶ τῆς τόλμης ἐκάστου τῶν μετασχόντων ναυμαχίας τινός, ἀλλ' οὐδέποτε ἐμεγαλορρήμονει, οὐδέποτε ἐφωράθη ἐνδικρίτων περὶ τὰ ἄλλα κατ' ἄ διεκρίθη ἢ ἐπρωταγωνίστησεν, οὐδέποτε λόγος περιαιτολογίας ἔφυγεν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Καὶ ὅμως ἦτο ὁ Ἀχιλλεὺς, ὡς κοινῶς ἐπεκαλεῖτο, τοῦ στόλου, ἦτο ὁ ἦρωσ τοῦ Ἀργολικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἦτο ὁ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος δεξιὸς βραχίον τοῦ ναυάρχου Μισούλη, τοῦ Μισούλη τὸν ὅποιον ἄλλον Νέλσωνα κατεδέχθησαν νὰ ὀνομάσωσιν οἱ ἀγέρωχοι Ἄγγλοι. Καὶ τὴν μὲν ὕψιν εἶχεν εὐεδῆ, τὸ δὲ ἦθος ἱλαρὸν, ἐπαγωγὸν τὸ μεϊδιάμα καὶ παιδίου ἀφέλειον (α) ἐμειδία δὲ καὶ αὐτὸ αὐτοῦ τὸ βλέμμα ὁσάνεις διελέγετο. Ἀλλ' ὅτε ὁ λόγος ἐχώρει εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς μάχης, ὅτε ἠγγίξε τῆς συμπλοκῆς ἢ ἀκμῆ, ἡ ἱλαρότης διὰ μιᾶς ἐνεδίδεν εἰς φλογερὰν ἔξαψιν, ὁ ὀφθαλμὸς ἠκτινοβόλει, αἱ λέξεις ἐξεσφενδονίζοντο ὡς οἱ μύδροι τῶν πυροβόλων αὐτοῦ, καὶ ἐνόμιζες ὅτι ἔβλεπες αὐτὸν ἀτρόμητον ἐπὶ τῆς πύμνης τοῦ *Ἐπαμεινώνου* (β), κεραυνοβολοῦντα θανάτου προστάγματα. Ἡ πλάνη τῆς φαντασίας μου ἐγένετο τότε ἐντελής· τὰ ὠτὰ μου ἐξεκωφοῦντο ὑπὸ κεραυνῶν, τὸ αἶμά μου ἐκόχλαζεν, οἱ ὀφθαλμοί μου ἔβλεπον τὰς ἐφορκίδας τῶν Ἑλλήνων παλαιούσας ὡς Ἡρακλεῖς πρὸς γιγάντια δίκροτα, καὶ τὰ γιγάντια δίκροτα ἐκφεύγειν φεύγοντα πρὸ τῶν ἐφορκίδων. Ἀλλὰ μόλις ἀνυψοῦτο τὸ τρόπαιον τῆς νίκης, μόλις ἐσβέννυτο τῶν πυροβόλων αἱ φλόγες, καὶ ἐσβέννυτο καὶ ἡ ἔξαψις, καὶ ὁ ὀφθαλμὸς αὐτοῦ ἐγαλήνιζε ὡς πρὶν, καὶ τὸ παιδικὸν καὶ ὑπομορμυρίζον μεϊδιάμα διέσχίζεν ἐκ νέου τὰ χεῖλη τοῦ δεξιῦ τοῦ Μισούλη βραχίονος.

Καὶ μὴ νομίση τις ὅτι τὴν εὐγλωττίαν ταύτην εἶχεν ἀκονίσει παιδεία· διότι ἡ παιδεία ἦτο τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἄγνωστος τι χρῆμα μετὰ τῶν ἡμετέρων ναυτικῶν. Ἐὰν αὐτὸς τε καὶ ὁ Σαχίνης καὶ τῶν Τουμπάζων ἡ δυὰς ἐδακτυλοδεικτοῦντο ὡς λογιώτεροι τῶν ἄλλων, ἡ λογιότης αὐτῶν συνίστατο εἰς ἀπρόσκοπτον ἀνάγνωσιν, εἰς γραφὴν ὁποσῶν ὀρθὴν καὶ εἰς μετρίαν γνῶσιν τῆς ἰταλικῆς ἢ τῆς γαλλικῆς γλώσσης. Ἀλλ' ὡς ἡ φιλοπατρία ἐξεκόνιζε τὴν

(α) Ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν, χαραχθεῖσα κατὰ φωτογράφημα, γενόμενον ὅτε ἡ νόσος εἶχεν ἀλλοιωσῆ τὸ πρόσωπον τοῦ ἀοιδίου, εἶναι ὅπως ἀνόμοιος πρὸς τὴν ἐμὴν ἀκριβεστάτην περιγραφὴν.

(β) Οὕτω ὀνομάζετο τὸ πλοῖον αὐτοῦ.

ὑπὸ μόνης τῆς φύσεως διαπλασθεῖσαν καρδίαν αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἡ εὐγλωττία ἠρμήνευε τὴν ὑπὸ μόνης τῆς φύσεως μορφωθεῖσαν διάνοιαν τοῦ γενναίου ναυμάχου.

Μετὰ διετῆ συμβίωσιν ἀπεχωρίσθημεν, ὀνομασθέντος αὐτοῦ τὸ 1836 Γραμματέως ἐπὶ τῶν ναυτικῶν. Μέχρι τοῦ ἔτους τούτου τῶν ναυτικῶν προϊστάτο πολιτικὸς ὑπουργός. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, ὅτε ἦλθεν ἡ ἀντιβασιλεία, ἀνετίθησαν εἰς τὸν Κωλέττην, μετ' αὐτὸν δὲ εἰς τὸν Μαυροκορδάτον, πρόεδρον τοῦ ὑπουργεῖου συγχρόνως καὶ Γραμματέα ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν. Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ἐπὶ Κυβερνήτου διεύθυνε τὰ ναυτικά· ἀδικήσας δὲ πλέων μετὰ τὴν Αἰγίνης, πρωτεύουσας τότε τῆς Ἑλλάδος, καὶ Πόρου, ὅπου ἰδρύθη ὁ ναύσταθμος, καὶ νυχθημερὸν ἐργαζόμενος μετὰ τῆς ἀκαταγωνίστου ἐκείνης δραστηριότητος καὶ φιλοτιμίας, ὧν δυσκόλως εὐρίσκομεν παραδείγματα, ἀνέπτυξε καὶ προήγαγε τὰ τῆς θαλάσσης εἰς βαθμὸν, τὸν ὅποιον καὶ μετὰ ταῦτα πολλάκις ἐπεποθήσαμεν. Εἰ καὶ μετρίους εἶχε τοὺς πόρους, κατήρτισεν ὅμως ἀξιόμαχον στόλον ὑπὸ τῶν ἐμπειροτάτων διοικουμένων, καὶ ἐφόδια καὶ τὰ λοιπὰ ἀναγκαῖα ἔχοντα, καὶ κατὰ πάντα ἔτοιμον πρὸς ἐκστρατεῖαν. Ἐπειδὴ δὲ κατεκρίνετο συνήθως ὑπὸ πολλῶν ὅτι ἦτο πολυδάπανος, καὶ τις μάλιστα τῶν φίλων ἐφημεριδογράφων ἐφήρμοσέ ποτε αὐτῷ τὸ τοῦ Ἰσοκράτους ἐκεῖνο, « ὁ κακῶς διανοηθεὶς περὶ τῶν οἰκείων, οὐδέποτε καλῶς βουλευσεται περὶ τῶν ἀλλοτρίων, » ἀναγκαῖον νὰ προσθέσω ὅτι διεπέρανε πάντα ἐκεῖνα μηδύλωσ ὑπὲρ τὸ δέον δαπανήσας. Μωρὰ δὲ καὶ ἡ κατὰ κράτος ὅτι κακῶς διανοήθη περὶ τῶν ἰδίων, ἐκτὸς μόνον ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι κακῶς ἐπραξε θυσιάσας μεγαλοφρονῶς ὅ,τι καὶ ἂν εἶχε, καὶ δὲν εἶχεν ὀλίγα, ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ μηδὲν φυλάξας ὑπὲρ αὐτοῦ.

Τὸ κατ' ἐμὲ ἐφρόνουσαν πάντοτε συμφέρον ν' ἀνεπίθετο καὶ μετὰ ταῦτα ἡ διοίκησις τῶν τῆς θαλάσσης εἰς μὴ ναυτικούς· δὲν ἀποκρούω τοὺς θαλασσομάχους ὡς ἀπείρους, οὔτε ἀναμιμνήσκομαι τὴν ἐπὶ Κόλμπερτ ἀκμὴν τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ, ἢ τὴν ἐπὶ *Hyde de Neuville* ἀνάστασιν αὐτοῦ μετὰ πολυχρόνιον θάνατον· ἀλλ' ἡ διαχείρισις τῶν τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης πολεμικῶν ὑπὸ πολιτικῶν, ὡς γίνεσθαι ἐν Ἀγγλίᾳ, προλαμβάνει ζηλοτυπίας καὶ διασκεδάζει ὑποψίας, οὐχὶ πάντοτε ἀβασίμους, περὶ προσωποληψίας καὶ ἀδικῶν προτιμήσεων ἢ διαγωγῶν. Τοῦτο δὲ μοι φαίνεται ἀναγκαιότατον ἐν Ἑλλάδι διὰ τὰ ναυτικὰ ἰδίως, ὅπου οἱ κάτοικοι τῶν τριῶν λεγομένων ναυτικῶν νήσων ὑποβλέπουσιν ἀλλήλους.

Ἐπίμνητα δὲ εἶτι μάλλον τὴν μετριοφροσύνην τοῦ Κριεζῆ, ὅτε δύο μῆνας μετὰ τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας, κληθεὶς καὶ γὰρ εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν

γραμματεῖαν ἤκουσα παρ' αὐτοῦ ταῦτα· « Δὲν ἀγνοεῖς ὅτι καὶ παιδείας ἀμοιρος καὶ πείρας ἐστρατημένος εἶμαι, διότι πρῶτον σήμερον ἀναλαμβάνω διαχειρίσιν δημοσίων φιλοτιμῶν ὅμως ἔχω πολλήν. Βοήθησάν με ὅσον δύνασαι ὅπως ἐπιτύχωμεν καὶ πράξιωμέν τι γενναῖον. » Καὶ ἀληθῶς γενναῖα ἐπραξέ· διότι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἐτακτοποιήθη ὁ ἐν κραλυσίᾳ ναύσταθμος, ἀνεπτύχθη καὶ προεστατεύθη τῶν τεχνιτῶν ὁ λόγος, καρποφόρος ἀποβὰς εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, κατεσκευάσθησαν δύο ἀτυμπλοικα, δύο κορβέται, γολέται, κόττερα κλ., ἐπλουτίσθησαν αἱ ἀποθήκαι τοῦ ναυστάθμου, διεβρῦθμισθησαν τὰ τοῦ πυροβολικοῦ, συνετάχθησαν οἱ πλείους τῶν κανονισμῶν καὶ νόμων, καὶ μάλιστα οἱ τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας, καὶ πολλοὶ νέοι ἀπεστάλησαν εἰς τὴν Ἑσπερίαν χάριν σπουδῆς τῆς ναυτικῆς ἐπιστήμης. Ἔχων δὲ τὸν νοῦν δεξιὸν δὲν ἠεργοπόρησε νὰ ἐμβρατεύσῃ εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ὑπηρεσίας καὶ νὰ ἐλθέτῃ γνῶμας ὀφθῆς.

Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι καὶ συμπτύκτορας εἶχομεν ἐμπείρους καὶ φιλοτίμους. Τὸ ἐν Πόρῳ Ναυτικὸν Διευθυντήριον, συγκροτηθὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κριεζῆ, περιεῖχεν ἄνδρας δοκίμους καὶ δραστηρίους, μετὰ τῶν ὁποίων διέπρεπεν ὁ Γ. Σαχτούρης, καὶ ὁ διάδοχος τῆς περὶ τὴν ναυπηγίαν δεξιότητος τῶν δύο Τουμπάζων, Γεώργιος ὁ Τουμπάζης. Ὁ Κριεζῆς διορίζων δὲν ἐπροσωπολήπτει, ἀλλ' ἐφιλοτιμιετο νὰ ῥίπτῃ τὴν ψῆφον αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἰκανοὺς ἄμα δὲ καὶ χρηστοὺς, καὶ ἰδοὺ διὰ τί πάντα ἔβαινον κατ' εὐχὴν. Ἡ Ἑλλὰς δὲν πάσχει ἔλλειψιν ἰκανότητος, ὡς λέγουσιν οἱ πολλοὶ ἀναμασσώμενοι ἀβασανίστως ὁ εἰς τοῦ ἄλλου τὰ ἀπερίσκεπτα ἢ δόλια δόγματα· πάσχει ἔλλειψιν εὐσυνειδησίας περὶ τὴν ἐκλογὴν, καὶ νοσεὶ νόσημα θανατηφόρον, τὸ τῆς ἰδιοτελείας. Θεράπευσον τὸ νόσημα τοῦτο, ἀπολάκτισον τὰς συστάσεις τῶν βουλευτῶν, κατάλυσον τὸν μετὰ τὸ αὐτοχθόνον καὶ ἑτεροχθόνον φραγμὸν, ἐξολόθρευσον τὸ δλέθριον καὶ ἀνελεύθερον 70 ἄρθρον τοῦ Συντάγματος, καὶ, μὴ δίσταζε, θέλει ἀκμάσει ἐκ νέου ἢ ἐν γένει διοικήσις, ὡς ἤμαρ καὶ πρὸ τοῦ 1844. Ἄνευ τούτων, ἀπλοῖκός εἰς ἕκρον ὁ ἄλλοθεν περιμένων βελτίωσιν τῶν τῆς πολιτείας. Οὐαὶ τῇ δυστήνῃ Ἑλλάδι· ἂν πρὸ τριάκοντα ἐτῶν εἶχεν ἄνδρας ἐμπειροτέρους ἢ σήμερον! ἀλλὰ τότε ἐπεζητοῦντο μετὰ σπουδῆς, ἐνῶ σήμερον ἀποβάλλονται.

Ὁ Σαχτούρης, εἰ καὶ πολὺς, ἦτο ἀκάματος, ζηλωτής, καὶ ἀπὸ πρώτας μέχρις ἐσπέρας ἐπισκεπτόμενος τὰ νεώρια, τὰ ἐργοστάσια, τὰς ἀποθήκας, τὰ γραφεῖα, ἐπέβλεπε τὰ ἔργα, παρήνει, ὠδήγει, ἐπέπληττε καὶ ἐπιδιόρθου τὰ ἐσφαλμένα, διότι ὁ ἀξέστος ἐκεῖνος θαλασσομάχος εἶχε τὸν ὀφθαλμὸν ἀσφαλῆ. Μίαν τῶν ἡμερῶν περιερχόμενος μετ' αὐτοῦ

ἦλθον πρὸς τὴν μεγάλην πύλην τοῦ Ναυστάθμου, καὶ εἶδον γέροντα κύπτοντα καὶ σαρῶντα τὸ ἕδαφος. « Διὰ τί δὲν ἀφίνεις, εἶπεν αὐτῷ, εἰς νεώτερον τὸ σάρωμα; — Κάμνω τὸ χρέος μου, ἀπεκρίθη μετὰ τραχύτητος ἀνεγερθεὶς ὁ πρῶτος. Βλέπεις αὐτὸν ὁ ὅποιος εἶναι εἰς τὸ πλευρόν σου; ἦτον ἓνα καιρὸν μεῦτος καὶ ἐγὼ λωστρόμος. Καὶ ἐπειδὴ μίαν ἡμέραν δὲν ἐσάρωνε καλὰ, τὸν ἐπίασα ἀπὸ τὸ πόδι, τὸν ἐστριφογύρισα καὶ τὸν ἐπέταξα εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἐτρέχαμεν δέκα μίλια τὴν ὥραν. — Ἀληθινὰ; ἠρώτησα τὸν Σαχτούρη. — Ἀληθέστατα, ἀπεκρίθη μεγαλυνόμενος ὁ ἥρωες τοῦ Καφηρέως· μόλις ἐπρόφθασαν καὶ μ' ἔσωσαν ἦτον αὐστηρὸς, ὡς τὸν βλέπεις, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἀγαπῶ. »

Καὶ τῶντι αὐστηροὶ ὑπῆρξαν περὶ τὴν πειθαρχίαν οἱ ναυτικοὶ τῆς Ἰδρας καὶ τῶν Σπετσῶν. Ἀπερχομένου ποτὲ τοῦ ναυάρχου Μιαούλη εἰς ἐκστρατεία, ἐστασίασεν ὀλόκληρον αὐτοῦ τὸ πλήρωμα ὡς μὴ λαβὸν μισθοὺς, καὶ ἔστρεψε τὸ πηδάλιον πρὸς τὴν Ἰδραν. Ὁ ὑπὲρτης καταβάς μετὰ σπουδῆς εἰδοποίησε τὸν ναύαρχον· οὗτος δὲ ἀνελθὼν ἠτένισε βλοσυρῶς τοὺς ἑκατὸν εἰκοσι στασιαστὰς, καὶ ἀρπάσας τὸν οἶκα κατεδίωξεν αὐτοὺς ἀγγελιδὼν μέχρι πρῶρας. Οὐδὲ νὰ γογγύσῃ ἐτόλμησέ τις, τοιοῦτο καὶ τοσοῦτο τὸ ἠθικὸν κράτος καὶ ἀξίωμα τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου! Καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπανέφερε πάλαι εἰς πειθαρχίαν ναυτικούς στασιασάντας, οὐχὶ ὅμως διὰ ζύλου, ὡς ὁ Μιαούλης. Διηγείται ὁ Ἡρόδοτος ὅτι, ὅτε οἱ ἐπ' Ἀρτεμισίον ἐλθόντες Ἕλληνας εἶδον μεγίστην τῶν βαρβάρων τὴν δύναμιν τοσοῦτω κατωρξώθησαν, ὥστε ἐβουλεύσαντο νὰ δραπετεύσωσι. Μάτην οἱ ταλαίπωροι Εὐβοεῖς παρεκάλουν τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στόλου Εὐρυδιάδην νὰ προσμείνῃ ὀλίγον μόνον, ἕως οὗ σώσωσι τὰ τέκνα καὶ τοὺς οἰκείους· αὐτὸς ἀντίστατο ἀκαμπτος. Δυσέλπιδες τότε οἱ Εὐβοεῖς κατέφυγον εἰς τὸν Θεμιστοκλῆ, καὶ γινώσκοντες φαίνεται ὅτι δὲν ἐβδελύσαστο τὸ ἀργύριον, ἔδωκεν αὐτῷ τριάκοντα τάλαντα, ἦτοι ἐν περίπου ἑκατομμύριον ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς δραχμῶν. Ὁ ἀθηναῖος στρατηγὸς ὅστις, κατὰ τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας, ἦτο πλεονέκτης, κινήθει διὰ τοῦ ἀργυρίου εἰς φιλανθρωπίαν, ἐξέκαυσε δι' αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ Εὐρυδιάδου, εἰ καὶ Σπαρτιάτου, καὶ τὴν τοῦ στρατηγοῦ τῶν Κορινθίων Ἀδειμάντου, δούς, ὡς παρὰ τῶν Ἀθηναίων, τούτῳ μὲν τρία, ἐκείνῳ δὲ πέντε τάλαντα· τὰ δὲ λοιπὰ εἰκοσιδύο, ἦτοι τὰς ἑπτακοσίας ὡς ἕγγιστα χιλιάδας δραχμῶν, ἀπεταμίευσε λάθρα, χάριν ἀσφαλείας βεβαίως, εἰς τὸ ἰδιαιτέρον αὐτοῦ βελάντιον. Ἀλλὰ καὶ τὸν φόβον τῶν Ἑλλήνων διεσκέδασε τὸ παντοδύναμον ἀργύριον· διότι καταμείναντες ἐν Εὐβοίᾳ ἐναυμάχησαν.

Τοιοῦτα λοιπὸν ἐπραξεν ὁ Κριεζῆς· καὶ ὅμως δὲν

ἦτο φίλαρχος. Πολλάκις ἐπεθύμησε νὰ εἶχεν ἐπαρκῆ πόρον ζωῆς ἵνα μεταβῆς εἰς Ἰδραν ἐγκαταβιώσῃ ἐκεῖ μακρὰν τῶν δημοσίων. Μακάριος ἐγὼ ἂν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πόθων αὐτοῦ ἐδυνάμην νὰ συντρέξω κατὰ τι· διότι, ὡς πολλάκις καὶ αὐτῷ καὶ τῷ ναυάρχῳ Κανάρη εἶπον, ἡ ἐκ τῶν ἀνδραγαθημάτων αὐτῶν δόξα λάμπει τοσοῦτω φαινή, ὥστε οὐ μόνον ν' αὐξήσωσι πράττοντες τὰ κοινὰ ἐφαίνετο δύσκολον, ἀλλὰ καὶ ν' ἀμαυρώσωσιν ἐνίοτε αὐτὴν δὲν ἦτο ἀπίθανον. Ἐπὶ πολιτικῆς πρὸς τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν τιμῆ ἀπαιτεῖται καὶ τρίτη τις ἀρετὴ, ἡ ἀνδρεία, οὐχὶ ἡ στρατιωτικὴ ἀλλ' ἡ πολιτικὴ, πολὺ τῆς πρώτης ὑπερτέρα, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς βασιλευμέναις πολιτείαις. Οἱ βασιλεῖς πάσχουσιν ὅτι ἔλεγε τὸ 1848 ὁ Thiers διὰ τὸν Φίλιππον· « Le roi voulait ce que veulent tous les rois; bien sot qui s'en étouffe, bien faible qui s'y soumet » (1). Τοὺς λόγους τούτους πρέπει νὰ χαράξωσι βαθέως ἐν τῷ νῷ καὶ οἱ κατακρίνοντες τοὺς ἡγεμόνας, καὶ οἱ πρὸς τὰ πράγματα σπεύδοντες.

Τὸ 1838 ἐστασίασεν αἴφνης ἡ Ἰδρα, ἀρνούμενη ὑποταγὴν εἰς τὸν περὶ στρατιωτικῆς ἀπογραφῆς νόμον. Ὁ νόμος οὗτος καὶ κατὰ τὰ πρό πολλοῦ ἐξευγενισθέντα κράτη θεωρεῖται ἀπιτροπαιῶς· δὲν ἦτο ἄρα παράδοξον ἂν ἀπέκρουον αὐτὸν οἱ καὶ ἐπὶ Τουρκίας ἐλεύθεροι Ἰδραῖοι. Πόσον δὲ ἐφρούζαν κατ' αὐτοῦ μαρτυρεῖ τὸ πρᾶξιθέμενον ἀσμάτιον, τὸ ὁποῖον συντεθὲν τότε ἐψάλλετο κοινῶς ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ·

- « Θρήνησε, καμένη μάνα, ποῦ μὲ γράψαν τακτικό·
- « Δὲν ἐλπίζω εἰς τὸν κόσμον, πλέον νὰ σὲ ξαναἰδῶ.
- « Κλαῦσε τὴν παλικαριά μου, ὅτι πλὴν δὲ θὰ μὲ ἰδῆς·
- « Οὐρανὲ μὴν τὸ βαστάξης, ρίψε κερανοὺς εὐθύς,
- « Ν' ἀποδείξῃς πῶς βεβαίως ἐθυσιαστήκαμεν,
- « Διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἐκατακατήκαμεν!
- « Ναύαρχε Καπτάν Μιαούλη, ἡ πατρίδα σὲ ζητεῖ,
- « Εἰς αὐτὴν τὴν δυστυχίαν ἐπου τῆς ἀκολουθεῖ.
- « Οἱ γενναῖοι Ἰδριῶται μὲ τὰ δάκρυα θρηνοῦν.
- « Αἱ πατρίδος ἐκδουλεύσεις ὑπεράσπισιν ζητοῦν·
- « Θυμωμένοι περπατοῦμεν, ἔλοι ὁμοθυμαδὸν
- « Καὶ τὸν θάνατον ζητοῦμεν μ' ἓνα ὄμμα φλογερὸν.
- « Τάφον βλέπομεν ἐμπρὸς μας, τάφον κ' ὄχι πλὴν ζωῆν,
- « Καὶ ἀλύπητα ὀρμώμεν, ὡς ὁ Ἄρης εἰς τὴν γῆν·
- « Κλαῦσε, Ἰδρα ἐρημωμένη ἀπὸ εἰλα τὰ νησιὰ,
- « Παλικάρια δὲν σοῦ μέναν, γιὰ νὰ δώσῃς εἰς τὴν σκλαβιά.
- « Ἰδριῶται ξακουσμένοι, στὴν Εὐρώπην θαυμαστοί,
- « Αὐτοκτόνοι νὰ γενῆτε παρὰ σκλάβοι τακτικοί. »

Ἡ ἐξουσία ἐταράχθη μαθοῦσα τὴν στάσιν, καὶ παρασκευάσασα ἀμέσως στρατιωτικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν, καὶ στρατιωτικὸν δικαστήριον ἰδρύσασα, ἔταξεν ἐπ' αὐτῆς τὸν Κριεζῆν ὀνομάσασα πληρεξούσιον. Εὐκόλον νὰ ἐννοήσῃ πᾶς τις πόσον ἀπεχθὲς θὰ

(1) « Ὁ βασιλεὺς ἤθελεν εἶτι θέλουσι πάντες οἱ βασιλεῖς. Μωρὸς ἄρα ὁ ἀπορῶν, καὶ ἀσθενὴς τὸν χαρακτήρα ὁ ἐνδίδων. »

ΑΝΤΩΝ. ΚΡΙΕΖΗΣ.

θεωρείτο ἡ καὶ πάντοτε ἀπεχθὴς βία, ἐνεργουμένη ἐν Ἰδρα δι' Ἰδραίου, καὶ μάλιστα τοῦ προσφιλοῦς αὐτῇ Κριεζῆ. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου μοὶ διεκοίνωσε τὴν ἀπόφασιν, πάντα λίθον ἐκίνησα ἵν' ἀποτρέψω αὐτόν. Κατ' ἐμὲ, ἡ θέσις αὐτοῦ ἔμελλε ν' ἀποβῆ δεινοτάτη, διότι ὀδηγίας εἶχε ῥητὰς νὰ ὀρίσῃ ὀλιγοχρόνιον προθεσμίαν, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἢ νὰ ὑποτχθῶσιν οἱ στασιασάντες, ἢ ν' ἀποβῆ εἰς τὴν νῆσον ὡς εἰς τόπον ἐχθρικὸν ἢ στρατιωτικὴν δύναμις. Καὶ συνῆναι μὲν εἰς τὰς παρατηρήσεις ταύτας, ἀντέτεινεν ὅμως ὅτι διοριζομένου ἄλλου, μὴ πονοῦντος ἐπίσης τὴν Ἰδραν, θὰ ἐφηρμοζόντο ἀνηλεῶς τὰ αὐστηρὰ μέτρα, ἅτινα αὐτὸς ἠλπίζεν ἢ νὰ μακταιώσῃ ἢ νὰ μετριάσῃ. « Ἄλλως τε ἀγνοεῖς, προσέθετο, ὅποσον φλογερόν καὶ μεταδοτικὸν ὁ ἐκ τῆς Ἰδρας σπινθὴρ ; »

Ἀπῆλθε λοιπὸν καὶ ἔταξε τὴν προθεσμίαν, ἀλλ' οὐδεὶς ὑπήκουσε. Τότε συνέστη κατ' αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις ἀγὼν φοβερός, τοσοῦτω μᾶλλον ἐπικίνδυνος, ὅσῳ μετὰ τῶν ἐχθρῶν ὑπῆρχον καὶ συνάδελφοι αὐτοῦ ὑπουργοί, καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ Αὐλῇ. Πάντες ἠξίουσαν νὰ καθαιρεθῆ καὶ νὰ σταλῇ ἀντ' αὐτοῦ ὁ ναύαρχος Κανάρης. Ἄλλ' εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀντεπάλασε μετὰ καρτερίας ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ σύνεσις τοῦ στρατηγοῦ Σμάλτε, καὶ ἡ δραστηριότης, εἰ καὶ ἀγροικότερον τὸ ῥηθησόμενον, τοῦ γράφοντος τὰς ἀναμνήσεις ταύτας. Οἱ τὸν Κριεζῆν καταδιώκοντες δι' ἄσχυρίζοντο ὅτι τῆς στάσεως αἴτιος ἦτο ὁ Γ. Κουντουριώτης, καὶ ὅτι μετ' αὐτοῦ συνεννοούμενος ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως ἀνεῖρήπιζε μᾶλλον τὴν φλόγα. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους, εἰ καὶ βραδέως, ἡ φρόνησις τοῦ Κριεζῆ καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη τῶν Ἰδραίων ὑπερίσχυσαν, καὶ κατεστάλη χωρὶς βίας ἡ στάσις. Ἄλλως ἡ βία θὰ ἐπέφερον ἀφεύκτως αἱματοχυσίαν, ἡ δὲ ἐν Ἰδρα αἱματοχυσία θὰ συνετάρασσε καὶ ἄπασαν ἴσως τὴν Ἑλλάδα. Οἱ ἐν τῷ ναυστάθμῳ τοῦλάχιστον καὶ οἱ ἐπὶ τῶν πολεμικῶν πλοίων ἦσαν ἔτοιμοι νὰ τρέξωσιν εἰς βοήθειαν τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν. Ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἄρα ὑπηρεσία τοῦ Κριεζῆ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἀξιολογωτάτων.

Ἡ ἐξουσία ὅμως βαρέως φέρουσα τὴν τύσιν ἀνοχὴν, ἐδέχθη μετὰ δυσμενείας ἐπανελθόντα τὸν ἀντιπρόσωπον αὐτῆς. Καὶ ἐδόνατο μὲν οὗτος, ἂν ἤθελε, νὰ διαλύσῃ ἐν ἀκαρεῖ τὴν δυσμένειαν ἐνοχοποιῶν τὸν Κουντουριώτην· ἀλλ' εἶχε τὴν ψυχὴν εὐγενῆ, καὶ τὴν εὐγένειαν ταύτην ἀποδεικνύει τὸ συναπτόμενον ὑπόμνημα, ὅπου μετριοφρονῶν καὶ ἐξαιλείφον ὡς εἶπεῖν ἑαυτὸν, ἐκθέτει τὰ διατρέξαντα μετὰ σπανίας μετριοπαιθείας.

« Ἐπειδὴ διὰ τῶν ἀπὸ 28 Ἀπριλίου καὶ 9 Ἰουνίου 1838 Διαταγμάτων ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἐνευσε νὰ περιβάλλῃ μὲ τὴν βασιλικὴν ἐπικύρωσιν τὰς

κατὰ τὴν Ἰδραν πράξεις τοῦ ἐκτάκτου αὐτῆς ἀπεσταλμένου, τὰς ὁποίας δι' ἄλληπαλλήλων ἀναφορῶν αὐτὸς ἐξέθετο, περιττὴ λογίζεται σήμερον ἡ ἀνακεφαλαίωσις αὐτῶν.

» Ἄλλ' ὅτι ἀπαιτεῖται νὰ γνωρίσῃ μετὰ πεπονητέως ἡ Α. Μ. εἶναι τὰ αἴτια ἐξ ὧν δυστυχῶς ἐπήγασαν αἱ ταραχαὶ τῆς νήσου ἐκείνης· ταραχαὶ τόσον εὐκολώτερον καταπραϋνθεῖσαι, ὅσον αὐτομάτως γεννηθεῖσαι, καὶ οὐδένα ἔχουσαι τὸν προὑποκινῆσαντα, δὲν παρουσίασαν καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν διάρκειαν χαρακτηριστικῆς καὶ προδιωργανισμένης στάσεως.

» Ἡ πτωχεία εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς ἐκ τῶν περιστατικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, κατήντησαν ἀνεξαιρέτως σχεδὸν οἱ πρόωνι θαλασσοκράτορες καὶ εὐποροὶ Ἰδραῖοι, πτωχεία τῆς ὁποίας τὴν θεραπείαν οἱ πλείστοι ἀπεκδέχοντο παρὰ τῆς Βασ. Κυβερνήσεως, ὑπῆρξεν ἡ πρωτίστη πηγὴ τῶν παραπόνων καὶ ἀξιώσεων. Ἐντεῦθεν ὀρμώμενοι, οἱ μὲν ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων νόμου, ὡς φόρους δῆθεν ἀφορήτους ἐπιβάλλοντος, οἱ δὲ ἐκάκισον τὸν περὶ χαρτοσήμου, καὶ ἄλλοι παρίστανον ἐκυτοὺς ἀξίους βαθμῶν καὶ περιθάλψεων.

» Ἄλλὰ τὰ παράπονα ταῦτα σποράδην γινόμενα, καὶ ἄσκοπα παρὰ πολλῶν θεωρούμενα, συνεκέντρωσεν ὁ περὶ τῆς στρατιωτικῆς ἀπογραφῆς νόμος. Ἀνεξάρτητοι καὶ ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας οἱ Ἰδραῖοι, καὶ χαρακτηριστοὶ ὑπερηφάνου, συνέλαβον εὐθύς ἰδέαν ἀπεχθῆ περὶ τοῦ νόμου τούτου. Οἱ γογγυσμοὶ τότε ἐπολυπλασιάσθησαν· ἡ ἀγνοία καὶ ἡ κακοβουλία παρεμόρφωσαν τὴν ἔννοιαν τῆς διατάξεως· καὶ αἱ γῆραι μητέρες, αἱ ὄρφαναι ἀδελφαὶ ἐκλαυσαν τοὺς υἱοὺς καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν ὡς εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγομένους.

» Κηρυχθεῖσης τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου εἰς ἐποχὴν ἀπροσφυῆ, καὶ χωρὶς νὰ δοθῶσι κατὰλληλοι ἐπεξηγήσεις, ὅτε διὰ τὰς λαμπρὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα οἱ ἄνθρωποι, συσσωρευθέντες πολλαχόθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν ἐτρέποντο εἰς εὐθυμίαν ἀπομακρύνουσαν συνήθως τὸ σκέπτεσθαι, οἱ γογγυσμοὶ, ὑποθαλπόμενοι πάντοτε καὶ παρὰ τῆς κακοβουλίας, ἔλαβον μορφήν σπουδαιοτέραν· καὶ ἰδοὺ ἡ στιγμή τῆς ῥήξεως τῶν ταραχῶν.

» Ἡ μεταμέλεια διεδέχθη μετὰ μικρὸν τὴν ἀσυλλόγιστον ὀρμὴν· καὶ οἱ ζητήσαντες νὰ φθάσωσι διὰ τῆς βίας εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἰδιαιτέρων συμπερόντων, ἀπεχώρησαν σιωπηλῶς, ὡς σιωπηλῶς εἶχον ὠφελθῆ ἀπὸ τῆς εὐκαιρίας ἵνα κατορθώσωσι τοὺς σκοποὺς αὐτῶν.

» Τὰ διαταχθέντα συνετὰ μέτρα παρὰ τῆς Α. Μ. ἐπανήγαγον ἐντελῶς τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν· ὁφείλεται δὲ ἐπικινὸς οὐ μικρὸς εἰς τοὺς συμπράξαντας

ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικούς καὶ ναύτας τοῦ βασι-
στούλου, καθὼς καὶ τὸν στρατὸν τῆς ζήρας, διὰ τὰ
δαίγματα τῆς πρὸς τὴν βασι. Κυβέρνησιν πίστεως,
ἅτινα ἐδίδωκεν καὶ κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην. »

Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο δυσηρέστησεν ἔτι μᾶλλον
τοὺς περὶ τὸ ὑπουργεῖον καὶ τὴν Αὐλήν· ἐπὶ τοσοῦ-
τον δὲ προσέβη καὶ παρετάθη ἡ δυσμένεια, ὥστε ὁ
Κριαζῆς ἠτοίμασε καὶ τὴν παραίτησιν αὐτοῦ, ἣτις
σώζεται μετὰ τῶν ἐγγράφων μου. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους,
πρακτικῆντος τοῦ Μαυροκορδάτου τὸ 1841 μετὰ
βραχυτάτην κυβέρνησιν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναθέσω-
σιν αὐτῷ τὴν προεδρείαν τοῦ ὑπουργείου.

Μετασχὼν τὸ 1831 τῆς κατὰ τοῦ Κυβερνήτου ἀν-
ταρσίας, καὶ γενόμενος μάρτυς τῆς ἐπελοούσης κατα-
στραφῆς, ἔφρυσεν πρὸς πᾶσαν ἰδέαν ἐνόπλου ἐπιθέ-
σεως κατὰ τῆς ἐξουσίας. Ναὶ μὲν δὲν ἐτύφλωτε πρὸς
τὰς παρεκτροπὰς, ἤξιον ὅμως εἰρηνικὴν τὴν διορθω-
σιν. Πολλὰκις ἐγένοντο αὐτῷ προτάσεις ἀποστασίας·
αὐτὸς ὅμως γελῶν ἔλεγε· « Θέλουν νὰ βάλουν τὸν
τρελὸν νὰ βγάλῃ τ' ὄφειδι ἀπὸ τὴν τρύπαν· ἀλλὰ
ὁ τρελὸς ἔβαλε γινώσκιν καὶ ἤξεύρει ὅτι, δις ἐξικμαρ-
τεῖν οὐκ ἀνδρὸς σοφοῦ. » Διὰ τοῦτο δὲν ἐπίστευε
ὅτι καὶ ἄλλοι αὐτοῦ φίλοι, οὓς ὑπέθετε συνετιωτέ-
ρους, μετεῖχον τῆς συνωμοσίας τοῦ 1843. Τρεῖς ἡ-
μέρας πρὸ τῆς 3 Σεπτεμβρίου, ἐλθὼν πρὸς ἐπίσκε-
ψιν εἰς τοῦ στρατηγοῦ Λόντου, κατέκρινε τὰ ὑπε-
ρηγούμενα· ὁ δὲ Λόντος ἀφαρπασθεὶς ἀνηγέρθη καὶ
ἐκραζεν· « Εἰπέ εἰς τὸν κουμπάρον μου (τὸν ἐπὶ
τῶν στρατιωτικῶν γραμματέα Α. Βλαχόπουλον)
ὅτι μεθ' ἑμοῦ ἐγὼ θὰ εἶμαι γραμματεὺς ἀντ' αὐ-
τοῦ. » Καὶ ὁ μὲν ἐξ Ἰδρας ναύαρχος ἐγέλασε, τοῦ
δὲ Πελοποννησίου στρατηγοῦ ἡ πρόβησις ἐπληρώ-
θη μετὰ τρεῖς ἀκριβῶς ἡμέρας.

Τὸ ἑλληνικὸν κράτος παρωμοίασα καὶ ἄλλοτε
πρὸς εὐρύχωρον κτίριον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν κατα-
σκευὴν πολλοὶ συνέτρεξαν, ἀρχιτέκτονες τε καὶ τέ-
κτονες καὶ λεπτοουργοὶ καὶ κτίσται καὶ ὑδροφόροι,
καὶ πάντες ὅσων ἡ συνδρομὴ ἀπαιτεῖται πρὸς ἀνέγερ-
σιν μεγάλου οἰκοδομήματος. Πρὸς πάντας ἄρα τού-
τους, καὶ πρὸς τοὺς ἐλαχίστους, διότι καὶ τῶν ἐλα-
χίστων ἡ ἐργασία ἦτο ἀποκαίτητος, ὀφείλεται τι-
μὴ καὶ χάρις. Ὁ Κριαζῆς ὅμως διὰ τε τὴν πολεμι-
κὴν ἀρετὴν, τὴν τόλμην, τὴν φιλοπατρίαν, τὴν φι-
λοτιμίαν καὶ τὰ κατορθώματα ὑπῆρξεν ἐκ τῶν τῆς
πρώτης τάξεως ἐργατῶν, ἐξ ἐκείνων οἵτινες χαράτ-
τουσιν ἰδίᾳ χειρὶ τὸ εὐκλεὲς αὐτῶν ὄνομα εἰς τῆς
στήλας τῆς ἀθανασίας, καὶ πρὸς οὓς τὰ ἔθνη σπεύ-
δουσι ν' ἀποδώσωσιν αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην.

N. Δ.

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ

περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Φιλιπῆ ἐξελληνισθείσης
κόμης τῆς Βερενίκης τοῦ Κατοῦλλου.

Ὁ καθηγητὴς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, κ. Φιλιπῆς,
ἐδωρήσατο ἡμῖν πρὸ μικροῦ ἐν τῇ Πανδώρα τῆς 4
Ἰουλίου 1865 τερπνὸν ἀνάγνωσμα, ἔμμετρον μετὰ
φρασιν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ τῆς ἐλεγείας
τοῦ Ῥωμαίου Κατοῦλλου, ἣν οὗτος λέγεται ὅτι με-
τέφρασεν ἐκ τῆς τοῦ Καλλιμάχου εἰς τὴν κόμην τῆς
Βερενίκης ἐλεγείας, ἣτις πλὴν ὀλιγίστων αὐτῆς ἀπο-
σπασμάτων ἐξηρανήθη ὑπὸ τοῦ χρόνου.

Ὁ κ. Φιλιπῆς εἶναι εὐγνωμοσύνης ἄξιος, διότι,
ὑποκλέπτων τὸν ἐκ τῶν πολλῶν τῆς διδασκαλίας
ἀσχολίῳν ὑπολειπόμενον αὐτῷ πρὸς ἄνεσιν χρόνον,
δαπανᾷ τούτον ἐνίοτε εἰς φιλολογικὰς ἐργασίας χρη-
σίμους καὶ ἄλλοις πλὴν τῶν ἀπροσβόλων αὐτοῦ.
Τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος, ἣτις ὅσον τοῖς
μὴ ἐνδιατρίβουσιν εἰς τὴν μελέτην τῶν δύο ἀρχαίων
γλωσσῶν φαίνεται ἴσως ἄχαρις, τόσοῦτον εὐπρόσδε-
κτος εἶναι τοῖς ἐξ ἐπαγγέλματος φιλολόγοις, πρὸ οἷς
nihil in studiis parvum. Οἱ τοιοῦτοι χάριτας οὐ
μικρὰς ἔχουσι τῷ κ. Φιλιπῆ, διότι αὐτὸς μετ' ἄλλων
τινῶν, ὀλιγίστων ὅμως, ἐκ τῶν πρεσβυτέρων διδα-
σκάων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, τηροῦσιν ἀδιάρρηκτον
τὴν ἄλυσιν τῶν πρὸ ἡμῶν ἑλληνιστῶν, οἵτινες ἀνω-
θεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν γλῶσσαν πρα-
κτικῶς ἀσκούντες ἐν τῷ πεζῷ καὶ ἐμμέτρῳ λόγῳ,
μετέδιδον αὐτὴν τοῖς νέοις· ἐν ᾧ οἱ νεώτεροι τῶν
ἡμετέρων λογίων, ἐπὶ τὸ πραγματικὸν τῆς ἑλληνι-
κῆς φιλολογίας μᾶλλον στρέφοντες τὴν προσοχὴν
ἢ ἐπὶ τὸ λεκτικόν, τοσοῦτον ὀλιγοροῦσι τῆς πρακτι-
κῆς ἀσκήσεως τῆς ἀρχαίας ἡμῶν γλώσσης, ὥστε εὐ-
ἀριθμοὶ εἰσι νῦν οἱ δυνάμενοι νὰ γράφωσιν αὐτὴν.
Ἐλπίζομεν ὅμως ὅτι δὲν ἀπέχει μακρὰν ὁ χρόνος,
καθ' ἣν καὶ ἡμεῖς, συνιδόντες τὴν ἑλλειψιν ταύτην,
ἐξ ἧς οὐ μικρὰ μομφὴ προσγίνεται ἡμῖν, ὑπολειπο-
μένους ἐν τούτῳ τῶν ἀλλογλωσσῶν Γερμανῶν καὶ
Ἀγγλῶν, οἵτινες οὐδέποτε ἔπαυσαν γράφοντες καὶ
πρακτικῶς ἀσκούντες τοὺς νέους εἰς τὴν γραφὴν
τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου, θέλομεν ἐπανέλθει εἰς τὴν κα-
λὴν συνήθειαν τῶν ἀρχαιοτέρων ἡμῶν διδασκάλων.
Διότι τοῖς πᾶσι δῆλον νομίζομεν εἶναι ὅτι ἡ γραφὴ
τῆς ἀρχαίας ἡμῶν γλώσσης, ἣτις πρέπει νὰ διδά-
σκηται ἐν τοῖς Γυμνασίοις μάλιστα καὶ τῷ φιλολο-
γικῷ τοῦ Πανεπιστημίου φροντιστηρίῳ, συντελεῖ
πλεῖστον ὅσον καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ κανονικὴν
ρύθμισιν τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης· ἡ δὲ παντελὴς ἀ-
γνοία τῆς ἀρχαίας, ἣ ἡ μετρία αὐτῆς γνώσις, εἶναι
ἐν μέρει αἰτία τῆς ὑπαρχούσης ἀναρχίας ἐν τῇ γρα-

φομένη ἡμῶν γλώσσῃ, ἣν ἕκαστος κατὰ τὸ δοκοῦν
γράφει καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ κανονίσῃ καὶ ρυθμίσῃ.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἀσμένως εἶδομεν τὰ πρὸ
μικροῦ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Φιλιπῆ τοῦ Ἰωάννου ρι-
τολογικὰ πάρεργα καὶ τὴν μεταφρασὴν ταύτην τῆς
τοῦ Κατοῦλλου ἐλεγείας, ἣν ἐπιλοπόνησεν ὁ κ. Φι-
λιπῆς, περὶ ἧς ἐρχόμεθα νὰ εἰπώμεν ὀλίγα.

Ἐκ τε τοῦ προτασσομένου προλόγου, ἔνθα ἐκτί-
θεται ἡ ἱστορία καὶ ὑπόθεσις τῆς ἐλεγείας ταύτης,
καὶ ἐκ τῶν ἐπομένων τῇ μεταφράσει σχολίων πεί-
θεται ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ὁ κ. Φιλιπῆς σπουδαίως
ἐπελήφθη τοῦ ἔργου, μελετήσας πολλοὺς τῶν περὶ
τοῦ ποιήματος τούτου γραψάντων· ἡ δὲ ἑλληνικὴ
μετάφρασις μαρτυρεῖ τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀκριβῆ γινώσκιν
τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἔφρυσιν νὰ
προσεγγίσῃ αὐτὴν ὅσον οἷόν τε εἰς τὸ πρωτότυπον·
διὸ καὶ τὰ σωζόμενα τῆς ἀπολεσθείσης ἐλεγείας τοῦ
Καλλιμάχου ἀποσπάσματα συναγαγόν, παρενέβα-
λεν εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ ὅπου ἡ ἑννοια συνεχώ-
ρει, καὶ πανταχοῦ προσπαθεῖ νὰ μὴ ἀπομακρυνθῇ
τοῦ Ῥωμαίου κειμένου, ἀποπειρώμενος μάλιστα νὰ
μεταβιβάσῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὰς ἑννοίας τοῦ Ῥω-
μαίου ποιητοῦ δι' ἰσαριθμῶν στίχων καὶ λέξεων, με-
ταφράζων, ὅσον ἐγγωρεῖ, λέξιν πρὸς λέξιν τὸ πρω-
τότυπον. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἀκριβεία καθιστᾷ πολ-
λαχοῦ τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν τραχείαν καὶ ἐ-
νίοτε δυσνόητον· ὥστε ὁ ἀναγνώστης ἀναγκάζεται
ν' ἀνατρέξῃ εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κείμενον, ἵνα εὕρῃ τὴν
ἀληθῆ τῶν λέξεων ἑννοια. Διὰ τοῦτο, νομίζομεν,
ἀναγκαῖον ἦτο νὰ προστεθῇ καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν κείμε-
νον ἀπέναντι τῆς μεταφράσεως. Ἡ προσθήκη τού-
του ἦτο καὶ δι' ἄλλον λόγον, οὐχ ἦτταν σπουδαῖον,
ἀναγκαῖα.

Γνωστὸν ὅτι ἡ τῶν Ἀλεξανδρινῶν ποιήσις, ὡς
ἐπιτετηδευμένη καὶ οὐ φυσικὴ, ἀλλὰ μᾶλλον τε-
χνικὴ, οὕτως εἶπεν, καὶ ἐκ μιμητέως τῆς ἀρχαίας
προελθούσα, εἶναι λίαν σκοτεινὴ, καθόσον μάλιστα
οἱ ποιηταὶ οὗτοι ἠρέσκοντο νὰ ἐπιδεικνύωσι πολυ-
μάθειαν ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν καὶ γινώσκιν σπα-
νίων καὶ μεμονωμένων ἱστορημάτων καὶ μυθολογη-
μάτων. Τούτου ἕνεκα πᾶσα ἡ τῶν Ἀλεξανδρινῶν
ποιήσις στερεῖται τῆς φυσικῆς ἐκείνης ἀφελείας καὶ
χάριτος καὶ σαφηνείας, ἣτις εἶναι πρότιςτος χα-
ρακτῆρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ποιήσεως, καὶ ὡς τοιαύτη
δεῖται πολλῶν σχολίων καὶ ἐρμηνειῶν. Ἐντεῦθεν καὶ
οἱ Ῥωμαῖοι ποιηταὶ, μάλιστα οἱ ἐλεγεῖοποιοὶ, ὅσοι
ἢ μετέφρασαν τὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν, ἢ κατὰ μίμη-
σιν τούτων ἐποίησαν ἴδια ποιήματα, ἔχουσι τὰς αὐ-
τὰς τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἰδιότητας, καὶ εἰσι διὰ τοῦτο
σκοτεινοὶ καὶ δυσνόητοι. Αὐτὸ τοῦτο παρατηρεῖται
καὶ ἐν τῇ ὑπὸ Κατοῦλλου μεταφρασθείσῃ ἢ κατὰ
μίμησιν τῆς τοῦ Καλλιμάχου εἰς τὴν κόμην τῆς Βε-

ρενίκης ποιηθείσῃ ἐλεγείᾳ. Φύσει λοιπὸν σκοτεινὴ
οὖσα, ἦτο δυσνόητος τοῖς ἀναγνώστασι καὶ ἀντιγρα-
φεῖσι, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸ κείμενον παρεξήρασαν
κατὰ μικρὸν γραφαί, αἵτινες μᾶλλον ἐσκότισαν τὴν
ἑννοιαν οὐκ ὀλίγων χωρίων, ὧν καὶ νῦν ἐτι μετὰ
πολλὰς τῶν ἐκδοτῶν διορθώσεις μένουσι τινὰ ἀκ-
τάληπτα, τὰ ὁποῖα διαφόρως ἀπεπειράθησαν οἱ τοῦ
Κατοῦλλου ἐκδοταὶ νὰ διορθώσωσι καὶ ἐρμηνεύσωσι,
καὶ διαφόρως γράφονται ἐν ταῖς τούτων ἐκδόσεσι.
Καὶ τούτου λοιπὸν ἕνεκα ἦτο ἀναγκαῖα ἡ τοῦ κει-
μένου προσθήκη, ὅπως γείνη γνωστὴν κατὰ τινὰ ἐκ-
δοσιν ἐγένετο ἡ μετάφρασις.

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων καὶ ἡ παρεμβολὴ τῶν σωζο-
μένων ἀποσπασμάτων τῆς τοῦ Καλλιμάχου ἐλεγείας
εἰς τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ κ. Φιλιπῆ μετάφρασιν
τῆς τοῦ Κατοῦλλου ἐπήνεγκεν εἰς τινὰ χωρία τοῦ
Ῥωμαϊκοῦ κειμένου ἀλλοιώσιν τῆς ἑννοίας. Ὡς ἐν
στίχῳ 7, παρεμβλῶν ὁ κ. Φιλιπῆς τὸ
ἦ με Κόνων ἐβλεψεν ἐν ἡέρι τὸν Βερενίκης
βόστρυχον, ὃν κείνη πᾶσιν ἔθηκε θεοῖς,
ἄφρυσεν ἀνανταπόδοτον τὸ τεθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ
τῆς ἐλεγείας ὅς, ἢ τὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πρωτοτύπου
qui, ὅπερ ἔχει τὴν ἀπόδοσιν του εἰς τὸ **ille idem**.

Ἐν στίχῳ 48 παρεμβλῶν τὸ
ὡς χαλύβων πᾶν ἀπόλοιτο γένος,
γεῖοθεν ἀντέλλοντα κακὸν φυτὸν οἱ μιν ἔφρηναν,
μεθ' ὃ προσθέσας
καὶ σκληρὸν σφετέραις ἔπλασαν ἰδμοσύνας,
ἀπεμακρύνθη οὐκ ὀλίγον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κειμένου.

Ἡ παρεμβολὴ τῶν ἀποσπασμάτων εἶχε καλῶς,
ἂν ἦτο γνωστὸν ὅτι ὁ Κατοῦλλος μετέφρασε πιστῶς
τὴν ἑλληνικὴν ἐλεγείαν. Ἀλλ' ὁ κ. Φιλιπῆς δεικνύει
πολλαχοῦ, ὅτι ὁ Ῥωμαῖος ποιητὴς περισσοτέρως ἐξ-
έφρασε τὰ τοῦ Καλλιμάχου. Τούτο δὲ δηλοῖ ὅτι
τὸ Ῥωμαϊκὸν κείμενον δὲν ἀντιστοιχεῖ πανταχοῦ εἰς
τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον. Ἄν τὸ ἐναντίον ὅμως ἦτο
βέβαιον, τότε ἄνευ διαταγμοῦ ἠθέλομεν ἐν τῷ στί-
χῳ 9, ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κειμένῳ **multis**
dearum, γράφει **cunctis dearum**, διότι τὸ ἑλλη-
νικὸν τοῦ Καλλιμάχου ἀπόσπασμα ἔχει, πᾶσιν ἔ-
θηκε θεοῖς, καὶ αὐτὸς ὁ Κατοῦλλος ἐν στίχῳ 33

atqui ibi me cunctis pro dulci conjuge divis
non sine taurino sanguine pollicita es,

καθόσον μάλιστα δὲν φέρεται ὁ λόγος, δι' ὃν ἀνατί-
θεται ἡ κόμη πολλοῖς καὶ οὐχί, ὅπερ σὺνθεσις ἐν ἀ-
ναθήμασιν, ἐνὶ θεῷ ἢ πᾶσι. Διὸ καὶ ὁ Γερμανὸς
Haupt πρότερον ἤδη πρὸ ἐτῶν ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ
ἐκδοθείσαις τὸ 1836 **Quaestiones Catullianae**
(σελ. 80) νὰ γράφῃ **cunctis** ἀντὶ **multis**, ὅπερ ὁ-
μως δὲν ἠθέλησαν οἱ νεώτεροι τοῦ Κατοῦλλου ἐκδό-
ται νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὸ κείμενον, διότι ἐν οὐδενὶ
χειρογράφῳ φέρεται.

Ἐν στίχῳ 40 νομίζει ὁ κ. Φιλιππῆς, ὅτι ὁ Κάτουλλος ἐν τοῖς

protendens brachia pollicita est,

εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὅμοια χωρὶς τοῦ Βιργιλίου. Ἡμῖν ὅμως φαίνεται πολὺ πιθανώτερον, ὅτι ἀμφότεροι οὗτοι οἱ Ῥωμαῖοι ποιηταὶ εἶχον ὑπ' ὄψιν τὴν ἀρχαιοτάτην τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων συνθήειαν, οἷτινες ἐν τῷ εὐχεσθαι ἐξέτεινον τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν, πρὸς τοὺς οὐρανίους εὐχόμενοι· ἢ ὅτι μᾶλλον ὁ Κάτουλλος ἐμιμήθη ἐνταῦθα τὸν Καλλιμάχον, ὅστις βεβαίως εἰσήγε τὴν Βερενίκην ἐν τῇ ἐλεγείᾳ του, εὐχομένην κατὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθος, ὅπερ βεβαίως ὁ Ἀριστοτέλης (περὶ οὐρανοῦ θ, σελ. 400) λέγων, « πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀνατείνουσι τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐχὰς ποιούμενοι »· καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Ὀμηρὸς ἐν Ἰλιάδῳ Γ. 275 καὶ Σ. 75 καὶ Ὀδυσσεΐᾳ Ρ. 239 καὶ ἀλλαχοῦ πολλάκις, καὶ ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Μηδείου λόγῳ §. 52.

Ἐν στίχῳ 28 γράφει ὁ κ. Φιλιππῆς

Τὸ οὐκ ἄλλος ἔτλη ἀρειότερος;

μεταφράσας οὕτω τὰ *quo non fortior ausit alis*, ἢν γραφὴν ἀληθῶς φέρουσι δύο χειρογράφα παρὰ Λαχμάνου. Οὗτος ὅμως, ὡς καὶ ὁ τελευταῖος ἐκδότης τῶν τοῦ Κατούλλου ποιημάτων, ὁ Γερμανὸς *Rosbach*, προσέτιμησεν τὴν γραφὴν *fortius*, ὡς παρέχουσαν καλλιτέραν ἔνοιαν, καθότι διὰ τοῦ ἐπιρρήματος τούτου λέγεται ὅτι ἡ τῆς Βερενίκης πρᾶξις ἦτο τολμηροτέρα πάσης ἄλλης, ἐν ᾧ διὰ τοῦ *fortior* σημαίνεται ὅτι ἄλλοι εἰσὶν ἀρειότεροι αὐτῆς· ὅπερ βεβαίως δὲν ἤθελεν εἰπεῖ ὁ ποιητὴς ἐν ἐγκωμίῳ τῆς βασιλίδος. Τίς δὲ ἡ γενναία αὕτη πρᾶξις τῆς Βερενίκης, δι' ἣν λέγεται ὅτι ἔλαθεν ὁ ἀδελφὸς σύζυγον, ἄδελον. Ἐν τοῖς ἀστρονομικοῖς τοῦ Ἰγίνου (1, 2, κφ. 24) μετὰ τὰ περὶ τῆς κόμης τῆς Βερενίκης προστίθενται τάδε·

Hanc Berenicem nonnulli cum Callimacho dixerunt equos alere et ad Olympia mittere consuetam fuisse. Alii dicunt hoc amplius Ptolemaeum, Berenices patrem, multitudinem hostium perterritum fuga salutem petisse, filiam autem, saepe consuetam, insiluisse in equum, et reliquam exercitus copiam constituisse et complures hostium interfecisse; pro quo etiam Callimachus magnanimam dixit. Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ τούτων οὐδαμοῦ ἄλλοι γίνονται λόγος, ὅσον ἡμῖν γνωστὸν, διατάζομεν καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ *Haupt* νὰ πιστεύσωμεν τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα πρὶν ἢ βεβαιωθῶσι καὶ ἄλλοθεν, φοβούμενοι μὴ ἐπλάσθησαν πρὸς ἐξήγησιν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ λέξεων, ὅπως οὐχὶ σπανίως πλάθουσι τοιαύτας ἐξηγήσεις οἱ ἀρχαῖοι σχολιασταί.

Ἐν στίχῳ 37 ὀρθῶς εἰσείδεν ὁ κ. Φιλιππῆς ὅτι ἐν ταῖς λέξεσι τοῦ Κατούλλου *coelesti coetu* σημαίνεται οὐχὶ τὸ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄθροισμα τῶν ἀστέρων, ἀλλ' ἡ ἐν τῷ καθ' ὁμήγουρις τῶν οὐρανόων, οἷς ἀνέθηκεν ἡ Βερενίκη τὸν ἴδιον πλόκαμον· διότι ἀληθῶς λέγεται κατωτέρω ἐν στίχῳ 55 ὅτι μετὰ τὴν ἀνάθεσιν ταύτην ἐγένετο ἡ εἰς οὐρανοὺς ἀναβίβασις καὶ ὁ καταστερισμὸς αὐτοῦ.

Ὡσαύτως ἀπέτυχε τοῦ ὀρθοῦ καθ' ἡμᾶς καὶ ἐν τῷ στίχῳ 54, εἰκάσας ὅτι ἐν ταῖς γραφαῖς *Cloridos* καὶ *Loeridos* ὑποκρύπτεται ἡ ἀληθὴς γραφὴ *Cypriδος*, ἣτις εἶναι πλησιεστάτη ἐκείναις κατὰ τε τὸ σχῆμα καὶ τὸ πλῆθος τῶν γραμμάτων, καὶ κατ' ἔνοιαν μᾶλλον πιθανή. Ἐπειδὴ τὸ ἐπιθετὸν τοῦτο τῆς Ἀφροδίτης ἀποδοτέον καὶ τῇ Ἀρσινόῃ ὡς Ἀφροδίτῃ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ λατρευομένη. Τὴν αὐτὴν διόρθωσιν προέτεινεν ἤδη τὸ 1846 ὁ Γερμανὸς *Bergk* ἐν τῇ φιλολογικῇ ἐφημερίδι (*Zeitschrift für Alterthums-wissenschaft* σελ. 472), ὁ δὲ τελευταῖος ἐκδότης τῶν Κατούλλου ποιημάτων εἰσήγαγεν ἄνευ διαταγμοῦ εἰς τὸ κείμενον αὐτό.

Ἀπίθανα ὅμως φαίνονται ἡμῖν ὅσα περὶ τοῦ πτερωτοῦ ἵππου τῆς Ἀρσινόης λέγει, ἐπόμενος τῷ Ἰταλῷ Μάντῃ. Διότι, ὑποτιθεμένου ὅτι αἱ λέξεις *Arginoes ales equos* ἔχουσιν ὀρθῶς, περὶ οὗ ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἀμφιβάλλομεν ἕνεκα τοῦ ἀρχαῖου τύπου *equos* καὶ τῶν ἐνταῦθα διαφόρων γραφῶν τῶν χειρογράφων, οὐδὲν τὸ κωλύον νὰ ἀποδοθῶσι πρῶτον πτερὰ καὶ τῷ Ζεφύρῳ, ἂν οὗτος ἀληθῶς νοεῖται ἐνταῦθα, ὡς οἱ ὑπομνηματιστὰὶ θέλουσι, καθότι πτερωτοὶ μυθεύονται καὶ εἰκονίζονται πολλάκις οἱ ἄνεμοι πάντες, ὡς ἐν τῷ πύργῳ τῶν ἀνέμων τοῦ Ἀνδρονίκου Κυρρήστου ἐν Ἀθήναις (1), καὶ δεύτερον νὰ διαταχθῇ οὗτος ὡς ἄγγελος παρὰ τῆς Ἀρσινόης νὰ ἀναβιβάσῃ τὸν πλόκαμον εἰς τοὺς ἀστέρας. Ὁ κ. Φιλιππῆς ὅμως, μὴ θέλων νὰ δεχθῇ, ὅτι διὰ τῶν λέξεων *ales equos Arginoes* νοεῖται ὁ Ζεφύρος, καὶ οὗτος μάλιστα ὡς ἴδιον κτήμα αὐτῆς, προτιμᾷ τὴν εἰκασίαν τοῦ Μόντου, καθ' ἣν ὁ πτερωτὸς οὗτος ἵππος ἄλλο τι δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ μεγάλη στρουθὸς ἢ στρουθοκάμηλος, ἐφ' ἧς ἐσυνήθιζεν ἡ Ἀρσινόη νὰ ἐποχῆται κατὰ βασιλικὴν παραδοξοκοπίαν. Στηρίζει δὲ τὴν εἰκασίαν ταύτην εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παισανίου, ὅστις ἐν Βοιωτικοῖς (κεφ. 31) λέγει τάδε· « Καὶ Ἀρσινόης ἔστιν ἐν Ἑλικῶνι εἰκὼν, ἣν Πτολεμαῖος ἔγημεν ἀδελφὸς ὦν· τὴν δὲ Ἀρσινόην στρουθὸς φέρει χαλκῆ τῶν ἀπτήνων ».

Ἡμῖν ὅμως φαίνεται ἀπίθανος ἡ τοῦ Ἰταλοῦ τούτου ποιητοῦ καὶ γραμματολόγου εἰκασία, καθ' ἣν

(1) Βλ. πλείω περὶ τούτου παρὰ *Voss Mythologische Briefe* τόμ. Α. σελ. 259, καὶ *Müller Archaeologie* §. 401 καὶ *Ovid. Met.* 1, 264.

πρῶτον ἤδη μανθάνομεν ὅτι στρουθοκάμηλος γίνεται ἄγγελος τῆς Ἀφροδίτης ταύτης ἀντὶ τῶν συνήθων τοῖς θεοῖς ἀγγέλων, καὶ ἀναβιβάζει εἰς οὐρανοὺς τὸν τῆς Βερενίκης βόστρυχον! Καθ' ἡμᾶς ἡ τοῦ Παισανίου μαρτυρία περὶ τῆς εἰκόνης τῆς Ἀρσινόης, ἐπὶ στρουθοῦ φερομένης, οὐδὲν πλέον ἐμφαίνει: εἰμὴ τὴν χώραν, ἧς ἐβασίλευε, καὶ ἐνθα ἀποθανοῦσα ἀπεβιώθη ἡ βασίλις αὕτη, καὶ ἐν ἧ ἢ στρουθὸς εἶναι ἐγγχώριον ἢ σύνθηρος πτηνόν. Τοιαῦται δὲ συμβολικαὶ παραστάσεις, τόπων σημαντικαί, εἰσὶ συνήθεις τῇ ἀρχαίᾳ καλλιτεχνίᾳ.

Ἐκτὸς τούτων φαίνεται ἡμῖν καὶ ἄλλως ἀπίθανον ὅτι βασίλις, καὶ παραδοξοκοπίαν ἔχουσα, ἤθελεν ἀρέσκεσθαι νὰ ἐποχῆται ἐπὶ στρουθοκάμηλου, ἣτις καὶ γεγονησμένους εἰς τοῦτο ἀνδράσιν οὐχὶ εὐκολοὺς εἰς ἵππασίαν ἡμῖν φαίνεται. Διὰ ἀποδεχόμενοι ἐν ἐλλείψει ἄλλης κρείττονος τὴν ἐρμηνείαν τῶν πλείστων ἐρμηνευτῶν, νομίζομεν ὅτι ὁ τῆς Ἀρσινόης ὡς Ἀφροδίτης, πτερωτὸς ἵππος εἶναι ὁ Ζεφύρος (1), ὅς, καὶ ἄλλως ὡς ἄγγελος τῶν θεῶν (2), ἐξετέλεσεν ἐνταῦθα ἔργον ἀγγέλου καὶ ὑπηρετοῦ τῆς Ἀφροδίτης ταύτης, διὸ λέγεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ (ἐν στίχ. 57) *famulus* (3) ταύτης, προτιμηθεὶς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ταύτῃ παντὸς ἄλλου, τοιαῦτα ἔργα ἐκτελοῦντος θεοῦ, ὡς οἰκείος (4) καὶ γείτων τῆς θεᾶς ταύτης, ἧς ὁ ναὸς ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Ζεφυρίου ἄκρου, φερωνύμου (5) τοῦ ἀνέμου τούτου, ἀφ' οὗ καὶ ἡ ἐνταῦθα λατρευομένη ὡς Ἀφροδίτῃ Ἀρσινόῃ καλεῖται Ζεφυρίτις παρὰ Κατούλλου καὶ τοῦ παρ' Ἀθηναίῳ (7, 318) Καλλιμάχου καὶ Στεφάνου Βυζαντίου (ἐν λ. Ζεφυρίον)· ἡ αὐτὴ δὲ καὶ φιλοζέφυρος ἐν τινι ἐπιγράμματι τοῦ Ἡδύλου παρ' Ἀθηναίῳ (11, 497).

Ἀλλὰ ζητεῖται τίνας ἕνεκα καλεῖται ὁ Ζεφύρος *equus* ἢ *equos*. Ὑποθέτοντες ὅτι ἡ γραφὴ αὕτη ἔχει καλῶς, περὶ ἧς ὅμως ἀμφιβάλλομεν, διότι ἔρrouν τὰ πτερὰ τῷ ἀνέμῳ πρὸς ταχεῖαν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου, τὰ δὲ πτερὰ συνήθως δίδονται τοῖς ἀνέμοις καὶ ἄλλοις θεοῖς ὡς σύμβολον τῆς κορυφότητος

(1) Παρὰ Φιλοστράτῳ ἐν εἰκόσι (σελ. 400 ἐκδ. Kayser) φέρεται πτερὰ ἐπὶ τῶν κροτάφων. Κατὰ *Preller* (ἐν *Gr. Mythol.* Α'. σελ. 376 τῆς 6' ἐκδ.) εἰκονίζεται ὁ Ζ. ἐπὶ τινος εἰκόνης, εὐρεθείσης ἐν Πομπηίᾳ, νεανίας ἐστεμμένος μύρτοις καὶ φέρων πτερὰ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ὤμων.

(2) *Virg. Aen.* 4, 362.

Ecl. 3, 73.

(3) Ὅτι τὸ ἐπιθετὸν τοῦτο ἀποδίδεται μόνον εἰς τὸν Ζεφύρον, θέλει ἰδεῖ καὶ ὁ κ. Φιλιππῆς ἐν δευτέρᾳ ἐπιθεωρήσει τοῦ κειμένου, διότι καὶ ἡ ἔννοια τοῦ λόγου καὶ ἡ γραμματικὴ ἀπαίτουσιν οὕτω.

(4) *Lucret. de R. N.* 5, 736. *Gerhard gr. Mythol.* §. 479, 5).

(5) Στράβ. 47 σελ. 838. Περὶ τῆς Ἀρσινόης καὶ τοῦ ναοῦ ταύτης ἐγράφη ἰδία μονογραφία ὑπὸ *Hecker* (*commentatio critica de Arsinoe*), ἣν ἔμοις δὲν εἶδον.

καὶ ταχύτητος αὐτῶν, νομίζομεν ὅτι διὰ τῆς προσθήκης τοῦ *equus* ἐδήλωσεν ὁ ποιητὴς πλεονεστικῶς τὴν ταχύτητα τοῦ ἀνέμου καὶ οὐδὲν ἄλλο. » (1)

Ἄν τις ὅμως προτιμᾷ τὴν γραφὴν *equus*, ἐξ ἧς προήλθε καθ' ἡμᾶς ἡ *equos*, τότε λέγεται ὁ Ζεφύρος πτερωτὸς ἵππευς, ὡς φερόμενος ἐπὶ τῶν πνοῶν ὡς ἐπὶ ἵππου, ὅπως καὶ παρ' Εὐριπίδῃ ἐν Φοινίσσῃ στίχ. 220 λέγεται ὁ αὐτὸς Ζεφύρος ἵππευς·

Ζεφύρου πνοαῖς ἵππεύσαντος ἐν οὐρανῷ.

καὶ παρὰ Βιργιλίῳ *Aen.* 2, 416.

confligunt Zephyrusque Notusque et laetus Eois Euris equis.

καὶ Ὁρατίῳ ἐν ὦδ. 4, 4, 44

Eurus per Siculas equitavit undas.

Ὅπως ἐκλείπει ἡ ἀρχαῖα γραφὴ *equos*, ἡ δὲ εἰσαγομένη εἰς τὴν λέξιν ταύτην μεταβολὴ ἐλαχίστη οὖσα, αἶρει οὐκ ὀλίγας δυσκολίας τῆς ἐννοίας. Διὰ τοιαύτης ἐρμηνείας ἀποφεύγομεν ἔτι τὴν ἐζητημένην καὶ ἀπόκρυφον ἐκείνην μυθικὴν συγγένειαν τῆς στρουθοκάμηλου πρὸς τὸν αἰθίοπα Μέμνονα, ἣν, ἐπόμενος τῷ Μόντῃ, φέρει καὶ ὁ κ. Φιλιππῆς, ὅπως δικαιολογήσῃ τὴν ἐν τῷ κειμένῳ λεγομένην τούτου συγγένειαν ἢ μᾶλλον ἀδελφότητα πρὸς τὸν *ales equus*, ἣτις ὅμως καὶ πάλιν δὲν ἐξηγεῖται ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ μύθου τούτου (1)· διότι πτηνὰ, γεννηθέντα ἐκ τῆς τέφρας τοῦ Μέμνονος, οὔτε ἀδελφοὶ τούτου εἰσιν, οὔτε στρουθοκάμηλοι.

Ἐν στίχῳ 58 μεταφράζων ὁ κ. Φιλιππῆς τὰ

grata Canopieis incola litoribus

πότινα Κανωθεῖων αἰγιικλῶν ναέτις,

καλῶς μὲν ἐρμηνεύει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ *grata*, ὅπερ φαίνεται ἡμῖν περιττὸν καὶ οὐχὶ καλὴν ἔνοιαν παρέχον, διότι ὁ ἐνοικῶν ἐν τινι τόπῳ θεὸς εἶναι πάντως *gratus incola*, ἄλλως δὲν ἤθελεν οἰκεῖ ἐν αὐτῷ, νομίζομεν ὅτι ἔπρεπε νὰ προτιμῆσῃ τὴν ὑπὸ Λαχμάνου εἰσαχθεῖσαν εἰς τὸ κείμενον γραφὴν *Graia*, ἣν καὶ ὁ τελευταῖος ἐκδότης ἐτήρησεν. Ἐπειδὴ δι' αὐτῆς διαστέλλεται ἡ Ἀρσινόη Ἀφροδίτῃ ὡς ἑλληνικῆς θεᾶς ἐν χώρῃ Αἰγυπτίᾳ οἰκοῦσα, ἣτοι μὴ ἑλληνικῆς, ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐγγχωρίων θεῶν διὰ τῆς ἀντιθέσεως τῶν δι' αὐτὸ τοῦτο παρατιθεμένων λέξεων *Graia Canopieis*.

Ὁ ἐπόμενος τούτῳ στίχος φαίνεται ἐν ἀρχῇ παρεφθαρμένος· τὸ δὲ *sidere ibi* ἐτέθη ἐξ εἰκασίας ἀντὶ τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις ἀκαταλήπτων. *Hi dii ven*, ἄπερ καὶ οἱ τελευταῖοι ἐκδῶται ἀμυχανοῦντες πῶς νὰ διορθώσωσιν, ἄφησαν ἀμετάβλητα, εἰ καὶ οὐδεμίαν ἔννοιαν παρέχουσιν· ἀλλὰ καὶ ἡ γραφὴ *si-*

(1) Πρβλ. Σοφοκλέα ἐν Ἀντιγ. 940 καλοῦντά τινα τῶν Βιρσάδων ἄμιππον, ἣτοι ἵππου ταχύτητα ἔχουσαν.

(2) *Ovid Met.* 43, 576. Αἰλ. περὶ φύσ. ζῶων 5, 1. Παισ. 40, 31, 2.

dere ibi, ὅσον καὶ ἐν πλησιάζῃ εἰς τὰ τῶν χειρογράφων δὲν ἀρκεῖται ὅμως δυσχερεῖς τινὰς τῆς ἐννοίας.

Ἐν στίχῳ 90 μεταφράσας ὁ κ. Φιλητᾶς τὰ festis luminibus διὰ τῶν ἑορτασίων φάσει, τουτέστιν ἡμέραις, ἐπέτυχε τοῦ ὀρθοῦ· διότι παρὰ Ῥωμαίους ποιηταῖς ἡ λέξις *lumen* εὔρηται ἐνίοτε ἀντὶ τῆς *dies*· ὡς παρὰ Κικέρωνι ἐν τῷ ὑπὲρ Ραβιρίου Ποστ. λόγῳ κερ. 41. Ἐκ τινος τραγωδίας τοῦ Ἐννίου.

Si te secundo lumine hic offendero
Moriere.

καὶ παρὰ Βιργιλίῳ ἐν Αἴν. 6, 356. *Vix lumine quarto Prospexi Italiam.*

Ἐν τῷ 91 ὅμως στίχῳ νομίζομεν ὅτι ματαίωποιε ὁ κ. Φιλητᾶς, φέρον γραφὰς πρὸ πολλοῦ ἢ δὴ ἀποδοκιμαθείσας καὶ διορθώσας παρατόλους καὶ περιττάς, δι' ὧν μεταβάλλονται οἱ δύο τελευταῖοι τῆς ἐλεγείας στίχοι. Καὶ ἀξιώπινος μὲν εἶναι ὁ κατὰ τὸν Ἡ' αἰῶνα ἀκμάσας Ἕλληνα Μάρουλλος, πρῶτος ἀποπειραθείς κατὰ τὴν τότε κριτικὴν νὰ συμβιβασθῇ τὰ κατ' αὐτὸν ἀσυμβίβαστα δι' ἀλλαγῆς τῶν τοῦ κειμένου λέξεων, νῦν ὅμως τοιαύτη αὐθαίρετος κριτικὴ ἀποδοκιμάζεται· οὐδὲ συγχωρεῖται νὰ ἀνταλλάσσωμεν τὰς τῶν χειρογράφων γραφὰς κατὰ τὸ δοκῶν, ὅπως πορισθῶμεν ἐκ τοῦ κειμένου ἢν ἡμεῖς θέλομεν ἐννοῖαν. Ἡ νῦν κριτικὴ ἀποπειράται νὰ διορθώσῃ τὸ κείμενον, ὅπου τοῦτο εἶναι ἐφθαρμένον, κατὰ τὰ σωζόμενα ἴχνη τῶν λέξεων, οὐδόλως ἢ ἐλάχιστον ἀπ' αὐτῶν μακρονομήνη. Καὶ ὅπου τοῦτο ἐγγχωρεῖ, εἰσάγει νέας λέξεις, ὡς ἀνωτέρω ἐν τῷ στίχῳ 58 ἀντὶ τοῦ *grata* τὸ *Graia*, ὅπου δὲ ἀδυνατοῦσι νὰ εὔρωσι λέξεις πλησιάζουσας πρὸς τὰς τῶν χειρογράφων, ὁμολογοῦσι τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν, καὶ ἀφίνοσι τὸ κείμενον νὰ διορθώσωσιν ἄλλοι, ἀναζητούντες καλλιτέρας γραφὰς ἐν τοῖς χειρογράφοις. Χωρὶς δὲ ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ περιμένοντα τὸν διορθώσαντα αὐτὰ ἐκτὸς ἄλλων εἶναι καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ 59 στίχου, καθ' ἡμᾶς δὲ καὶ ὁ 78, ἐνθα πρὸς συμπλήρωσιν τῆς τοῦ στίχου ἐννοίας ἀπαιτεῖται τὸ τοῦ μέτρου ἢ δοχείου ὄνομα, ὅπερ μετατρέπη, εἰς τὴν λέξιν *millia* ἀβλαψία ἴσως τὸν ἀντιγράφων. (1).

(1) Κοινώσαντες τῷ κ. Φιλίππῳ Ἰωάννου τὴν περὶ τοῦ στίχου τούτου δόξαν ἡμῶν, εὔρομεν σύμφωνον. Οὗτος δὲ ὕστερον, ἀναζητήσας τίς λέξις ἀρμοῦσι εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ στίχου καὶ τὸ μέτρον, προέπεινε ἡμῶν ὡς τοιαύτην, τὴν *murrhina* ἢ *murrhea*, τουτέστι *vasa*, ἀντὶ τῆς ἐν τῷ κειμένῳ *millia*. Σημναίει δὲ αὕτη, μετὰ τοῦ *vasa* ἢ καὶ ἀνευ τοῦτου τιθεμένη, πολυτιμώτατα ὄργανα ἐξ ὀρυκτῆς ἀλλ' ἀγνώστου ὕλης, ἅτινα κατὰ Πλίνιον (ἐν τῷ φυσ. ιστορ. 37, 2, 7) ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ ἦσαν ἐξ ἀρχῆς γνωστά, ἐν Ῥώμῃ δ' ἐγνώσθησαν κατὰ πρῶτον τὸ 61 π. Χ., Πομπηίου τοῦ μεγάλου κομισάντος ταῦτα ἐξ Ἀσίας. Ἡ προτεινομένη λέξις φαίνεται ἱκανῶς κατάλληλος καὶ ἀρμοῦσας τῷ μέτρῳ καὶ τῇ ἐννοίᾳ τοῦ στίχου, καὶ παρὰ τοῖς ὕστε-

Τὸ ἐν λόγῳ ὅμως χωρίον ἐδιορθώθη ἤδη προσεκτικῶς ὑπὸ τοῦ Λαχμάννου, ὥστε οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔμεινε τοῖς μετ' αὐτὸν Γερμανοῖς ν' ἀποδεχθῶσι τὴν διορθώσιν καὶ νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὸ κείμενον. Ἡ δὲ διὰ τῆς διορθώσεως τοῦ Λαχμάννου εἰσαχθεῖσα λέξις *congruerint*, πάσης ἄλλης ἔπτον ἀπομακρονομένη τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις σημειωμένων, παρέχει ἀρίστην ἐννοίαν. Ἐπειδὴ ἡ κόμη ἐν τῇ ἀθυμῇ ἐπὶ τῇ ἀποκοπῇ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τῆς Βερενίκης καὶ τῷ καταστερισμῷ αὐτῆς, εὐχεται νὰ διαταραχθῇ καὶ ἀνατραπῇ ἡ τῶν ἀστέρων τάξις, καὶ νὰ πλησιάζωσι μακρὰν κείμενοι ἀστερισμοί, ὡς ὁ Ἰδροχόος καὶ Ἰρίων, ἀλλὰ νὰ γείνη αὐτὴ καὶ πάλιν πλόκκος τῆς κόμης τῆς Βερενίκης.

Ἐν τέλει, ἀποπερατοῦντες τὰς ὀλίγας ταύτας παρατηρήσεις, δι' προσέλασεν ἡ χαρὰ ἡμῶν ἐπὶ τῇ δημοσιεύσει τοιούτων φιλολογικῶν ἐργασίων, αἰτινες ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης σήμερον παρ' ἡμῶν βρασιάνης καὶ καινοσπουδίας κατέστησαν σπάνια ἀληθῶς καὶ μοναδικὰ φαινόμενα ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς φιλολογίᾳ, ἐκφράζομεν τὴν εὐχὴν, ὅπως ταχέως ἀναγνώσωμεν καὶ ἄλλων, μήπω ἐξελληνισθέντων Ῥωμαϊκῶν ποιημάτων, καὶ μάλιστα σαφεστέρων καὶ τερπνοτέρων οἷα πολλὰ ἔχει ἡ τῶν Ῥωμαίων ποίησις, μετάφρασιν ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ καλὰμου τοῦ κ. Φιλητᾶ.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 26 Ἰουλίου 1865.

ΕΥΘ. ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ.

ΕΚ ΤΟΥ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟΥ ΜΟΥ.

Τὰ ἀνάκτορα τοῦ Hampton Court ἐν Ἀγγλίᾳ.

Εἰς ἀπόστασιν 3 1/2 λευγῶν ἀπὸ τοῦ Λονδίνου, ἐπὶ τῆς καταφύτου ὄχθης τοῦ Ταμίσεως ποταμοῦ καὶ παρὰ τὴν κωμόπολιν τοῦ Hampton Court, ὑψοῦται οἰκοδόμημα γιγαντιαῖον, μέγαρον μεγαλοπρεπέστατον, τὸ ὅποιον εἶναι καὶ ἐξωτερικῶς καὶ ἐ-

ρον Ῥωμαίους ποιηταῖς ἀπαντᾶται ἐνίοτε ὡς παρὰ Προπερτίῳ (3, 10, 22) *murrheus onyx*. Βλ. καὶ ἄλλα χωρία παρὰ τοῖς ὑπομνημονισταῖς· τούτου καὶ τοῦ Πλινίου, πλείω δὲ παρὰ Becker (ἐν τῷ Γάλλῳ τόμ. β' σελ. 272 καὶ 276, β' ἐκδ.) ἔστι· φέρει πάντας τοὺς περὶ τούτου γράψαντας ἀρχαίους καὶ νέους, διαφωνοῦντες ὅμως περὶ τῆς φύσεως καὶ χρήσεως τῶν ἀγγείων τούτων. Ἄδελον ὅμως ἂν ἐν τῇ ἐλληνικῇ τοῦ Καλλιμάχου ἐλεγείᾳ ὑπῆρχε τοιαύτη λέξις, ἥτις καὶ τοῖς λοιποῖς Ἕλλησιν εἶναι σχεδὸν ἀγνωστοί. Ὁ Κάτουλλος ἐν στίχῳ 82 καλεῖ τὸ μυροδόχον ἀγγεῖον ὄνομα (*onyx*) ἀπλῶς ἀντὶ παντός ἄλλου ὀνόματος, *jucunda mihi munera libet onyx*. Ἴσως καὶ ἐκεῖ ὑπῆρχε *munera* ἀντὶ *millia*.

σωτερικῶς ἀντάξιον τῶν χρόνων, καθ' οὓς ὠκοδομήθη καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὑφ' ὧν κατὰ καιρὸν κατοικήθη.

Σπάνιως οἰκοδόμημα διεγείρει εἰς τὸν ἐπισκεπτόμενον αὐτὸ ἐντύπωσιν, οἷαν διεγείρουσι τὰ ἀνάκτορα ταῦτα, τὰ ὅποια φέρουσιν ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν ἐγκυκαραγμένον τὸν τύπον ἡγεμονικῆς πολυτελείας καὶ σοβαροῦ μεγαλείου. Ἐνταῦθα ἔζησαν ἄνδρες ἰσχυροί, λέγει καθ' ἑαυτὸν ὁ περιερχόμενος τὰς πολυτελεῖς ἐκεῖνας αἰθούσας. Ἐνταῦθα ἐστέναζε ἀτυχῆς βασιλεὺς, προδοθεὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ τοῦ καὶ παραδοθεὶς εἰς τὸν δῆμιον, λέγει ὁ ἀναδιφήσας τὰς φρικώδεις τῆς σελίδας τῆς ἀγγλικῆς ἱστορίας.

Καὶ ὄντως τὸ μέγαρον τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ σκηνὴ συμβάντων, τὰ ὅποια παριστῶσι πιστὴν εἰκόνα τῆς ματαιότητος πάντων τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ τοῦ ἀστάτου τῆς τύχης καὶ αὐτῶν τῶν ἐστεμμένων κεφαλῶν.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 15^{ης} ἑκατονταετηρίδος ἦρχεν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνὴρ μεγαλεπήβολος, ἀνὴρ παντοδύναμος, ὅστις ἐκ τῆς κατωτάτης τῆς κοινωνίας τάξεως ἐξελθὼν, κατώρθωσε διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἰκανότητος αὐτοῦ νὰ πατήσῃ τὴν ὑψίστην βασιμίδα τῆς ἰσχύος, τῶν τιμῶν καὶ ἀξιωματίων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις καταπλήττει ἡμᾶς διὰ τὴν ἀγέρωχον τῆς ἀλαζονείας του πτῆσιν καὶ διὰ τὴν ἀπροσδόκητον καὶ τρομερὰν αὐτοῦ πτώσιν, ἦτο ὁ Καρδινάλιος Θωμᾶς Οὐόλσαι (Wolsey), ὅστις υἱὸς ὦν πτωχοῦ καὶ βρανούσου κρεωπώλου, διωρίσθη κατὰ τὸ 1515 πρωθυπουργὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκου τοῦ Η', καὶ περιεβλήθη ὑπὸ τοῦ Πάπα Λέοντος τοῦ Ι' διὰ τοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιωματιοῦ, τοῦ Καρδινάλιου. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ φιλοδοξία τοῦ Οὐόλσαι δὲν εἶχε πλέον ὄριον. Ἐφάμιλλος κατὰ τὴν ἰκανότητα τοῦ ἰσχυροῦ Σιμῶνους καὶ τοῦ ἐκδιούργου Μαζαρίνου, ἦτο ἀνώτερος ἀμφοτέρων καὶ κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ κατὰ τὰ πλούτη καὶ κατὰ τὴν φιλοδοξίαν.

Ἐγκαυχόμενος ἐπὶ τῇ παντοδυναμίᾳ του ἔλεγε πολλάκις τὸν γνωστὸν ἐκεῖνον λόγον· «Ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς μου!»

Ἐν τῇ ἀκμῇ λοιπὸν τῆς ἰσχύος του εὐρισκόμενος καὶ θέλων νὰ ἔχῃ κατοικίαν ἀνταξίαν ἑαυτοῦ καὶ τῆς, ἦν κατεῖχε, θέσεως, ἀνήγειρεν ἰδίᾳ δαπάνῃ τὰ λαμπρὰ τοῦ Hampton Court ἀνάκτορα, ἐνθα, ὡς νὰ ἦτο βασιλεὺς, εἶχε θεασιεῖαν ἐκ χιλίων περίπου ἀνδρῶν, ἐν οἷς εὐρίσκοντο καὶ πλείστοι γόνοι τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἀγγλίας οἰκογενειῶν.

Ὁ βασιλεὺς ἠγάπα τὸν πρωθυπουργόν του τὰ μέγιστα, καὶ ἐπέχεεν ἐπ' αὐτοῦ ἀφθόνην χειρὶ καὶ τιμᾶς καὶ πλοῦτη. Ὁ τῆς Γερμανίας αυτοκράτωρ, Κάρολος ὁ Ε' καὶ ὁ τῆς Γαλλίας βασιλεὺς, Φραγκίσκος

ὁ Α'. ἐζήτουν τὴν φιλίαν του, καὶ ὁ πρῶτος μάλιστα τῷ ὑπεσχέθη νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ ὡς Πάπαν, τὸ ὅποιον ἦτο ὁ δικακέστατος πόθος τοῦ φιλοδόξου Ποιμενάρχου. Ἀλλὰ κενωθέντος δις τοῦ παπικοῦ θρόνου καὶ μὴ ἐκλεχθέντος αὐτοῦ εἰς τὴν χηρεύουσαν θέσιν, διότι ὁ αυτοκράτωρ, ἐπιλήθμων τοῦ δεθέντος λόγου, ἐφαινετο κλίτων μάλλον ὑπὲρ ἄλλων ὑποψηφίων, ἔστρεψεν ὁ Οὐόλσαι τὸ μίσος τοῦ κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ αυτοκράτορος, διέβρηξε τοὺς δεσμούς τοὺς συνδέοντας τὸν ἡγεμόνα τοῦτον μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, καὶ, ἐκδικήσιν πινέων, ὑπέθλαψε τοὺς ἐρωτας τοῦ ἡγεμόνος του μετὰ τῆς ὠραίας ἀλλ' ἀτυχοῦς Ἄννης Βολένης, καὶ προὐκάλεσε τὸ διαζύγιον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς συζύγου του, Αἰκατερίνης τῆς Ἀβραγωνίης, ἐξαδέλφης τοῦ αυτοκράτορος.

Ἀλλ' αὕτη ἡ Ἄννα Βολένη, ἡ ὀφειλουσα αὐτῷ τὸ βασιλικὸν διάδημα, μὴ ὑποφέρουσα πλέον τὴν ὑπεροψίαν καὶ τὸν δεσποτισμὸν τοῦ ἰσχυροῦ πρωθυπουργοῦ, παρεσκίασε τὴν πτώσιν του, ὠφελουμένη ἐκ τῆς ἀδυναμίας, ἣν εἶχε πρὸς αὐτὴν ὁ βασιλεὺς.

Ἐπὶ δεκαεννέα ὀλόκληρα ἔτη εἶχε διατηρηθῆ ἄσάλευτος ἡ ἰσχύς τοῦ μεγάλου Καρδινάλιου, ἀλλ' αἰφνης ὁ ἀστὴρ του ἤρχισε νὰ δῆ. Μάτην ἐπειράθη ὁ Οὐόλσαι νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τοῦ βασιλέως· μάτην προσέφερε τῷ βασιλεῖ δῶρον καὶ αὐτὸ τὸ πολυτελεῖς τοῦ Hampton Court μέγαρον.

Ἡ πτώσις του ἦτο ἀφρευτος. Ἡ θρησκευτικὴ μεταβρόμβιμις (τῶν διαμαρτυρουμένων), ἣν αὐτὸς εἶχε παρασκευάσει, ἐνεσκηψεν ὀρμητικὴ ὡς ὁ χεῖμαρρὸς καὶ παρέσυρεν εἰς τὰ φρικώδη κύματα τὸν πρωθυπουργόν.

Τὰ κτήματά του ἐδημεύθησαν πάντα· αἱ τιμὰι του τῷ ἀφῆρέθησαν ὑπὸ τῶν ἀκαμάτων ἐχθρῶν του καταδικασθέντες ἐφυλακίσθη ὁ Οὐόλσαι κατηγορηθείς ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Μέγας εἰς τὴν εὐτυχίαν του μέγας ὑπῆρξε καὶ εἰς τὴν δυστυχίαν του· διότι καλῶς ἐγνώριζε καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν βασιλέα του καὶ τὸν κόσμον· ἐγνώριζεν ὅτι τὸ ὄνομά του θέλει πληροῖ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα μίαν τῶν λαμπροτέρων σελίδων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πατρίδος του· ἐγνώριζεν ὅτι ὅπως ὀνομασθῇ πραγματικῶς μέγας ὄφειλε καὶ νὰ πέσῃ ἀξιοπρεπῶς· ἐγνώριζε τέλος ὅτι διεγερθείσης ἅπαξ τῆς ὀργῆς καὶ τῆς ἀπληστίας τοῦ βασιλέως, οὐδεμίαν τῷ ὑπελείπετο ἐλπίδα. Οὐδὲν παρὰ τὸν περὶ τῆς γενομένης αὐτῷ ἀδικίας, οὐδεμίαν λέξις τραχέα κατὰ τοῦ βασιλέως του ἐξήλασε τῶν χειλέων του. Ἐν ἄρχῃ μετριοφροσύνη καὶ ταπεινότητι ἀνεγνώρισε ἑαυτὸν πλάσμα τῆς εὐνοίας τοῦ ἡγεμόνος του, καὶ προθύμως παρητήθη καὶ πλοῦτου καὶ τιμῶν. Καταδικασθείς δὲ εἰς ἐξορίαν ἀπῆλθεν ἀνευ στεναγμοῦ ἐκ Λονδίνου, ἀλλὰ δὲν ἐφθασεν εἰς τὸν πρὸς ἄνδρον του (τὴν πόλιν τῆς Ἰόρκης, ὀρισθείσαν αὐτῷ

τόπον διαμονής), διότι ἀσθενήτας καθ' ὁδὸν μετεκομίσθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Λέττερ, ἔνθα πτωχὸς καὶ πρηγκωνισμένος ἐτελεύτησεν (28 Νοεμβρίου 1530).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Καρδινάλιου ὑπέστησαν ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ Hampton Court καὶ ἄλλοι φιλόδοξοι ἄνδρες καὶ ἰσχυροὶ βασιλεῖς τὴν μεταβολὴν τῆς τύχης.

Ἐν τῷ μεγάρῳ διήγεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, Κάρολος ὁ Α' τὰς εὐτυχεστέραις καὶ φρικτοτέραις τοῦ βίου του ἡμέρας. Μόλις συζευχθεὶς μετέβη μετὰ τῆς νεαρᾶς του συζύγου, τῆς ἀδελφῆς του βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου τοῦ II', εἰς Hampton Court, ὅπως διαφύγῃ τὸν κίνδυνον τῆς ἐν Λονδίῳ ὀρμητικῶς ἐνσκηψάσης ἀνθρωποκτόνου πανώλους. Δεκαεννέα ἔτη μετὰ ταῦτα μετέβη τὸ βασιλικὸν ζεῦγος ἐκ δευτέρου ἐκεῖ, διότι εἶχεν ἐκραγῆ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἄγριος, πεισμακτώδης, ἀδυσώπητος. Ὁ βασιλεὺς διὰ τῆς ἀφρονος αὐτοῦ ἐπιμονῆς καὶ τῶν ἀδικῶν αὐτοῦ ἀξιώσεων εἶχε διερεθίσει τὸν λαόν, ὅστις δραζάμενος τῶν ὀπλων περιέζωσεν ἀπειλητικῶς καὶ ἐκδίκησεν πνέον τὰ ἐν Λονδίῳ ἀνάκτορα, ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα ἠδυνήθη νὰ διασωθῆ ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια. Ἡ βασίλισσα, βλέπουσα τὴν ἀπληπισμένην τοῦ συζύγου τῆς θέσιν, ἀσπλάγγως τὸν ἐγκατέλιπε καταφυγούσα εἰς Γαλίαν, καὶ ὁ δυστυχὴς Κάρολος ἔμεινε μετὰ τῶν ὀλίγων πιστῶν ὀπαδῶν του ἐν τῷ μέσῳ τῆς μαινομένης ἐπαναστάσεως.

Ἐπὶ ἔτη πολλὰ διήρκεσεν ὁ καταστρεπτικὸς οὗτος ἐμφύλιος πόλεμος, καθ' ἃν τὰ μεγαλοπρεπῆ τοῦ Hampton Court ἀνάκτορα ἴσταντο ἔρημα καὶ σκοτεινά, μέχρις οὗ καὶ τρίτον κατέφυγεν εἰς αὐτὰ ὁ βασιλεὺς. Ἀλλὰ τί ἦτο πλέον ὁ βασιλεὺς; Ἄνευ θρόνου, ἄνευ φίλων, ἄνευ στρατοῦ, ἄνευ χρημάτων, σκιά μόνον βασιλέως, ἔφυγεν ὁ δυστυχὴς Στουάρδος εἰς τὴν Σκωτίαν, ἐν ᾧ ὁ λαὸς του ἐξηγριωμένος, ὡς τίγρις πεινακλῆς, ἐξήτει ἐπιμόνως τὴν κεφαλὴν του, θέλων νὰ σθέσθῃ ἐν τῷ αἵματι τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον κατὰ τοῦ βασιλέως του ἔπνεεν. Οἱ Σκῶτοι, μιμηθέντες τὸ παράδειγμα τοῦ παρὰ νόμου Ιούδα, παρέδωκαν τὸν βασιλέα των ἀντὶ διακοσίων χιλιάδων λιρῶν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, οἵτινες δικάσαντες αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ Κοινοβουλίου, τὸν ἀπεκεφάλισαν (1649).

Ἡ τρίτη σκηνὴ τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ δράματος, τὸ ὁποῖον παρεστάθη ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Hampton Court, παρουσιάζει ἡμῖν τὸν καταστροφικὴν τῆς δημοκρατίας, τὸν δημαγωγὸν Ὀλιβιέρου Κρομβέλλου.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος, εἰς τῶν ἱκανωτέρων καὶ δραστηριωτέρων ἀνδρῶν, οἵτινες ἀνεφάνησαν ποτε ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ εἰς τῶν ἀναισχυντοτέρων ὑποκριτῶν, οἵτινες ἐκάλυψάν ποτε φιλοδόξους σκοποὺς ὑπὸ τὸν διπλοῦν μανδύα ντῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐλευθερίας, κατέστη κύριος τῶν μεγαλοπρεπῶν τούτων ἀνακτόρων.

Ἐνταῦθα εἶχε τὴν ὄντως βασιλικὴν αὐτοῦ Αὐλὴν ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅστις εἶχε προκηρύξει ὅτι ἐπέμφθη θεόθεν, ὅπως καταστρέψῃ τὴν μοναρχίαν καὶ ἀποπλύνῃ τὰ ἐγκλήματα αὐτῆς. Ἐνταῦθα ὑπᾶνδρευσε τὰς δύο θυγατέρας του μετὰ δύο τῶν ἐπισημοτέρων Ἀγγλων ἀριστοκρατῶν. Ἐνταῦθα τέλος εἶδεν ἐκπέουσας τὴν θυγατέρα του, ἣν περιπαθέστατα ἡγάπα, καὶ ἦτις ὀλίγας στιγμὰς πρὸ τοῦ θανάτου της, τὸν ἐξώρκεισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν αἱματόφυρτον ὀδὸν τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς προδοσίας, καὶ νὰ μεταμεληθῆ. Δεινὰ, φρικτῶδες ὄρασις διήγεν ὁ προστάτης τῆς Ἀγγλίας Κρομβέλλος ἐν τῷ λαμπρῷ τούτῳ μεγάρῳ. Ἐξωτερικῶς μὲν ὑπὸ δολοφόνων χειρῶν ἀπειλούμενος, ἐσωτερικῶς δὲ ὑπὸ τῆς τύψεως τοῦ συνειδήτου καταδικαζόμενος, ἀκούων διηνεκῶς ἠχοῦντας εἰς τὰ ὦτά του τοὺς τελευταίους λόγους τῆς θνησκούσης θυγατρὸς του, διετέλει ὁ Κρομβέλλος ἐν διαρκείᾳ καὶ ἡμέραν καὶ νύκτα ἀνησυχῆς, μέχρις οὗ κατακληθῆς ὑπὸ τοῦ φόβου τοῦ θανάτου, ἢ ἐν μέσῳ τριάκοντα αἱματηρῶν μαχῶν οὐδέποτε εἶχεν αἰσθανθῆ, παρέδωκε τὸ πνεῦμα.

Ἡ ἰσχὺς τοῦ Κρομβέλλου διελύθη ὡς ὄνειρον· ἡ δημοκρατία κατελύθη, καὶ ἡ μοναρχία ἐνεκαθιδρύθη πάλιν. Κάρολος ὁ Β', ὁ ἐξόριστος, ὁ υἱὸς τοῦ ἀποκεφαλισθέντος μονάρχου, ὁ ἀνὴρ, ᾧ τὰ παθήματα δὲν ἔγειναν μαθήματα, καὶ ὅστις ἔμεινε ἀδιάφορος καὶ ψυχρὸς ἀπέναντι τῶν θυσιῶν καὶ τῶν δεινοπαθημάτων τῶν πιστῶν τοῦ πατρὸς του ὀπαδῶν, ὁ ἀνὴρ, ὅστις ἀσυνειδήτως κατελάττισε τὰ αἰσθητά τῶν γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐκουσίως τὸν ἀνεβίβασαν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὁ Κάρολος Β', λέγομενος, εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Hampton Court, ἔνθα ἐν τῇ ὑπεροφίᾳ του περικυκλούμενος ὑπὸ διεφθαρμένων καὶ ἀναιδῶν κολάκων, παρέδωκε εἰς τὰς ἀτιμωτικωτέρας κραυπάλας. Ἀλλ' ἡ τιμωρία δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ. Ὁ Κάρολος ἀπέθανε συνεπιεῖ τῶν παντοειδῶν κατὰχρήσεών του, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, Ιάκωβος ὁ Β', ὁ τελευταῖος τῶν ἀρρένων Στουάρδων, τῶν ἀναβάντων ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου, ἐξώσθη τῆς χώρας (1688).

Τὴν σήμερον τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ Hampton Court μέγρον δὲν κατοικεῖται πλέον ὑπὸ βασιλέων· ἐν ταῖς αἰθούσαις αὐτοῦ δὲν ἀντηχοῦσι πλέον αἱ φωναὶ τῶν αὐλικῶν, οὔτε οἱ στεναγμοὶ τῆς ἀπελπισίας ἐγκαταλειμμένων ἡγεμόνων.

Τὴν σήμερον ὁ ἐπισκεπτόμενος τὰς ὑψηλὰς ἐκείνας αἰθούσας βλέπει ἐν αὐταῖς πλανώμενον τὸ θεῖον πνεῦμα τῆς τέχνης, καὶ περιφέρεται ἐν τῷ μέσῳ τῶν βασιλέων τῆς ζωγραφικῆς, τοῦ Ραφαήλ, τοῦ Τιτιανῶν καὶ ἄλλων, ὧν τὰ ἀριστουργήματα, αἱ ἀθάνατοι εἰκόνες, καλύπτουσι τοὺς τοίχους.

I. ΠΕΡΒΑΝΟΓΛΟΥΣ.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Περὶ τοῦ κατωτέρου κλήρου καὶ περὶ ἐκπαιδεύσεως.

Πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς Παιδείας Ὑπουργόν.

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 369.)

Καὶ θέλει μὲν ἴσως ἐλαττωθῆ κατὰ τι ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλ' εἴ περ τι καὶ ἄλλο περὶ τῆς ἐπιστήμης καλῶς εἴρηται τὸ, οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ πολὺ.

Αἱ σχολαὶ δύνανται νὰ μείνωσι διηρημέναι ὡς νῦν ἔχουσιν εἰς τέσσαρας, ἢ καὶ νὰ χωρισθῶσι ἀπὸ τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς αἱ φυσικαὶ καὶ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι ὅπως πέμπτην σχολὴν συγροτήσωσι.

Ἡ διοίκησις τοῦ Πανεπιστημίου διὰ τοῦ Πρυτάνεως καὶ τῆς Ἀκαδημικῆς Συγκλήτου, καὶ ἡ τῶν Σχολῶν διὰ τῶν Κοσμητόρων καὶ τῶν οἰκείων καθηγητῶν, ἔχει καλῶς ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν ὅμως ἤθελον ἐκφράσει τὴν εὐχὴν ἵνα ἡ ἄμεσος καὶ ὑπὸ μόνων τῶν καθηγητῶν κατ' ἔτος γιγνομένη, οὐχὶ δ' ὡς νῦν, ὅτε προτείνουσιν οἱ καθηγηταὶ καὶ διορίζει ἡ Κυβέρνησις. Πολέμιος ἐγὼ πάσης ἐμμέσου ἐκλογῆς, ἐπόμενον καὶ ἐνταῦθα νὰ ποθῶ τὴν ἄμεσον ἐκλογὴν. Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι δὲν ἀποδίδωμι ὡς πρὸς τὰς ἀρχαιερείας τοῦ Πανεπιστημίου πλέον τῆς δεούσης σπουδαιότητος, διότι κατάλληλοι μὲν πάντες καὶ ἴσοι οἱ ὑπὸ μὲν τῶν καθηγητῶν δι' ἐκλογῆς ὑποδειχθέντες, ὑπὸ δὲ τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀρχὰς διορισθέντες.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν διορισμὸν τῶν καθηγητῶν, ὡς ἀριστά μοι δοκεῖ ἔχει τὸ νομοσχέδιον ὃ συνετάξε πρὸ δύο περίπου ἐτῶν ἐπιτροπῆ, ἧς ἔσχον τὴν τιμὴν ν' ἀποτελέσω μέρος· ἦτοι οὐδεὶς νὰ δοκιμάζηται ὑψηλότης εἰμὴ δύο ἔτη ἀφ' ἧς λάβῃ τοῦ διδάκτορος τὸ δίπλωμα· οὐδεὶς δὲ ὑψηλότης γενόμενος νὰ προβιβάζηται ἔκτακτος καθηγητῆς, εἰμὴ ἀφοῦ διετίαν τοῦλάχιστον εὐδοκίμως διδάξῃ ὡς ὑψηλότης, εἰ δὲ πλείους ὦσιν ὑψηλῆται ἐν τῇ αὐτῇ σχολῇ νὰ διαγωνίζωνται πρὸς ἀλλήλους· ἐννοεῖται δὲ ὅτι, ὠρισμένων γενομένων διὰ τοῦ νόμου τῶν ἐδρῶν κατ' ἀριθμὸν, ὅσος ἂν παρέλθῃ χρόνος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, οὐδὲν χορηγεῖ τῷ ὑψηλῇ δικαίωμα προβιβάσεως, εἰμὴ ἂν κενωθῇ τις καθέδρα· οὕτω δὲ θέλει παύσει ἡ μέχρι τοῦδε εἰς τινὰς Σχολὰς γενομένη κατάχρησις τοῦ διπλασιασμοῦ τῶν ἐδρῶν ἀνευ ἀνάγκης καὶ πρὸς μόνον οἰκονομίαν εὐνοουμένων προσ-

ώπων. Οὐδεὶς δ' ἐξ ἑκτάκτου εἰς τακτικὸν καθηγητὴν νὰ προβιβάζηται, εἰμὴ μετὰ συμπλήρωσιν πενταετίας. Τέλος ὅστις καθηγητῆς διαγῆρας ἢ ἀσθένειαν δὲν δύναται νὰ ἐξακολουθῇ διδάσκων, ὁ τοιοῦτος νὰ τίθηται ὑπὸ σύνταξιν διατηρῶν τὸν τίτλον καὶ τὰς τιμὰς τοῦ καθηγητοῦ, ἐπίτιμος καθηγητῆς λεγόμενος.

Οἱ καθηγηταὶ δέον νὰ διδάσκωσιν ἐπὶ ἐννέα μῆνας κατ' ἔτος, τοῦλάχιστον τετράκις τῆς ἑβδομάδος, ν' ἀπαγορευθῇ αὐστηρῶς πᾶσα ἄλλη διακοπὴ μαθημάτων ἐν μέσῳ τοῦ ἔτους, ἐκτός 15 ἡμερῶν κατὰ τὸ Πάσχα καὶ 15 ἑτέρων κατὰ τὰ Χριστούγεννα, καὶ νέον ἔτος, καὶ Θεοφάνεια.

Πάντως ἡ μέθοδος ἣν θέλει ἀκολουθεῖ ὁ καθηγητῆς ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ δέον νὰ μὲν ἑλευθέρα πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἐπιστήμης· ἀλλ' ἐκεῖνο ὅμως δύναται νὰ κανονισθῇ διὰ τοῦ νόμου, ὅτι ὑπόχρεός ἐστι νὰ περαινῇ τὸ μάθημα αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ἔτους· εἰ δὲ τίνα, λίαν εὐάριθμα, μαθήματα, ὡς τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον φέρ' εἰπεῖν, ἄτινα διὰ τὴν ἑκτασιν δὲν δύνανται ν' ἀνακυκλωθῶσιν ἐντὸς τοῦ ἔτους, ταῦτα ὑπὸ δύο καθηγητῶν διδασκόμενα νὰ κανονισθῶσιν οὕτως, ὥστε κατ' ἔτος ἐναλλάξ ὁ εἰς ἢ ὁ ἕτερος ν' ἀρχῆται τοῦ μαθήματος αὐτοῦ· οὕτω δ' οἱ ἐκάστοτε προσερχόμενοι φοιτηταὶ θέλουσιν εὐρίσκει ἕνα πάντοτε καθηγητὴν ἀρχόμενον τοῦ μαθήματος μεθ' ἐκάστου ἀκαδημιακοῦ ἔτους.

Ἄλλ' εἰ καὶ φρονῶ, ὅτι ἡ τῆς διδασκαλίας μέθοδος πρέπει νὰ μὲν ἑλευθέρα, δὲν συμφωνῶ ὅμως πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ ἰσχύοντος νόμου (ἄρθρ. 18) ὅτι ὁ φοιτητῆς εἶναι ἐλεύθερος ν' ἀκροᾶται τῶν μαθημάτων καθ' ὅταν βούλεται τάξιν. Εἰς τὴν ἀταξίαν ἣν καθιέρωσε τὸ ἄρθρον τοῦτο περὶ τὰ ἀκροάματα ἀποδίδωμι ὅλον τὸ κακόν, ὅλην τὴν ἀτέλειαν τῶν παρ' ἡμῖν Πανεπιστημιακῶν σπουδῶν.

Συνέπεια τῆς ἀταξίας ταύτης εἰσὶ καὶ αἱ περὶ ἐξετάσεων διατάξεις. Ὁ νέος μέχρι τῆς ὅλης ἀποπερατώσεως τῶν σπουδῶν τοῦ δέον νὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ καὶ νὰ χειραγωγῆται ὑπ' αὐτῶν, ἅτε δὴ καὶ ἐμπειροτέρων αὐτοῦ. Μέχρις οὗ διατελεῖ σπουδάζων εἰκάζεται ὅτι ἀπειρός ἐστι περὶ τὸ σπουδαζόμενον· λογικῶς ἄρα ἐρωτῶ ὁ περὶ τι ἀπειρος δύναται ν' ἀφεθῇ ἀκινδύνως εἰς τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν; Οὐδεὶς ἐχέφρων θέλει μοὶ ἀπαντήσῃ καταφατικῶς.

Καὶ οὐ μόνον κύριος δὲν πρέπει νὰ ᾗ ὁ φοιτητῆς περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς τάξεως καθ' ἣν θέλει διακούσει τῶν ἀρμοδίων καθηγητῶν,

ἀλλὰ καὶ ὀφείλει νὰ διατελῆ διαρκῶς ἐπιμελούμενος τῶν σπουδῶν του· τοῦτο δὲ θέλει κατορθωθῆ διὰ τῶν ἐνιαυσίων ἐξετάσεων, ὡς μάλιστα δ' οἱ νέοι φοιτηταὶ ἔχουσιν ἀνάγκη ἠθικοῦ τινος καταναγκασμοῦ, διότι κατὰ πρῶτον μένοντες κύριοι τῶν ἰδίων πράξεων, οὐχὶ σπανίως φέρονται πρὸς τὸ νὰ ποιῶνται κακὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας των ταύτης. Εἰς ἀπόδειξιν δ' ὅτι ὠφέλιμον τὸ τῶν ἐνιαυσίων ἐξετάσεων σύστημα, ἔστω ὅτι ἐκτὸς τῆς Γαλλίας εἰσήγαγον ἤδη αὐτὰ καὶ ἡ Ἀγγλία, καὶ τὸ Βέλγιον, καὶ ἀπὸ τοῦ 1862 ἡ εἰς ἐν Κράτος ἐνωθεῖσα Ἰταλία, πολλοὶ δὲ σπουδαῖοι ἄνδρες προτείνουσιν ἵνα εἰσαχθῆ καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ἐνθα διὰ τε τὸ πλῆθος τῶν Πανεπιστημίων, ἔνεκα τῶν κατὰ μικρὰς ἐπικρατείας διαιρέσεων, καὶ διότι οἱ δόκιμοι καθηγηταὶ εἰσι διεσπαρμένοι ὁ μὲν εἰς τοῦτο ὁ δ' εἰς ἐκεῖνο τὸ Πανεπιστήμιον· προσθέσατε καὶ τὸ ὅτι τὰ ἤθη τῶν Γερμανῶν διαφέρουσι πολὺ τῶν ἡμετέρων, καὶ ὅτι παρ' ἐκείνοις δὲν εἶναι ἡ πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος ἐξέτασις οὔτε ἡ τελευταία, οὔτε ἡ σπουδαιότερα, ἀλλ' ἄλλη τις μετ' αὐτὴν πολλῶ ἐκείνης αὐστηροτέρα, ἐν Γερμανίᾳ λέγω, δὲν ἐκρίθη συμφέρων ὁ τρόπος τοῦ ἐνιαυσίως ἐξετάζεσθαι· ἄλλως τε ἐκεῖ ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἠθικά αἷτια μετριάζοντα τὸ κακὸν τοῦ συστήματος. Καὶ θέλουσι μὲν ἴσως, φίλε Ὑπουργέ, ἐκκωφάνει ὑμῶν τὰ ὦτα οἱ παρ' ἡμῖν γερμανίζοντες λόγιοι, ἵνα μὴδὲ κατὰ κεραίαν μεταβάλητε τὸ τῶν ἐξετάσεων σύστημα, ἀλλὰ βύσατε τὰ ὦτα ὑμῶν, μόνην τοῖς τοιοῦτοις διδόντες ἀπάντησιν, ὅτι ἡ ἡμιμάθεια διὰ τοῦ συστήματος τούτου κατέκλυσε τὴν Ἑλλάδα, καιρὸς δὲ ν' ἀποπειραθῶμεν καὶ τοῦ ἐτέρου συστήματος· εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἀποδειχθῆ μὴ ἀπενεγκὸν ἡμῖν κρείττονα ἀποτελέσματα, ἐσόμεθα εἰς καιρὸν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ πρῶτον· ἴσως ὁμῶς ἔως τότε παύσει καὶ ἐν Γερμανίᾳ νὰ ἰσχύη τὸ τοιοῦτον σύστημα.

Τριετῆς σπουδῆ ἄς κανονισθῆ πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ βαθμοῦ τοῦ προλύτου ἐν ἐκάστη τῶν τριῶν Σχολῶν (πλὴν τῆς ἱατρικῆς, ἐν ἣ ἴσως μόνος εἶς, ὁ τοῦ διδάσκτορος, ἔστω βαθμὸς μετὰ πλήρη πενταετίαν καὶ τέσσαρας ἐξετάσεις τοῦλάχιστον) μετὰ τρεῖς ἐνιαυσίας ἐξετάσεις· ὅταν δ' ὁ εὐδοκίμησας προλύτης θελήσῃ νὰ προβῆ μέχρι τοῦ διδακτορικοῦ βαθμοῦ, τότε ἄς μείνῃ καὶ δύο ἐτι ἐτη φοιτῶν, μεθ' ἃ νέαν ἄλλ' αὐστηροτάτην ὑποστάς ἐξέτασιν ἄς προάγῃται εἰς τὸν ὑπέρτατον τοῦτον τῶν ἀκαδημαϊκῶν βαθμῶν, ὑπο-

χρεούμενος πρῖν ἢ ἀναγορευθῆ νὰ συγγράψῃ καὶ δημοσίᾳ ὑποστηρίξῃ ἐναίσιμόν τινα διατριβὴν, ἣτις καὶ θέλει τυποῦσθαι δαπάνῃ τοῦ φοιτητοῦ.

Οἱ φοιτηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, ὡς καὶ οἱ τῶν Γυμνασίων, δεόν νὰ τελῶσι τι διὰ τὰς σπουδὰς των· διακόσῃαι ἢ ἑκατὸν πεντήκοντα κατ' ἔτος δραχμαὶ δὲν εἶναι ὑπέρογκον ποσόν. Οἱ τῶν ἄλλων ἐθνῶν φοιτηταὶ δὲν εἶναι πλουσιώτεροι τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁμῶς καὶ διδάκτρα βαρέα τοῖς καθηγηταῖς τελοῦσι καὶ ἄδρῶς διὰ τὰς ἐξετάσεις πληρόνουσιν αὐτούς. Ἄλλως τε κἂν τινες εὐφρεῖς ἀλλ' ὄλως ἀποροὶ εὐρεθῶσιν ἐν ἡμῖν, πρὸς τοὺς τοιοῦτους ἄς γίνηται τις χάρις, τοῖς μὲν ἐπὶ τὸ ἥμισυ, τοῖς δὲ καὶ ἐπὶ τὸ ὅλον· ἀλλ', ἐπαναλέγω, τοῖς ὁμολογουμένως ἀπόροις καὶ δεδοκιμασμένοις διὰ τὴν εὐφυΐαν. Τὸ πῶς δὲ θέλει προληφθῆ ἡ κατάχρησις ἔσται ἔργον τοῦ νόμου, ἢ τοῦ κανονιστικοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου βασιλικῶ διατάγματος.

Θέλετε ἐτι μᾶλλον νὰ κεντήσητε τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν; ὀρίσατε βραβεῖα ἀπονεμητέα μετὰ διαγώνισμα εἰς τε τοὺς εὐδοκίμησαντας ἐν προλύταις προλύτας, καὶ εἰς τοὺς ἐν διδάκτορσιν ἀριστεύσαντας διδάκτορας.

Αἱ δ' ἐξετάσεις ἔστωσαν δύο εἰδῶν, ἔγγραφοί τε καὶ προφορικοί, ἐξ ὧν αἱ μὲν ἔγγραφοὶ νὰ γίνωνται ἐν κοινῇ αἰθούσῃ ἀπάντων τῶν ἐξεταζομένων συνηγμένων καὶ καθηγητοῦ τῆς ἀρμοδίας σχολῆς κατὰ σειρὰν ἐπιτηροῦντος, ἵνα μὴδὲν ἔχωσι μεθ' ἑαυτῶν οἱ ἐξεταζόμενοι βοήθημα, ἀλλ' ἕκαστος μόνος καὶ ἀπὸ μνήμης διδῆ τῶν προταθέντων αὐτῶ προβλημάτων τὴν λύσιν.

Ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ ψηφοφορεῖν τρόπος τῶν καθηγητῶν δεόν νὰ μεταβληθῆ, ἐκάστου καθηγητοῦ μίαν μόνην ψήφον ἔχοντος· αἱ δὲ ψήφοι τρεῖς, α) λευκὴ = ἀριστα· β) ἐρυθρὰ = καλῶς γ) μέλαινα = κακῶς. Περὶ τοῦ μετρίως οὐδένα ποιῶμαι λόγον, διότι τὸ μέτριον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἴσον τῷ κακῶς. Τὰ δὲ καθ' ἕκαστα θέλουσι κανονισθῆ διὰ τοῦ Βασιλικῶ Διατάγματος τοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου ἐκδοθησομένου.

Βεβαίως καὶ οὕτω καταρτισθεισῶν τῶν σπουδῶν καὶ τῶν ἐξετάσεων, τὸ μέγιστον τῆς ἐπιτυχίας ἀπόκειται εἰς τὴν εὐσυνειδησίαν τῶν καθηγητῶν, διότι ἂν οὗτοι δὲν δείξωσι τὴν δεοῦσαν αὐστηρότητα, καὶ δὲν μετέλθωσιν εὐόρκως τὴν ὑψηλὴν λειτουργίαν ἣν τοῖς διεπιστεύθη ἡ πόλις, καὶ ἑαυτοὺς καταισχύνοῦσι καὶ τὴν πόλιν λυμαίνονται. Ἀπὸ τοῦ καρποῦ ἕκα-

στον δένδρον κρίνεται, καὶ κατὰ τοὺς μαθητὰς οὗς μορφῶσει πᾶς καθηγητὴς ἐκτιμᾶται. Ἄλλ' οὐδὲ δυνατόν ἐστι καθηγητῆς, ὅστις δι' ἀτρύτων πόνων τῆς ἐπιστήμης τὴν ἐδραν ἀνέβῃ, νὰ παρέχῃ εὐχερῶς τῆς ἐπιστήμης τὸ δίπλωμα εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, ὡς τὰ τῆς Ἰταλίας καὶ Γερμανίας Πανεπιστήμια πρὸς τοὺς ἀλλοδαπούς· ὁ Ἕλληνας καθηγητὴς ἄς ἔχῃ αἰετοπτε ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐν χερσίν αὐτοῦ κεῖται ἡ τιμὴ καὶ ἡ αἰσχὺν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλως τε πλήρη ἔχω πεποιθήσιν, ὅτι ἅμα γίνῃ γνωστὴ ἡ τῶν καθηγητῶν δικαία αὐστηρότης, ὡς ἐκ θαύματος θέλει παύσει ἡ ἀνικανότης καὶ ὀκνηρία νὰ θαμίζῃ τῆς Ἑλλάδος τὰς σχολὰς. Ὡς ἡ πολιτικὴ οἰκονομία ἐδίδαξε τοὺς κυβερνῶντας, ὅτι ἡ κιβδηλεία τῶν νομισμάτων δὲν σώζει τὴν ἀξίαν αὐτῶν διὰ μόνου τοῦ νομίμου τύπου ὃν φέρουσιν ἐγκυχαγαγμένον, ἀλλ' ὅτι ἀνάγκη ἐκ δοκίμου μετάλλου νὰ ᾧσι κατεσκευασμένα, οὕτω καὶ ὁ τοῦ διδάκτορος τίτλος δὲν ὑψοῖ αὐτὸς καὶ μόνος τὸν φέροντα αὐτὸν εἰς τὴν ὑπόληψιν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ προσαπαιτεῖται καὶ ἡ τοῦ φέροντος τὸν τίτλον ἀξία. Μὴ γὰρ δὲν ἔχωμεν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν τὴν τῶν ἡμετέρων λόγων ἀπόδειξιν; Ὅπόσοι μὲν παρ' ἡμῖν ἄνδρες οὐδὲν σχόντες δίπλωμα διεκρίθησαν, τινὲς δὲ ἐτι καὶ νῦν ἐν ἡμῖν διακρίνονται, εἴτε ὡς δικασταί, εἴτε ὡς δικηγόροι, ὅπόσοι δὲ πτυχιούχοι εἰσιν ὁ περίγελως καὶ αὐτῶν τῶν ὑπογραμμάτων τῶν δικαστηρίων διὰ τὴν παχυλὴν αὐτῶν ἀμάθειαν;

Ἐμακρυγόρησα, φίλε, καὶ ὁμῶς μακρὰν εἰμι τοῦ νὰ ἐξαντλήσω ὅσα δύναται τις εἰπεῖν περὶ τῶν δύο σπουδαιότατων ἐν τῇ πολιτείᾳ λειτουργιῶν, τοῦ κλήρου καὶ τῆς διδασκαλίας. Ἐσχεδιγράφησα μόνον τὸν μέγαν κύκλον ἐν ᾧ ἡ ἐνέργεια ὑμῶν ὡς ὑπουργοῦ περιχλείεται· διέλθετε μετ' ἐπιστάσις τὸ εὐρὸ στάδιον ἐν ᾧ ἐκλήθητε νὰ σταδιοδρομήσητε ὡς ὑπεύθυνος τῆς βασιλείας λειτουργός. Ἡγωνίσθητε ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος, καρτερικῶς, ἠγωνίσθητε, φίλε, καὶ ἡ καρδία ὑμῶν ἐπαλλεν ὄνειρευομένης τῆς ψυχῆς ὑμῶν τὸ μέγα τῆς Πατρίδος μέλλον· ἰδοὺ εὖνους τύχη ἀνεβίβασεν ὑμᾶς ἐπὶ τοῦ στηλοβάτου, ἐξ οὗ δύνασθε νὰ ἐποπτεύητε τοὺς καλλιεργούντας τὴν ἀμπελον τοῦ Κυρίου, καὶ τοὺς ἀροτριῶντας τὴν ἐρυθβάλακα τῆς παιδείας ἄρουραν· ἐμψυχώσατε τοὺς ἐπαξίως ἐργαζομένους, ἐκβάλετε τοὺς ἀναξίους, τὴν πύλην τῶν βαθμῶν καὶ τῶν ἀξιωματῶν, ἣν ἡ ἡμιμάθεια ὅπως πλατύνῃ ἐκρήμνισε καὶ σὺν αὐτῇ μέγα τοῦ

τειχίσματος μέρος καὶ ἀθρόα εἰσέρρουσεν. Ἐλευθέρα μενέτω ἡ παλαιστρα, ἡ δάφνη ὁμῶς τῆς νίκης νὰ μὴ δίδεται εἰμὴ τῷ νομίμως ἀθλήσαντι καὶ ἀριστεύσαντι. Ἡ Ἑλλάς προῶρισται νὰ ἐκπολιτίσῃ τὴν Ἀνατολὴν, μωρία ὁμῶς, προφανῆς ἐστὶ μωρία τὸ νομίζειν, ὅτι διὰ τῆς ἡμιμαθείας θέλει βαδίσει πρὸς τὴν μεγάλην ταύτην κατάκτησιν. Τὴν Ἀνατολὴν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν θεωροῦσι πάντα τὰ ἔθνη ὡς μέγα τι πεδίον, ἐν ᾧ μέγιστοι ἄθλοι πρόκειται νὰπραχθῶσι, πάντα πρὸς τοὺς ἀγῶνας τούτους προαλείφονται, ἡ δὲ Ἑλλάς, ἣτις πρέπει νὰ κατέλθῃ ὡς ἀκμαῖος πρωταγωνιστῆς, θέλει μένει ἀργή, ἢ θέλει παρουσιασθῆ ὡς ἐστὶ παρεσκευασμένη; Ἦνα ἀπλετον ἤθελε κινήσει γέλωτα ὅστις γαῦρος ἐπὶ ὄνου καθήμενος ἤθελε παρουσιασθῆ εἰς τὰ Ὀλύμπια, ἵνα διαμψισθητῆ τὸ ἄθλον πρὸς τὸν μεγαλοπρεπῆ καὶ σφριγῶντα τοῦ Ἰέρωνος κέλητα; Σύμπασα ἡ Εὐρώπη ἔχει ἐφ' ἡμᾶς ἠτενισμένα τὰ βλέμματα τῆς πρὸς Θεοῦ μὴ γινώμεθα καταγέλαστοι ὡς πίθηκοι οὐχὶ δ' ὡς ἄνδρες μιμούμενοι τὰ ἐν ἐκείνῃ γινόμενα. Καὶ κατὰ μὲν δύναμιν καὶ πλοῦτον μόλις μετὰ μακρὸν χρόνον ἴσως δυνηθῶμεν πρὸς ἐκείνην νὰ ἐπίσωμεν, κατ' ἀρετὴν ὁμῶς καὶ παιδείαν καὶ ἀπὸ τοῦδε, ἂν θέλησωμεν, δυνησόμεθα ν' ἀμιλληθῶμεν πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους, ἐὰν κρατύνωμεν τὰς παρ' ἡμῖν σπουδὰς, καὶ ὡς τὸν ὀλεθριώτατον τῆς πολιτείας ἡμῶν ἐχθρὸν πολεμήσωμεν τὴν ἡμιμάθειαν.

Ἐν ταῖς τρισὶν ἡμέραις ταύταις ἡμέραις, ἀπὸ τῶν ἄλλων ἔργων μου σχολὴν ἄγων, τὴν ἐπιστολήν μου ταύτην ἔγραψα, φίλε· ἀποτιθέμενος δὲ τὸν κάλαμον σήμερον τὴν μεγίστην τῶν χριστιανῶν ἐορτὴν, ἄς μοι ἐπιτραπῆ ὅσως νὰ τρέψω τὸ ἱερὸν ἄσμα καὶ νὰ εἶπω· «Ἐλλὰς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν παιδεῖα τὴν δουλείαν πατήσουσα καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς χαρισόμενη.»

Ἐγγραφοὶ ἐν Ἀθήραις

τὴν ἀγίαν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα 1865.

Ὁ ὑμέτερος φίλος
N. I. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Καλλιτεχνικὴ ἐξέτασις τῶν κατὰ τὴν ἀποπεράτωσιν καὶ ἀνακαίνισιν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἔργων τοῦ πρώην πρυτάνεως Κ. Φραερίτου ὑπὸ Λυσάνδρου Καυτανζόγλου ἀρχιτέκτονος, κλ. Ἀθῆναι, 1865 εἰς: 8ον. σελ. 80.

Διὰ τοῦ πονήματος τούτου ὁ Κ. Α. Καυτανζό-

γλους, επίσημος, ὡς γνωστὸν, ἀρχιτέκτων, καὶ διὰ τοῦτο παρ' ἡμῶν μὲν παρορώμενος, παρὰ δὲ τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐξαιρέτως τιμώμενος, σπουδάζει ν' ἀποδείξῃ ὅτι αἱ ἐσχάτως γενόμεναι ἐπισκευαὶ τοῦ Πανεπιστημίου, ἐγένοντο ἀτέχνως καὶ ἀκόμψως, καὶ ὅτι οὕτω πως τελεσθεῖσαι διέφθειρον τὸ ἀρχαῖον σχέδιον, συνταχθὲν κατὰ τὸν ἰωνικὸν ῥυθμὸν ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Χάνσεν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ φιλοχωρεῖ εἰς λεπτομερείας, τὰς ὁποίας ἀνίκανοι εἴμεθα νὰ ἐκτιμῶμεν· διὸ οὔτε τολμῶμεν νὰ ἐκφράσωμεν γνώμην, ἵνα μὴ πάθωμεν ὅ,τι ἔλεγέ ποτε ὁ Ἀνάχαρσις, «θαυμάζων πῶς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἀγωνίζονται μὲν οἱ τεχνίται, κρίνουσι δὲ οἱ μὴ τεχνίται.» Τὰς περὶ ἀλλοιώσεων ὅμως ἐν γένει τῶν δημοσίων κτιρίων παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέως εὐρίσκουμεν τόσον ὀρθὰς, ὥστε παραθέτομεν ὁλοσχερῶς αὐτὰς ἐνταῦθα, προτρέποντες καὶ ἡμεῖς τοὺς ἰσχύοντας νὰ μὴ ἀφίνωσι νὰ πράττωνται βανδαλικά καὶ τριτόντι καταστροφικά.

Ἴδου αὐτά:

«Ταῦτα, εἰ καὶ ὀλίγα, ἔκρινα ὁμῶς πρέπον νὰ γράψω καὶ ὑπὲρ τοῦ συναδέλφου μου Κυρ. Χ. Χάνσεν, ἀδικηθέντος διὰ τῆς λεγομένης ταύτης ἀνακαινίσεως, ἢ μᾶλλον διὰ τῆς κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν διαστροφῆς τοῦ ἀρχικοῦ αὐτοῦ σχεδίου, καὶ ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς μόλις ἀναγεννωμένης ἐν Ἑλλάδι καλλιτεχνίας. Νομίζω δὲ ὅτι ἀπροκαλύπτως καὶ δημοσίᾳ ἐλεγχόμενα τὰ εἶτε ἐξ ἀμαθείας, εἶτε ἐκ δοκησιοφίας γενόμενα ταῦτα εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Πανεπιστημίου ἀσεβήματα, τὰ ὑπὸ τοῦ ὄχλου ὡς λαμπρά τινα καὶ ἀξιεπικαῖνα κἀνορθώματα θαυμάζόμενα, δύνανται νὰ προφυλάξωσι καὶ ἐν μέρει σώσωσιν ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου ὁμοίως τινὸς ἀσεβοῦς ἐπισκευῆς καὶ ἀποπερατώσεως καὶ ἕτερα μνημεῖα ἢ τῆς νέας τέχνης, τὰ ὁποῖα ἀτυχῶς δὲν ἐπεράνθησαν εἰσέτι καὶ ἔμεναν ἀτελεῖ, ἢ πρὸ αἰώνων ἤδη τετελεσμένα, καὶ ὡς ἱστορικὰ τῆς τέχνης μνημεῖα θεωρούμενα, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα, χάριν ἴσως τελειοτέρας καλλιτεχνικῆς ἀποπερατώσεως ἢ ἀνακαινίσεως, πιθανὸν νὰ ἀνατεθῶσιν ἀδιαφόρως εἰς χεῖρας τῶν τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἐν γένει διεπόντων ἐνταῦθα στρατιωτικῶν μηχανικῶν, εἰδικὰς ἐχόντων γνώσεις, ὡς εἶναι ἐπόμενον, τῶν τῆς πολεμικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, κλάδου μὲν καὶ ταύτης οὐσίας τῆς γενικῆς ἐπιστήμης τῆς τεκτονικῆς, ἀλλὰ παντάπασιν διαφόρου καὶ ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τοῦ τῆς πολιτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς ὁποίας, ὡς κύριον σκοπὸν ἐχούσης τὸν τῆς καλλιτεχνίας, ἢ θεωρία ἐν εἰδικαῖς σχολαῖς πάντοτε διδάσκεται ἢ εἰς χεῖρας ἀμαθῶν περὶ τὴν τέχνην ἐπιτροπῶν, ἢ ἀπλῶς τεκτόνων, ἀδαῶν ἐπίσης τῆς θεωρίας καὶ καθόλου τῆς τέχνης, καὶ οὕτω νὰ πάθωσι ἀθεράπευτον καταστροφὴν, ὁποῖαν οὐκ ὀλίγα

ἐπαθον μέχρι τοῦδε· διότι, κατὰ τὸν Μιλιτίαν, «ἀδύνατον νὰ γινώσκωμεν πρᾶγμα τι καλῶς, ἐὰν μὴ πρότερον μάθωμεν αὐτὸ καλῶς.» Καὶ ὑφ' οὗται μὲν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν φωνῆ κατὰ τῶν κακοτεχνημάτων τοιοῦτων τεχνιτῶν, ἀλλὰ μάτην ἐκπέμπονται αἱ οἰμῶγαί καὶ κρυχαὶ τῶν πασχόντων καὶ καταστροφόμενων ἀτυχῶν μνημεῖων, καὶ αἱ ὑπὲρ αὐτῶν διαμαρτυρήσεις καὶ ἀνίσχυροι φωναὶ τῶν ὀλίγων παρ' ἡμῖν φιλοτέχνων διέρχονται ἀνήκουστοι, ὡς φωναὶ βοῶντων ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ὁ Ὅσιος Λουκάς ἐν Λεθαδαίᾳ οἰμῶζει κατὰ καιρὸν καὶ θρηνεῖ διὰ τὰ κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος φερόμενα τραύματα. Τὸ πολῦτιμον ἱστορικὸν ναίδιον, τὸ ἀπὸ τοῦ μέσου αἰῶνος σωζόμενον, παρὰ τῇ ἐν Ἀθήναις νέᾳ μητροπόλει, εἰς μάτην διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς γενομένης ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ παραμορφώσεως ἐπὶ δημάρχου τοῦ κ. Γ. Σκούφου. Ἡ ἀτυχῆς Χρυσόσπηλαιώτισσα ὑπομονητικῶς περικυκλοῦται ὡς ὑπὸ φοβεροῦ τινος πολιορκητοῦ, καὶ ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν πάντων, ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, φιλοτέχνων καὶ φιλαρχαίων, βλέπουσα τὴν ἄφρευκτον αὐτῆς καταστροφὴν, δὲν δύναται νὰ τύχῃ οὐδὲ τῆς ἐλαχίστης προτασίας, εἰ καὶ προτείνει ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ μόνον διασωθῆν ἐνταῦθα ἐκ τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς κωδωνοστάσιον. Ἡ περιεργοτάτη, καὶ ἴσως μοναδικὴ κατὰ τὴν τὸν σχηματισμὸν τῆς ἰχνογραφίας καὶ τοῦ βαπτιστηρίου αὐτῆς Ἐκατοταπολιανῆ τῆς Πάρου ἐκκλησία μετὰ τῆς σταυροειδοῦς ἀρχαίας κολυμβήθρας βανδαλικῶς παρεμορφώθη ὑπὸ μηχανικοῦ, ἀδεία τῆς Κυβερνήσεως, προσλαβοῦσα κατὰ τὴν ἐπισκευὴν ἀντὶ τῶν ἀρχικῶν διαστάσεων σταυροειδεῖς θόλους καὶ ἰταλοκορινθιακά κιονόκρανα, καὶ οὕτως ἀπολέσασα τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἱστορικὴν καλλονὴν καὶ ἀπλότητα. Ὁ ἐν Τήνῳ ναὸς τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐκφράζων τὴν ἐποχὴν τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἀγῶνος, ὡς ὅν τὸ μόνον καὶ κύριον μνημεῖον τὸ ἀνεγερθὲν ὑπὸ τὴν κλαγγὴν τῶν ὀπλων, κινδυνεύει νὰ ἀπολέσῃ τὸν νηπιῶδον μὲν, ἀλλ' ἰδιόρρυθμον χαρακτῆρα, καθὼς τὸ τολμηρὸν αὐτοῦ κωδωνοστάσιον διὰ τῆς ἀδείας καὶ ἐπιστάσιας τῆς Κυβερνήσεως γενομένης ἐπισκευῆς ἀπόλεσεν ἤδη τὴν πρωτοτυπίαν του, εἰκονίζουσαν τὸ εὐτολμὸν τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης ἐποχῆς. Τοῦ ἐν Πάτραις ναοῦ τῆς Παγτανάσεως, καὶ περ ἀνορθωθέντος, παρεμορφώθη πάλιν τὸ σχέδιον ὑπὸ μηχανικοῦ τῆς Κυβερνήσεως, προστεθεισῶν ἀντηρίδων καὶ εἰσαχθεισῶν πλείστων ἄλλων ἀλόγων μεταρρυθμίσεων εἰς τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ σχέδιον. Τὸ γραφικώτατον ἐν Ἀθήναις βυζαντινὸν ναίδιον τῶν Ἀγίων Θεοδώρων, καὶ τοὶ φαίνεται ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅτι διεσώθη ἐκ τῆς ἐπικειμένης αὐτῷ κατεδαφίσεως, κινδυνεύει ὅμως πάλιν, ἐνεκα ἀτέχνου καὶ σχολαστικοῦ τινος παραλληλο-

γραμμικοῦ σχεδίου, νὰ ἀπολέσῃ τὴν πρὸς μεσημβρίαν σκηνογραφικὴν περιέργον ἀποψιν.

» Τὰς διὰ τῶν ἐπισκευῶν ταύτας καταστροφὰς θεωρῶν ἐπερχομένας τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης, ὡς φοβερὰν τινα τῆς ἀμαθείας καὶ ὀλιγορίας λαίλακτα· προβλέπων δὲ μετὰ θλίψεως ὅτι θέλουσιν ὑποκύψει εἰς αὐτὰς καὶ πάμπολλα ἄλλα τῆς τέχνης μνημεῖα, οἷον ἐνταῦθα ἐκ μὲν τῶν βυζαντινῶν ὁ ἐν τῷ Δαφνίῳ ἱστορικὸς ναὸς, ὁ τῶν Ἀσωμάτων καὶ τῆς Περτέλης· ἐκ δὲ τῶν νέων, ὑπὲρ ὧν ἐγὼ τοσαῦτα ἐμόχθησα, τὸ Ἀρσάκειον καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ἀτελεύτητα εἰσέτι διατηρούμενα, καὶ ἴσως ὑπ' ἄλλου μηχανικοῦ ἢ πρωτοτέκτονος, ἢ καὶ ἀπλῶς ὑπὸ δοκησιοφου τινὸς ἐπιτροπῆς ἰδιοτρόπως πως περατωθησόμενα· ἐτι δὲ τὴν αὐτὴν ποτε τύχην ὑποπτέων καὶ εἰς τὸ νῦν τῇ γενναίᾳ δαπάνῃ τῶν αἰοδύμων Μ. Τσιτζίτς καὶ Ν. Στουρνάρη καὶ τῆς ἀληθῆς φιλογενούς καὶ φιλοπάτριδος Ἐλένης Τσιτζίτς ἀνεγειρόμενον Πολυτεχνεῖον, ἀθμονῶ καὶ λυποῦμαι, καὶ πείθομαι δυστυχῶς ἐκ τῶν πραγμάτων περὶ τῆς πικρᾶς ταύτης ἀληθείας, ὅτι εἰς ἄξενον μὲν ἐτι καὶ ἀλίμενον χώρην εὐρίσκεται ἢ ἄλλοτε ἐξοστρακισθεῖσα ὑπὸ τῆς βαρβαρότητος καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ἑλληνικῆς βασιλείας εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα ἐπανελθούσα καλλιτεχνία· μάταιοι δὲ ἴσως καὶ ἀνίσχυροι εἰσέτι φαίνονται νὰ ἀντιταχθῶσι πρὸς στηριγμὸν αὐτῆς κατὰ τῆς ἀμαθείας καὶ δοκησιοφίας οἱ τοσοῦτοι μέχρι τοῦδε καταβληθέντες καὶ ἐτι καταβαλλόμενοι κόποι δι' ἀνεγέρσεως καλλιτεχνικοῦ τινος μνημείου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου νὰ μὴ ἐπίκειται, ὡς τὸ ξίφος τοῦ Δαμοκλέους, ξένη τις τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου καὶ ἰδιότροπος ἀποπεράτωσις καὶ ἀνακαινίσις.

» Ἐλεεινολογῶν λοιπὸν τὴν τῆς τέχνης ἀμαθειάν ἡμῶν, καὶ ἢν ἀπέχομεν ἀπὸ τῶν προγόνων ἡμῶν ἄπειρον ἀπόστασιν καταμετρῶν, ἀνακράζω μετ' ἀθυμίας· τάλαινα Ἑλλάς, ἢ ποτὲ μήτηρ καὶ τροφὸς πάσης καλλιτεχνίας, καὶ σὺ, περικλεῆς τῆς Ἀθηνᾶς ἄστου, ἄλλοτε τὸ πλῆθος ἔκρινε τὰ καλλιτεχνικά ἔργα τῶν διαγωνιζομένων τέκνων σου, Φειδίου λέγω καὶ Ἀλκαμένους, τῶν δαιμονίων ἐκείνων διδασκάλων, τῶν μετὰ τοσοῦτους αἰῶνας διατηρούτων εἰσέτι τὰ πρωτεῖα ἐν τῇ τέχνῃ· σήμερον, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ ἔθνους, ἢ διὰ τῆς λεγομένης ἀνακαινίσεως καὶ ἀποπερατώσεως γενομένη ἀποβαρβαρώσεως τοῦ νέου σου ναοῦ τῆς σοφίας, οὐ μόνον μίᾳ φωνῇ δὲν κατακρίνεται, ἀλλὰ καὶ, φεῦ! ἐπαινεῖται δημοσίᾳ καὶ θαυμάζεται! Εἰς τοιοῦτους καιροὺς καὶ τοιαῦτα ἤθη, πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τοῦ παρ' ἐμοῦ παραδεδεγμένου γαλλικοῦ λογίου, (Fais ce que dois, advienne que pourra) καὶ ἀπόδοσιν μικροῦ τινος φόρου εἰς τὴν καλὴν καὶ σωτήριον ταύτην τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τέχνην τῆς

ἀρχιτεκτονικῆς, καταλληλότερον δὲν νομίζω ἄλλο, ἢ νὰ καταπαύσω τὸν λόγον, μεταγράφων ἐνταῦθα καὶ μεθερμηνεύων τὴν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφήν, τὴν ὁποῖαν ὁ φιλέλλην καλλιτέχνης καὶ ἀρχαιολόγος Κ. Δελαβόρδης ἔγραψεν ἐπὶ τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ συγγράμματός του περὶ τῶν Ἀθηνῶν τοῦ ΙΕ', Ις' καὶ ΙΖ' αἰῶνος·

» Aux Vandales, mutilateurs, spoliateurs, restaurateurs, de tous les pays, hommage d'une profonde indignation.

» ἤτοι·

» Τοῖς πανταχοῦ Βανδαλοῖς, ἀκρωτηριασταῖς, συληταῖς, ἀνακαινισταῖς, εἰς ἔνδειξιν βαθείας ἀγανακτήσεως.»

Ἡ Χρυσάλλις τῶν παιδῶν ἢ ποικίλαι παιδικαὶ ἀναγνώσεις, φιλοπονηθεῖσαι μὲν ὑπὸ Κωνστ. Ἰω. Μαρούδη, πρὸς χρῆσιν ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἐκδοθεῖσαι δὲ δαπάνῃ Μ. Ζ. Πρακτικίδου. Ἐν Ἀθήναις 1865. Εἰς 32ον. ἐκ σελ. 128.

Φοβούμενος μὴ με ψέξῃ ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης ὡς χέοντα μῦρον ἐπὶ φακῇ, καταφεύγω εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Σωκράτους. Ὁ Σωκράτης ἔλεγεν ὅτι «ὀρθῶς ἐστὶ τῶν νέων πρώτων ἐπιμεληθῆναι, ὅπως ἔσονται ὅ,τι ἄριστοι, ὡς περ γεωργὸν ἀγαθὸν τῶν νέων φυτῶν εἰκὸς πρώτων ἐπιμεληθῆναι, μετὰ δὲ τοῦτο καὶ τῶν ἄλλων.»

Κατὰ τὸν φιλόσοφον λοιπὸν διδάσκαλον τῆς ἀγορᾶς, ὀρθῶς πράττει ὅστις τρέπει τὸν νοῦν καὶ τὰς φροντίδας πρὸς τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων. Ἐγὼ δὲ τολμῶ νὰ προσθέσω καὶ ὅτι εὐεργετῆ τὴν πατρίδα ὁ ἀγωνιζόμενος νὰ παράσχῃ αὐτῇ πολίτας χρηστοὺς, ἱκανοὺς νὰ συγκροτήσωσι πολιτείαν θεμελιουμένην ἐπὶ τῶν βάσεων τῆς τιμῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης· διότι «πολιτεία ἐὰν ἀπαξ ὀρμηθῇ εὔ, ἔρχεται ὡς περ κύκλος ἀύξανος.» Τοῦτο τοῦλάχιστον ἐδογματίζεν ἄλλος φιλόσοφος, καὶ τοῦτο μανθάνομεν καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ ἐκ τῆς πείρας.

Ἴδου διὰ τί προσαγορεύω μετὰ χαρᾶς τὸ βιβλιδάριον, ὅπερ ἀνωτέρω ἀναγγέλλεται. Τὸ συνταγμάτιον τοῦτο διαίρεται εἰς τρία μέρη· τὸ πρῶτον περιέχει ἀναγνώσματα ἀναγόμενα ἰδίως εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν οἰκογένειαν· τὸ δεύτερον ὁμιλεῖ περὶ ἠθικῶν προτερημάτων, περὶ καλῆς, περὶ κακῆς ἀνατροφῆς κλ., καὶ τὸ τρίτον ἐλκύει τὴν προσοχὴν τοῦ παιδιοῦ εἰς τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, οἷον τὸν ἥλιον, τὰ νέφη, τὰς ὥρας τοῦ χρόνου καὶ καθέξῃς. Εὐστοχος λοιπὸν ἢ διαίρεσις καὶ βέβαιος ὁ καρπός, καθόσον μάλιστα καὶ τὸ ὕφος τῆς συγγραφῆς εὐληπτον, καὶ αἱ ὑποθέσεις ἐπιτήδειαι νὰ διεγειρώσιν τὴν περιέργειαν τῶν νέων ἀναγνώστων.

Ἄλλ' ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν τῶν τοιούτων ἀναγκαιοτάτων καὶ ὠφελιμοτάτων πονημάτων προσβέβω πάντοτε τὴν γνώμην, τὴν ὁποῖαν οὐχὶ ἄπαιξ ἀλλὰ πολλάκις ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἐρμηνεύσω. Καὶ εἰ μὲν ἦτο ἰδίᾳ ἐμοῦ δὲν ἤθελον ἴσως ἐπαναλάβω αὐτήν· ἀλλ' ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ καταβαίνει μέχρις ἡμῶν, διελθούσα διὰ πάντων τῶν πολιτισμένων ἐθνῶν, καὶ αὐτῶν τῶν νεωτέρων, οἷον τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ Πλάτων ἔλεγε τὸ ἐξῆς: «Οὐδὲν μάθημα μετὰ δουλείας τὸν ἐλεύθερον χρὴ μαθάνειν· οἱ μὲν γὰρ τοῦ σώματος πόνοι βίᾳ πονούμενοι χειρὸν οὐδὲν τὸ σῶμα ἀπεργάζονται, ψυχῇ δὲ βίαιον, οὐδὲν ἔμμονον μάθημα. Μὴ τοίνυν βίᾳ τοὺς παῖδας ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἀλλὰ παίζοντας τρέφε, ἵνα καὶ μάλλον οἷός τ' ἦς καθορᾶν ἐφ' ὃ ἕκαστος πέφυκε.»

Παίζοντες λοιπὸν πρέπει νὰ διδάσκωμεν τοὺς παῖδας· τῆς παιδείας δὲ ταύτης μέρη νομίζω δύο· πρῶτον τὴν διήγησιν, οὐχὶ τὴν ἀπλὴν, ἀλλὰ τὴν γινομένην μετὰ δραματικῆς τινος πλοκῆς, καὶ δεύτερον τὰς εἰκόνας. Λέγων δὲ δραματικὴν πλοκὴν δὲν ἐπιθυμῶ, ὡς δὲν ἐπιθυμεῖ καὶ ὁ συγγραφεὺς (σελ. γ') «μακρὰν μυθώδη ἱστορίαν, ἐν ἧ' ἀναμύγνυνται τραγικαὶ σκηναὶ, ἔριδες καὶ πράγματα ὕλης ἀνάρμοστα τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ, οὔτε διηγήματα κατ' ἐπιφάνειαν μὲν ὠφέλιμα καὶ ὠραία, πράγματι δ' ἄσχημα καὶ ἀνωφελεῖ»· εἴ τις ἐγραψέ τι τοιοῦτο ἀποφύλιον τέρας διὰ παιδείαν, πρέπει ἢ νὰ σταλῇ εἰς φρενοκομεῖον ἢ νὰ καταδικασθῇ νὰ πῖν τὸ κώνειον ὡς φθορεὺς τῶν νέων· ἀλλὰ διήγησιν συνεχῆ, προβαίνουσαν ἐκ τῶν ἡττον περιέργων εἰς τὰ περιεργότερα, καὶ ἔχουσαν εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τὴν καταστροφὴν, ὥστε τὸ παιδίον νὰ τρέχῃ μόνον εἰς ἀνεύρεσιν αὐτῆς, καὶ νὰ τρέχῃ ἄνευ τῆς προτροπῆς τοῦ διδασκάλου χαίρον καὶ σκιρτῶν. Τοιαύτη δραματικὴ διήγησις θὰ ἔχη ἐξ ἀνάγκης μῦθον, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῆς ἀνωτέρω περικοπῆς τοῦ συγγραφέως ἀποκοπτόν μοι φαίνεται τὸ ἐπιθετικὸν μυθῶδες. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐγὼ τοῦλάχιστον φρονῶ, ὅτι τὰ διδασκόμενα ἐγχαιράττονται εἰς τε τὴν διάνοικιν καὶ τὴν καρδίαν καὶ εὐκολώτερον καὶ διαρκέστερον ἢ ἐὰν παραδίδονται ἀποφθεγματικῶς καὶ ὡς θεολογικὰ δόγματα.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῆς εὐκολωτέρας καὶ διαρκεστέρως ἐντυπώσεως, ἐπενοήθησαν καὶ αἱ εἰκόνας. Τὸ παιδίον ἀγαπᾷ νὰ τέρπῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἅμα δὲ καὶ νὰ μαθάνῃ πόθεν καὶ διὰ τί ἡ τέρψις. Ἡ εἰκὼν ἀναφλέγει τὴν περιέργειαν, καὶ βιάζει τὸν ἀναγινώσκοντα νὰ μεταβῇ ἀπ' αὐτῆς εἰς τὸ κείμενον. Ἄλλ' ἐνταῦθα βλέπω τὸν φιλόπαιδα συγγραφέα στρέφοντα βλοσυρὸν τὸ βλέμμα πρὸς τὸν γράσσοντα ταῦτα, καὶ ὑποτονθυρόζοντα μετ' ἀγανα-

κλήσεως τὰ ἐξῆς: «Δὲν ἔχομεν πῶς νὰ πληρώσωμεν τὸν χάρτην καὶ τὸν τύπον καὶ ζητεῖς καὶ εἰκόνας; Δὲν ἀρκεῖ ὅτι καταναλισκόμεθα ἄλλοις γινόμενοι χρήσιμοι, καὶ θέλεις ν' ἀφαιρέσῃς ἀπὸ τοῦ στόματος ἡμῶν καὶ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον;»

Εἰς τὴν ἐπίπληξιν ταύτην οὐδὲν ἔχω ν' ἀντιτάξω· ἀρκούμαι μόνον νὰ ἐπαναλάβω ὅτι ὁ μὲν συγγραφεὺς εὐηργέτησε τὰ παιδιά ἐκπονήσας τὴν *Χρυσολίδα*, οἱ δὲ γονεῖς θέλουσιν εὐεργετήσει ἐκυτοὺς θέτοντες εἰς χεῖρας τῶν ἰδίων τέκνων βιβλίον κατὰ τὸν αἶμα καὶ τὸν νοῦν νὰ φωτίσῃ καὶ τὸ στήθος αὐτῶν νὰ ῥυθμίσῃ.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 15, 1865.

Ὁ Βασιλεὺς ἀνεχώρησεν εἰς Κέρκυραν τὴν 14 τοῦ μεσοῦντος, ὅπου θέλει διατριβεῖ, ὡς λέγεται, περὶ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας· συνοδεύει δὲ αὐτὸν ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργός.

Φαλλομένης ἐν τῇ μητροπόλει τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας τοῦ αἰοιδίου Α. Μαυροκορδάτου, ἦλθε καὶ ὁ βασιλεὺς ἐν μεγάλῃ στολῇ· διετάχθη δὲ καὶ πενθήμερον πένθος. Ἀλλὰ καὶ τὴν χήραν τοῦ ἀποθανόντος ἐπεσκεφθῆ ὁ βασιλεὺς. Ἐν δὲ Σύρῃ ἡ Ἐταιρεία τῆς ἡμετέρας ἀτμοπλοῖας, τιμῶσα τὴν μνήμην τοῦ ἐνδόξου πολίτου, ὅστις ὑπῆρξε καὶ ὁ θεμελιωτὴς αὐτῆς, διετάχθη νὰ κανονοβολῶσι τὰ ἀτμόπλοια ἀνὰ πᾶσαν ἡμίσειαν ὥραν ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας.

Εἰς τὸν καθηγητὴν Ν. Πετρῆν, ὅστις, ὡς εἶχομεν γράψαι τὸν Μάρτιον, εἶχε παυθῆ ἀδίκως ἀπὸ τῆς καθηγησίας τοῦ ἐν Σύρῃ γυμνασίου, ἀπεδόθη τέλος πάντων δικαιοσύνη. Τὸ καθ' ἡμᾶς, συγχαίρομεν τῇ νεολαίᾳ τῆς νήσου ἐκείνης ἀνακτησάσῃ τοιοῦτον ἔμπειρον καὶ χρηστὸν διδάσκαλον.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΑΥΤΙΑΙΑ. Ἐν τῷ διαστήματι τῆς δευτέρας τριμηνίας τοῦ ἔτους τούτου κατέπλευσαν καὶ ἀπέπλευσαν εἰς τοὺς κατωτέρω ξένους λιμένας τὰ ἐξῆς ἑλληνικὰ πλοῖα·

Γέουρα. Κατέπλευσαν πλοῖα ἐξ τόν. 6118.

Λιθόδρομος. Κατέπλ. 84, τόν. 19,923, φέροντα σίτον ἀξίας 6,254,000 δρ. Ἀπέπλ. δὲ 60, τόν.

43,482, φέροντα διάφορα βιομηχανικὰ εἶδη διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀξίας 375,000 δρ. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ 48 τούτων ἀνεχώρησαν κενά. Τὰ γεννήματα καθ' ἅπασαν τὴν Τοσκάνην ἀπέτυχον ἐφέτος ἕνεκα τῆς ἀνομβρίας.

Μευσήνη. Κατέπλ. 179, καὶ ἀπέπλ. 180. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἔφερον σίτον, κριθὴν, βρώμην, ξυλαίαν, ἀραβόσιτον, γαιάνθρακας, λεμόνια, πορτογάλλια, σίδηρον καὶ πίσσαν· τὰ δὲ ἄλλα ξυλοστέφανα, βουτσία, σαρδέλας κλ. Πολλὰ δὲ ἀνεχώρησαν κενά.

Αἰτάλεια. Κατέπλ. 64, τὰ πλεῖστα μὲν κενά, τὰ λοιπὰ δὲ φέροντα ἄλας, σάπωνα, ἔλαιον, καφέ, πέτρας καὶ τινα ἄλλα εἶδη ἀξίας 224,300 δραχ. Ἀπέπλ. δὲ ἴσος ἀριθμὸς μετὰ σίτου καὶ ξυλικῆς ἀξίας 822,790. τινὰ δὲ ἦσαν κενά.

Λαμάτιον. Κατέπλ. ἐντὸς τῆς πρώτης ἐξαμηνίας 43, φέροντα σίτον, κριθὴν, καπνὸν, ἀρνία, ξύλα κλ. ἀξίας 450,000 δραχ., ἀπέπλ. δὲ 44, τὰ πλεῖστα μὲν κενά, τὰ δὲ λοιπὰ φέροντα δέρματα, τυρὸν καὶ ξύλα ἀξίας 55,000 δρ.

Ἐν δὲ Μεσίτῃ κατέπλ. τὸν παρελθόντα Ἰούνιον 21, τόν. 1875, φέροντα ἔλαιον, χοίρους, ποτσολάναν, ξύλα, ἐλεόκουκα, τυρὸν, σίτον, ξυλάνθρακας, οἶνον κλ. ἀξίας 253,000 δ. ἀπέπλ. δὲ 21, τόν. 2575, φέροντα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔρμα καὶ πλάκας ἀξίας 36,900.

ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ. Ἐσχάτως ἀπεβίωσαν ἐν τῇ πόλει τῶν Παρισίων κυφὸς τις, νομιζόμενος πλούσιος· διὸ ἐσπευσαν οἱ πλησιέστεροι συγγενεῖς νὰ παραλάβωσι τὴν κληρονομίαν· ἀλλ' ὅποια ὑπῆρξεν ἡ ἀπορία αὐτῶν ὅτε ἀνοίξαντες τὸ σιδηροῦν κιβώτιον εὗρον ἀντὶ χρυσοῦ ὀγκῶδες βιβλίον εἰς φύλλον, ἐκ δύο περίπου χιλιάδων σελίδων συγκείμενον, καὶ πραγματευόμενον περὶ κυφῶν καὶ τῶν διάφορων ἀνθρωπίνων κυφώσεων τῆς ὑψηλῆς! . . . Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἄγαμος, πλούσιος καὶ εὐρώστου κράσεως ὢν, εἶχε περιέλθει διάφορα μέρη ὕψως συλλέξῃ τὰς πληροφορίας ταύτας. Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τοῦ λοιποῦ ἐξάγεται ὅτι ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Εὐρώπης ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ ἰδίως κατὰ τοὺς πρόποδας τῆς Sierra-Morena ὑπάρχουσι πολλοὶ κυφοί, ἧτοι 1 πρὸς 13, 07 κατοίκους. Ἐν δὲ τῇ Γαλλίᾳ ὑπάρχουσι πολλοὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ

Λιγῆρου. Ἐνὶ λόγῳ, ἐκ τῶν γενομένων παρατηρήσεων κατὰ τὰ πέντε τῆς ὑδρογείου μέρη, ἐξάγεται ὅτι οἱ κυφῶντοι ἀναλογοῦσι πρὸς τὸν πληθυσμὸν ὡς 1 πρὸς 4,000. Παρατήρησεν ὡσαύτως ὅτι αἱ κυφώσεις λαμβάνουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σχῆμα ἀνάλογον πρὸς τὸ τῆς χώρας ἐνθα γεννῶνται οἱ κυφοί· οὕτως οἱ ἐν τοῖς Πυρηνναίοις ἔχουσι τὰς κυφώσεις ἐν εἶδει ὀβελίσκου, δηλαδὴ ὑψηλὰς καὶ ὀξείας ὡς τὸ σχῆμα τῶν ὀρέων· οἱ ἐν τοῖς παραλλοῖς κλιμακωτάς καὶ κεκλιμένας πρὸς τὸ χθαμαλώτερον μέρος, ὡς αἱ ἄκται· οἱ δὲ κατὰ τὰς πεδιάδας συμπεπιεσμένας καὶ μάλλον ἢ ἥττον ὀμαλάς. Καταμετρήσας δὲ πλῆθος κυφώσεων ὑπολογίζει τὸ ὕψος αὐτῶν κατὰ μέσον ὄρον 20/00 γαλλικοῦ μέτρου. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει δὲ ὅτι ὁ ὅλος πληθυσμὸς τῆς ὑδρογείου ἀναβαίνει εἰς ἐν δισεκατομμύριον, καὶ ὅτι ὁ τῶν κυφῶν ἀναλογεῖ ὡς 1, πρὸς 4,000, ὁ ἀριθμὸς τούτων ἀναβαίνει εἰς ἐν ἑκατομμύριον, ὃν αἱ κυφώσεις ὑπολογίζόμεναι, κατὰ μέσον, ὡς εἶπομεν, ὄρον, εἰς 20/00, καὶ τιθέμεναι ἐπ' ἀλλήλων ἤθελον ἀποτελέσει ὀβελίσκον ἔχοντα ὕψος 200,090 μέτρων, δηλαδὴ τοιοῦτον ὅποιον ἔχουσιν ἐπιτιθέμενα ὁμοῦ τὰ ὑψηλότερα τῆς ὑψηλῆς ὄρη, δεκάκις τὸ ὑψηλότερον τῶν Κορδιλιέρων, εἰκοσιπεντάκις τὸ ὑψηλότερον τῆς Εὐρώπης, ἅπασαι τῆς Αἰγύπτου αἱ πυραμίδες, καὶ τὰ κωδωνοστάσια τῶν σημαντικωτέρων ναῶν τῆς Εὐρώπης!

I. ΔΕΚΙΓΑΛΛΑΣ.

Λύσις τοῦ ἐν τῷ 369 γρίφου.

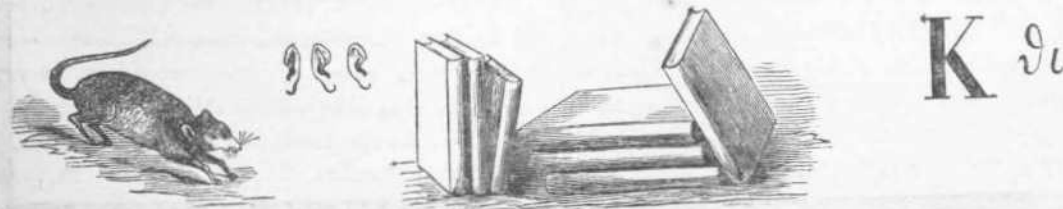
Γαληνιώσα φύσις ψυχῆς ἄχος.

ΑΙΝΙΓΜΑ.

Ὅταν βοῆθᾳ χειμῶνος ὀρμητικὸς σφίξῃ
πλησίον μου δὲν τρέχεις,
Κε' ἔταν εἰς δύο μέρη ἡ χεῖρ σου με χωρίζῃ
Τὸ δεύτερόν μου, φίλε, 'ς τὸν οὐρανὸν δὲν ἔχεις;

ΚΛΕΑΝΘΗΣ

ΓΡΙΦΟΣ.

ΜΕΓΑΞ ΕΠΕΞΕΝ ΕΛΛΗΝ,

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ,

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ,

Ο ΠΡΟΜΑΧΟΣ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ,

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ.